

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra speciální pedagogiky

Informovanost veřejnosti o problematice sluchového postižení

Bc. Nikola Jurčiková

Vedoucí diplomové práce: doc. PhDr. Kateřina Hádková, Ph.D.

Studijní program: Speciální pedagogika (N7506)

Studijní obor: N SPPG (7506T002)

2018

Odevzdáním této diplomové práce na téma *Informovanost veřejnosti o problematice sluchového postižení* potvrzuji, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 17. 4. 2018

Poděkování

Tímto bych chtěla poděkovat doc. PhDr. Kateřině Hádkové, Ph.D. za poskytnutí cenných rad, ochotu a vstřícný přístup při vedení této diplomové práce.

ABSTRAKT

Diplomová práce se zabývá informovaností široké veřejnosti o problematice sluchového postižení. Teoretická část práce uvádí klasifikaci sluchových vad, popisuje skupiny osob se sluchovým postižením, způsoby komunikace a postoje a předsudky společnosti k těmto osobám. Práce uvádí, jak se vztahy společnosti k lidem s vadami sluchu měnily a také co je příčinou vzniku předsudků a stereotypů. Dále je zde představena celá řada možností získávání informací o dané problematice a je věnována pozornost také možnostem výuky znakového jazyka. Praktická část práce zjišťuje, jaká je úroveň informovanosti veřejnosti o problematice sluchového postižení, zda je veřejnost s touto úrovní spokojená a jestli má zájem o získání více informací konkrétně formou osvětové akce ve svém blízkém okolí či krátkého informativního videa se základními informacemi.

KLÍČOVÁ SLOVA:

informovanost veřejnosti, sluchové postižení, předsudky, osvěta.

ABSTRACT

The thesis deals with general public's awareness of the issue of hearing impairment. The theoretical part introduces the classification of hearing handicaps; it describes groups of people with hearing disabilities, their means of communication as well as attitudes and prejudice of the public towards such people. It offers an account of how the relationship of the public to the people with hearing impairments changed over time and discusses causes of the prejudice and stereotypes. The thesis similarly presents a number of options for obtaining information on the issue and focuses on the possibilities regarding teaching of sign language. The empirical part investigates the level of public awareness regarding the issue of hearing handicap, whether they are satisfied with the level of understanding, and whether they are interested in receiving information via an educational event in their surrounding or a short informative video providing basic information.

KEYWORDS:

public's awareness, hearing impairment, prejudice, enlightenment.

Obsah

Úvod	7
1 Uvedení do problematiky sluchového postižení	9
1.1 Výskyt sluchového postižení v populaci	9
1.2 Klasifikace sluchových vad	10
1.2.1 Klasifikace sluchových vad podle stupně	11
1.2.2 Klasifikace sluchových vad podle doby vzniku.....	13
1.2.3 Klasifikace sluchových vad dle místa poškození sluchového orgánu	15
1.3 Skupiny osob se sluchovým postižením	17
1.4 Komunikace osob se sluchovým postižením	20
1.4.1 Auditivně-orální komunikační systémy	21
1.4.2 Vizually-motorické komunikační systémy	21
1.4.3 Další komunikační systémy	23
1.5 Specifika komunikace s osobami se sluchovým postižením	27
1.6 Zásady komunikace s osobami se sluchovým postižením.....	29
2 Postoje a předsudky společnosti k osobám se sluchovým postižením	33
2.1 Vymezení postojů	33
2.1.1 Utváření a změny postojů	34
2.1.2 Předsudky a stereotypy	36
2.2 Vztah a postoj společnosti k osobám se zdravotním postižením.....	39
2.2.1 Proměny vztahu společnosti k osobám se sluchovým postižením.....	42
2.3 Předsudky a stereotypy ve vztahu k osobám se sluchovým postižením.....	46
2.3.1 Příčiny vzniku předsudků o osobách se sluchovým postižením	49
3 Možnosti získávání informací o problematice sluchového postižení.....	54
3.1 Média	54
3.1.1 Tištěné materiály.....	54

3.1.2	Televizní vysílání.....	56
3.1.3	Filmová tvorba	58
3.1.4	Internet	60
3.2	Kulturní představení, společenská setkání a jiné akce	60
3.3	Vzdělávací a přednášková činnost.....	67
3.4	Možnosti výuky znakového jazyka	69
3.4.1	Slovníky znakového jazyka	70
3.4.2	Videokurzy.....	73
3.4.3	Kurzy znakového jazyka.....	74
4	Informovanost a zájem veřejnosti o problematiku sluchového postižení	78
4.1	Cíle a metodika výzkumného šetření.....	78
4.2	Charakteristika místa a průběhu výzkumného šetření	79
4.3	Výzkumný soubor respondentů	80
4.4	Interpretace získaných dat	81
4.5	Shrnutí výsledků výzkumného šetření.....	97
4.6	Srovnání zjištěných výsledků	98
4.7	Doporučení pro praxi.....	100
	Závěr.....	104
	Seznam literatury a dalších zdrojů	105
	Seznam tabulek	117
	Seznam grafů.....	117
	Příloha – Vzor dotazníku.....	118

Úvod

Pokud nemáme o něčem dostatek informací, mohou být naše představy o dané věci, člověku nebo skutečnosti značně zkreslené. Ve vztahu k lidem ať už různých ras, náboženského vyznání nebo osobám s různými druhy zdravotního postižení pak na základě zjednodušení zkušenosti a nedostatečné informovanosti může vznikat celá řada předsudků. A určitě by každý vyjmenoval další příklady skupin osob a různých konkrétních předsudků, které se ve společnosti objevují. V této práci je pozornost věnována problematice sluchového postižení. Skupina osob se sluchovým postižením je velmi různorodá a jediným společným znakem je nějaký stupeň ztráty sluchu. Neslyšící a nedoslýchaví žijí mezi námi, jsou součástí naší společnosti. Avšak při setkání s osobou se sluchovým postižením nemusí být na první pohled a dojem patrné, že se jedná o člověka, který má problém se sluchem. Někteří si uvědomují komunikační nedostatky a přiznají, že slyší hůře nebo vůbec, ale jiní se to snaží skrývat. Slyšící společnost tak s nimi může zažít nedorozumění a ta pak mohou vést k negativním postojům. Díky kontaktu s osobami se sluchovým postižením se můžeme o nich dozvědět více informací, ale také se může stát, že si nějaké skutečnosti vyložíme nesprávně. Ne vždy musí být osobní zkušenost zárukou toho, že bude mít na informovanost pozitivní vliv. Ovlivnit nás mohou také média, odkud získáváme informace záměrně i bezděčně. Média jsou významným šířitelem povědomí o kultuře neslyšících. Je dost pravděpodobné, že každý již někdy při přepínání televizních programů narazil na pořad, který by byl tlumočen do znakového jazyka nebo na zprávy v českém znakovém jazyce či spatřil neslyšící osobu alespoň ve filmu. Řadu lidí tlumočnický znakový jazyk zaujme. Také ve veřejné dopravě je možné si všimnout toho, že když spolu dvě osoby komunikují znakovým jazykem, tak okolí se po nich snaží nenápadně pokukovat a vzbuzuje to u nich pozornost. Český znakový jazyk je plnohodnotný a přirozený komunikační systém a pro celou řadu slyšících je to jazyk zajímavý. Je ale samozřejmé, že ne všem komunita Neslyšících, jejich kultura a jazyk musí přijít zajímavá. Někdo se může stavět obecně k osobám se zdravotním postižením odmítavě, jiný člověk se zas chce z určité jinakosti, odlišnosti obohatit a u někoho právě tato odlišnost může vzbuzovat nedůvěru či strach. Ideálním stavem by bylo, aby každý měl alespoň základní informace o problematice sluchového postižení, aby nevznikaly předsudky a veřejnost k osobám se sluchovým postižením nezaujímal negativní postoj, který by mohl těmto lidem ublížit.

Cílem teoretické části je uvést do problematiky sluchového postižení, tedy seznámit s klasifikací sluchových vad, popsat skupiny osob se sluchovým postižením a způsoby komunikace těchto osob. Nezbytné je též uvést postoje a předsudky společnosti, co je jejich příčinou a také popsat, jak se vztahy společnosti k lidem s vadami sluchu měnily. Dalším úkolem je představit možnosti získávání informací o problematice sluchového postižení, ať už obecně o osobách se sluchovým postižením nebo možnostech výuky znakového jazyka. Cílem praktické části je zjistit, jaká je úroveň informovanosti veřejnosti o problematice sluchového postižení, jak je veřejnost s touto úrovní spokojená a zda jeví zájem o získání více informací. Konkrétně je veřejnost dotazována, zda by ocenila osvětovou akci ve svém blízkém okolí či krátké informativní video se základními informacemi.

1 Uvedení do problematiky sluchového postižení

Osoby se sluchovým postižením (SP) tvoří velkou velmi heterogenní skupinu. Jediným společným jmenovatelem všech těchto lidí obou pohlaví, různého staří, vzdělání, zaměstnání a zálib, stoupců různých náboženství, členů rozličných etnických a sociometrických skupin, je to, že slyší odlišně než většina a často musí čelit předsudkům a někdy i diskriminaci. Musíme brát na vědomí to, že jeden člověk může být zároveň členem více podskupin a že na každého člověka je třeba pohlížet jako na jedinečnou bytost. A hlavně také nesmíme zapomínat na to, že špatný sluch je jen jednou z mnoha jeho vlastností, mnohdy zcela nepodstatnou.

Tato kapitola obsahuje stěžejní informace pro uvedení do dané problematiky a pro pochopení specifík života osob se sluchovým postižením.

1.1 Výskyt sluchového postižení v populaci

Podle Světové zdravotnické organizace (WHO, 2017) přibližně 5 % světové populace má sluchové postižení. V přepočtu je to přibližně 360 milionů lidí, z toho 328 milionů dospělých a 32 milionů dětí. Přibližně třetina lidí starších 65 let je postižena ztrátou sluchu.

Podle Mukšnáblové (2014) je v České republice přibližně 500 000 občanů se sluchovým postižením. Většinu z nich tvoří staří lidé, kterým se sluch zhoršil až v tomto období, ale až 15 000 osob má sluchovou vadu od narození nebo získanou v dětském věku. Na našem území se každoročně narodí zhruba 600–1200 dětí s poškozením sluchu a přibližně dalších 100 dětí s těžkou vadou sluchu. Na každý tisíc novorozenců dětí u nás připadá jedno až dvě děti s vážnou poruchou sluchu. A z důvodu nadměrné zvukové zátěže u dětí, mladistvých i dospělých při poslechu hudby či užívání počítačových aplikací lze předpokládat další nárůst.

Aktuální počet osob se sluchovým postižením v České republice není znám, ale pro zajímavost lze zmínit statistické údaje z roku 2007, kdy Český statistický úřad provedl dotazníkové šetření mezi praktickými lékaři a pediatry za účelem zjištění aktuálního počtu osob se zdravotním postižením. „Mezi 10 287 000 občany České republiky bylo napočítáno celkem 74 700 osob se sluchovým postižením, z toho ve věku 0–14 let 2902 osob, ve věku 15–29 let 3835 osob, ve věku 30–44 let 4733 osob, ve věku 45–59 let 11 226 osob, ve věku 60–74 let 15 205 osob a ve věku nad 75 let 36 684 osob.“ (Hudáková, 2009, s. 6) I přesto, že celkový počet osob se sluchovým postižením je celkově evidentně poddimenzován, z uvedených údajů lze vyčíst, že drtivou většinu těchto osob tvoří starší lidé, kteří trpí stařeckou nedoslýchavostí. Příčina nízkého celkového počtu osob se sluchovým postižením tkví v tom, že většina osob se

stařeckou nedoslýchavostí o své ztrátě sluchu ani neví, a z těch, kteří si tuto skutečnost uvědomují, vyhledá odborného lékaře jen velmi malá část (Hudáková, 2009).

1.2 Klasifikace sluchových vad

Sluchovou vadou se rozumí stav trvalého poškození sluchu. Stav osoby s vadou sluchu se nijak nezlepšuje. Vady nelze vyléčit, ale pouze korigovat speciálními technickými pomůckami a u některých ani korekce není možná (Mukšnáblová, 2014). Hrubý (2010) do kategorie vad zahrnuje nedoslýchavost až úplnou hluchotu. Stav přechodného zhoršení sluchu označuje pojem **porucha**. V tomto případě se jedná o onemocnění nebo změnu sluchového orgánu. Mezi poruchy řadíme např. zánět středního ucha, který trápí nejčastěji malé děti. Toto onemocnění nebo změnu lze léčit či napravit a po odeznění se sluch vrací do normy, ve které byl předtím. **Sluchové postižení** je širším termínem, který zahrnuje i sociální důsledky, včetně narušení řečového vývoje (Hrubý, 1999).

Sluchové vady je možné klasifikovat podle různých kritérií. V praxi je nejčastěji užíváno dělení sluchových vad podle stupně, doby vzniku a místa poškození sluchového orgánu (Skákalová, 2014).

1.2.1 Klasifikace sluchových vad podle stupně

Stupeň ztráty sluchu, který se udává v decibelech a měří se tzv. na lepším uchu, tvoří kontinuum, na jehož jednom konci jsou lidé neslyšící a na konci druhém lidé nedoslýchaví (Hudáková, 2009). Dělení sluchových vad podle stupně sluchové ztráty rozděluje BIAP (Bureau International for Audiophonologie neboli Mezinárodní úřad pro audiologii) do následujících kategorií (BIAP, 1996):

Normální sluch	0–20 dB
Lehká nedoslýchavost	21–40 dB
Střední nedoslýchavost	
• První stupeň	41–55 dB
• Druhý stupeň	56–70 dB
Těžké postižení sluchu	
• První stupeň	71–80 dB
• Druhý stupeň	81–90 dB
Velmi závažné postižení sluchu hraničící s hluchotou	
• První stupeň	91–100 dB
• Druhý stupeň	101–110 dB
• Třetí stupeň	111–119 dB
Úplná ztráta sluchu – hluchota	Nad 120 dB

Tabulka č. 1: Dělení sluchových vad podle BIAP

Jak jednotlivé sluchové ztráty ovlivňují komunikaci je uvedeno v následující tabulce.

	Klasifikace obtíží při slyšení řeči	Komunikace hlasitou řečí při odezírání a bez sluchadla na vzdálenost	Průměrná odpovídající sluchová ztráta při audiometrickém vyšetření
Normální sluch nebo lehká porucha sluchu bez nedoslýchavosti	Nemá žádné	10 m a více	Do 20 dB
Nedoslýchavost lehká	Při ztížených poslechových podmínkách (hluk, nepříznivá akustika, větší vzdálenost)	4 m a více	20–40 dB
Nedoslýchavost středně těžká	V místnosti	Dospělí 1–4 m Děti 2–4 m	Dospělí 40–55 dB Děti 40–50 dB
Nedoslýchavost těžká	Při konverzaci z blízka	Dospělí 0,2–1 m Děti 0,5–2 m	Dospělí 55–70 dB Děti 50–60 dB
Praktická hluchota	Není schopen rozumět ani z těsné blízkosti (rozumí jen některým slovům)	Dospělí těsně u ucha některá slova (do 0,2 m). Děti těsně u ucha (do 0,5 m)	Dospělí 70 dB a více Děti 60 dB a více
Úplná hluchota	Neslyší a nerozumí nic	Neslyší a nerozumí nic	Dospělí a děti 90 dB a více

Tabulka č. 2: Novákovo hodnocení stupně sluchové vady (Novák, 1994, s. 57)

Členění sluchových vad podle stupně může být různé, jak lze vidět v tabulce č. 1 a v tabulce č. 2. V tabulce č. 1 se střední a těžká nedoslýchavost dělí ještě na další dva stupně a praktická hluchota, jak je uvedena v tabulce č. 2, byla nahrazena velmi závažným postižením sluchu hraničícím s hluchotou. Liší se také hodnoty decibelů u jednotlivých kategorií. Nejvýznamnější je rozdíl u úplné ztráty sluchu – hluchoty, kdy v tabulce č. 1 je údaj 120 dB a v tabulce č. 2 je hodnota podstatně nižší – 90 dB.

Aktuální česká legislativa definuje těžké postižení sluchu následovně. **Úplná hluchota** je vymezena jako „*neschopnost slyšet zvuky a rozumět řeči ani s nejvýkonnějším sluchadlem nebo přetrvávající neschopnost slyšení po implantaci kochleární nebo kmenové neuroprotézy*“. Za **praktickou hluchotu** je považována „*ztráta sluchu při tónové audiometrii v rozsahu 70–90 dB*“. Třetí termín, který vymezuje těžké postižení sluchu, je „*zbytkový sluch se ztrátou 85–90 %, sluchově postižený je schopen vnímat zvuk mluvené řeči jen se sluchadlem, ale rozumí jí jen minimálně (z 10–15 %), přes používání kompenzační pomůcky nebo po implantaci*

kochleární nebo kmenové neuroprotézy“ (Zákon č. 329/2011 Sb., o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením a o změně souvisejících zákonů).

1.2.2 Klasifikace sluchových vad podle doby vzniku

Podle doby vzniku sluchové ztráty lze vady sluchu dělit na:

- **Vady vrozené** – vznikají vlivem genetických dispozic nebo negativních prenatálních jevů působících na nezralý plod (např. infekční onemocnění matky). Se sluchovou ztrátou se dítě narodí;
- **Vady získané** – vznikají v průběhu života, a to nejčastěji vlivem úrazu či nemoci;
- **Vady dědičné** – tuto skupinu Hrubý vyčleňuje, jelikož v případě genetických příčin se vada sluchu nemusí projevit hned od narození. Jedinec se s určitými vrozenými dispozicemi pro sluchovou ztrátu již narodí, avšak vada se projeví až v průběhu života jako následek působení určitých faktorů.

(Hrubý, 2010)

*„Více jak polovina dětí se sluchovým postižením má vadu sluchu vrozenou. Více než 50 % z nich má příčinu **genetickou**, 30 % je způsobeno ostatními prenatálními riziky a u 20 % vad nefiguruje **žádné zjiztitelné riziko**.“ (Mukšnáblova, 2014, s. 21)*

Dělení podle doby vzniku je klíčové z lingvistického hlediska. Je zásadní, zda vada vznikla před osvojením jazyka, nebo po něm. Získané vady sluchu se tedy dále dělí na:

- **získané před fixací řeči** (prelingválně, tj. do 6. roku života dítěte) – mezi možné příčiny se řadí infekční choroby dítěte – často virového charakteru, jako je zánět mozkových blan, meningoencefalitida, příušnice, herpetické infekty atd. Dále může jít o traumata, úrazy hlavy, poškození mozku mechanického charakteru, opakované záněty středního ucha apod.
- **získané po fixaci řeči** (postlingválně, tj. po 6. roce a kdykoliv v průběhu života) – Příčinami jsou poranění v oblasti hlavy a vnitřního ucha, působení silné dlouhodobé hlukové zátěže (od 85 dB a výše), která nevratně poškozuje sluchové buňky, hlučné pracovní prostředí, akustické trauma, hormonální a metabolické poruchy, degenerativní onemocnění apod.

(Lejska, 2003)

Komunikaci neovlivňuje jen stupeň sluchové ztráty, ale právě i doba vzniku sluchové vady. Vady a poruchy sluchu u dětí získané **před fixací řeči** způsobují vždy poruchu vývoje řeči, a tím i poruchu komunikačních schopností. Vady a poruchy sluchu menšího stupně a časově kratšího období mají za následek jen opoždění ve vývoji řeči (Langmeier, Krejčířová, 1998). Lehká nedoslýchavost nemusí vývoj řeči ovlivnit vůbec, popřípadě se jedná pouze o jemné jazykové nedostatky. U střední nedoslýchavosti je rozhodující pro vývoj řeči včasnost diagnostiky a zahájení rehabilitace. Zejména včasným zahájením používáním sluchadel je možné vadu plně kompenzovat. Středně těžká a těžká nedoslýchavost vede vždy k opoždění vývoje řeči. I zde je rozhodující včasná diagnostika a rehabilitace, nezbytně nutná je kontinuální péče foniatra a logopeda. Velmi těžké sluchové vady způsobují výrazné postižení řeči dítěte a tyto děti proto vyžadují speciální rehabilitační péči (Houdková, 2005).

Dítě, které **neslyší od narození**, nemá možnost se přirozeně učit mluvenému jazyku, protože ten se osvojuje odposloucháváním a napodobováním. Je tedy logické, že pro takové dítě bude přirozenou formou komunikace spíše znakový jazyk, který plně odpovídá jeho smyslové výbavě, avšak záleží zvláště na rodičích, zda bude mít dítě ke znakovému jazyku přístup. Pro většinu prelingválně neslyšících dětí znakový jazyk není jazykem mateřským, protože se s ním nesetkají v raném věku nebo ne v jeho ryzí formě. Je to dáno tím, že naprostá většina dětí s těžkou sluchovou vadou se rodí slyšícím rodičům (až 95 %), kteří znakový jazyk neovládají a v první řadě řeší především to, jakou formu komunikace s dítětem vůbec zvolit. V případě, že jsou tyto děti později zařazeny do školy pro sluchově postižené, setkávají se se znakovým jazykem až zde. Osvojování mluveného jazyka je vlivem těžké sluchové vady pro tyto děti velmi náročné. I když se u prelingválně neslyšícího dítěte podaří vybudovat mluvu (a bude ji schopno více či méně srozumitelně produkovat), bude mít značné potíže při její percepci, což dále omezí a zpozdí celkový (nejen) jazykový vývoj. V důsledku toho jsou u prelingválně neslyšících kompetence v mluveném jazyce nižší (Skákalová, 2014, 2017).

O osobách, které ztratily sluch až po fixaci mluveného jazyka, hovoříme také jako o **ohluchlých**. Ohluchlí obvykle nadále preferují tento jazyk, avšak kvalita jejich mluvy může být ovlivněna absencí zpětné sluchové vazby. Díky zkušenostem s mluveným jazykem ale nemívají zásadní potíže v jeho produkci. Výraznější problém představuje naopak percepcie mluveného jazyka, který mohou vnímat pouze vizuálně, tedy odezíráním a v jeho písemné podobě. U postlingválně neslyšících dětí lze komunikaci budovat na základě osvojené úrovně jazyka. Komunikace může být podporována znakovými systémy, zpravidla snazší bývá

osvojení znakované češtiny. Tato forma komunikace pro ně může být postačující nebo se případně stává přechodným mezistupněm na cestě k osvojení si znakového jazyka (Skákalová, 2014, 2017).

1.2.3 Klasifikace sluchových vad dle místa poškození sluchového orgánu

Z fyziologického hlediska podle místa vzniku dělí Hrubý (1998) vady sluchu na dvě základní skupiny – převodní a percepční vady sluchu.

Vady převodní vznikají ve vnějším nebo středním uchu (mechanická část). Tyto vady nikdy nevedou k úplné hluchotě a jsou velmi dobře kompenzovatelné sluchadly, někdy též operovatelné (Hudáková, 2009). Hrubý (1998) uvádí následující výčet nejčastějších **příčin vzniku převodních vad**:

- zvětšení nosní mandle;
- ucpání zvukovodu nahromaděným ušním mazem;
- deformity vnějšího či středního ucha;
- záněty vnějšího zvukovodu (otitis externa);
- záněty středního ucha (otitis media);
- přerušení řetězu středoušních kůstek;
- otoskleróza;
- cholesteatom.

Pokud příčina špatného sluchu tkví ve vnitřním uchu nebo ve vyšších úrovních sluchové dráhy, jedná se o **percepční vady**. Muknšnáblova (2014) je dělí na:

- **kochleární** – při ní dochází k poškození vláskových buněk Cortiho orgánu v blanitém hlemýždi;
- **retrokokchleární** – bývají poškozeny dráhy sluchového nervu.

Mezi nejčastější příčiny percepčních vad vzniklých v dětském věku lze řadit:

- ototoxické látky;
- přidušení;
- zarděnky;
- toxoplazmóza;
- meningitida;
- úrazy hlavy (Hrubý, 1998).

Další možné příčiny vzniku percepčních vad:

- nádor sluchového nervu (neurinom akustiku);
- cévní příčiny (spasmy, krvácení);
- infekce matky v době těhotenství (infekce cytomegalovirem, zarděnky, toxoplazmóza, nekompatibilita Rh faktoru) a užívání návykových látek;
- onemocnění a infekce (autoimunitní onemocnění, průšnice aj);
- postupné odumírání vláskových buněk, což se pak ve vysokém věku projeví tzv. stařeckou nedoslýchavostí – presbyakuzií, která má za následek zhoršení vnímání vysokých tónů. Příčin úbytku buněk je mnoho, rozhodně zde ale působí zvyšování hluku v životním prostředí (Hrubý, 2010).

Osoba s **převodní vadou** sluchu má potíže se slyšením hlasité řeči, ale slyšení šepotu má poměrně zachováno, to znamená, že s touto vadou sice méně slyší, ale rozumí. Přesným opakem je osoba s **percepční vadou** sluchu. Tato vada způsobuje problémy v slyšení šepotu, ale slyšení hlasité řeči je zachováno. Osoba s percepční vadou sice slyší, ale nerozumí.

Frekvenční rozsah sluchu	Tóny hluboké	Tóny vysoké
Vada typu	Převodní	Percepční
Slyšení řeči	Postiženo slyšení hlasité řeči. Slyšení šepotu poměrně dost zachováno.	Slyšení hlasité řeči poměrně zachováno. Postižení šepotu.
Ráz sluchové vady	Převážně kvantitativní. Slyší méně, dost rozeznává, tj. rozumí. Fonematický sluch zachován	Převážně kvalitativní. Slyší dost, ale špatně, tj. nerozumí. Fonematický sluch postižen.

Tabulka č. 3: Vliv převodní a percepční poruchy slyšení řeči podle Šándorové

(Šándorová, Pokorný, 2013, s. 19)

1.3 Skupiny osob se sluchovým postižením

Jak vyplývá z výše uvedených klasifikací, osoby se sluchovým postižením lze rozdělit do několika skupin. Hrubý (1997) zmiňuje tři typy postižení, kterými má na mysli nedoslýchavost, ohluchnutí a prelingvální hluchotu. Zdůrazňuje, že „*nedoslýchavost, ohluchnutí a prelingvální hluchota jsou tři úplně rozdílná postižení se zcela odlišnými a často dokonce vzájemně protichůdnými potřebami*“ (Hrubý, 1997, s. 32). Na důležitý fakt upozorňuje Strnadová – „*každá skupina postižených lidí má více společného s nepostiženými lidmi než spolu navzájem*“ (1998, s. 27).

Hrubý (1999, s. 40) osoby se sluchovým postižením rozděluje do těchto skupin:

- nedoslýchaví;
- osoby s vadou sluchu získanou až po rozvoji mluvené řeči (ohluchlí);
- osoby s prelingvální úplnou hluchotou;
- neslyšící podle kulturní definice nebo správněji Neslyšící;
- osoby s kombinovanou sluchovou a zrakovou vadou (hluchoslepí);
- šelestáři.

Hrubý ve svém vymezení uvádí jako další skupinu **rodiče dětí se sluchovou vadou**, neboť „*být rodičem jakkoliv postiženého dítěte je postižením samo o sobě*“ (Hrubý, 1999, s. 41). I přesto, že jsou rodiče výrazně ovlivněni sluchovou vadou svého dítěte, tak je z terminologického hlediska není správné řadit mezi skupiny lidí se SP, jelikož jejich problémy a specifické potřeby jsou zcela odlišného charakteru (Skákalová, 2014).

Obdobnou skupinou jsou také **slyšící děti neslyšících rodičů – CODA** (Children Of Deaf Adults). Tyto děti vyrůstají ve dvou světech, a to ve světě neslyšících, kam patří jejich rodiče a světě slyšících. Zpravidla tedy vyrůstají bilingválně a bikulturálně, tzn., že si osvojí český jazyk (většinou od prarodičů, v předškolním zařízení atd.) i český znakový jazyk, mají kulturní povědomí o životě komunity neslyšících, ale ovládají i zvyky slyšících lidí (Skákalová, 2014). V průběhu života CODA mnohdy stojí před nelehkou volbou, pro který ze světů se rozhodnout. Řada z nich se v dospělém věku věnuje profesi tlumočnicka znakového jazyka, či se jinak angažuje v práci s neslyšícími, ale najde se i mnoho takových, kteří v dospělosti neprojevují jakýkoliv zájem o svět Neslyšících a ani nevyužívají znakový jazyk (Horáková, 2011).

V poslední době se dále utváří ještě další specifická skupina osob se SP, a to **uživatelé kochleárního implantátu**. Kochleární implantát (KI) je funkční smyslová náhrada pro osoby s velmi závažnou oboustrannou percepční vadou sluchu, kteří ze sluchadel nemají žádný přínos či je tento přínos nedostatečný pro porozumění mluvené řeči. U uživatelů kochleární implantátu dochází ke sluchovému vnímání prostřednictvím elektrod, které mají voperovány do vnitřního ucha. I přesto, že je KI zázračná pomůcka, nemůže nahradit sluch v plném rozsahu a technické možnosti jsou oproti přírodě značně omezené. První implantát byl u nás voperován na ORL klinice FVL UK u profesora Betky již v roce 1987 pacientovi, který ohluchl v dospělosti po úraze a jednalo se o československou jednobokou kochleární neuroprotézu. V roce 1993 byla na ORL klinice v Motole voperována první neuroprotéza Nucleus, která byla dovezena ze zahraničí a byla již dokonalejší. Peníze na tento implantát musely být získány nadační sbírkou, úhradu implantátů Všeobecnou zdravotní pojišťovnou se podařilo prosadit zhruba až o rok později (Hrubý, 1998). Centrum kochleárních implantací při FN Motol v Praze bylo prvním pracovištěm v České republice, které se touto problematikou u dětí začalo zabývat. Program kochleárních implantací u dětí byl zahájen v roce 1993 a v roce 2016 se celkový počet odoperovaných dětí pohyboval kolem čísla 700. Výrazným posunem je zavedení oboustranné kochleární implantace u pacientů s vrozenou hluchotou (FN Motol, 2016).

Nedoslýchaví představují velice různorodou skupinu osob se sluchovým postižením, Jak již bylo zmíněno výše, většinu z nich a celkově většinu ze skupiny osob se sluchovým postižením tvoří staří lidé trpící stařeckou nedoslýchavostí, jelikož zhoršení sluchu je fyziologickým důsledkem stárnutí. „*Nedoslýchavost znamená každé zhoršení sluchu oproti běžné populaci, nikoliv však jeho úplné vymizení.*“ (Hrubý, 1999, s. 43) Nedoslýchaví používají elektronická sluchadla, která kompenzují sluchovou ztrátu a umožňují jim využívat alespoň zachované zbytky sluchu. Pokud se jedná o lehčí ztráty, může vhodně nastavené sluchadlo kompenzovat sluchovou funkci plně. Není to však pravidlem. Každému sluchadlo pomoci nemusí a je mylné se domnívat, že zcela navrátí chybějící sluch (Skákalová, 2014). Hrubý (1999) však uvádí, že poměrně úspěšně lze kompenzovat i ztráty kolem 90 dB. Zhoršení sluchu lze klasifikovat dle ztráty do několika stupňů, přičemž každý stupeň se projevuje jinak a nese s sebou jiné důsledky (viz výše).

O ohluchlých a osobách s prelingvální hluchotou byla již v textu též zmínka, jelikož tyto skupiny vyplývají z klasifikace sluchových vad.

„Ohluchlost je ztráta sluchu, která vznikla v období dokončování vývoje mluvené řeči nebo zasáhla přímo do již vytvořené řeči jako komunikačního nástroje. Při tomto postižení se

řeč nevytrácí, bývá však postupně, zásadně deformována.“ (Potměšil, 1999, s. 10) Významným problémem, se kterým se osoby se ztrátou sluchu ve vyšším věku potýkají, je trénink schopností – odezírání a učení se komunikovat ve znakovém jazyce. Velký problém též představuje dopad ztráty sluchu na psychiku ohluchlých, jelikož znají cenu zvuku a musí se vyrovnávat s nově vzniklou situací (Hrubý, 1999).

Dle definice WHO je za neslyšícího považován ten, *„který ani s největším zesílením nevnímá žádný zvuk (pouze příp. vibrace)“* (Hrubý, 1998, s. 55). *„Jako prelingválně neslyšící označujeme osoby, které se narodily plně neslyšící, nebo ztratily sluch před rozvojem řeči, a to tak, že absolutně nebo mají jen nevyužitelné zbytky sluchových vjemů.“* (Červinková-Houšková, 2004) Tato skupina osob byla především dříve (avšak někteří tento termín používají i dnes) ne zcela přesně označována jako hluchoněmí. Tento termín poukazuje na skutečnost, že mnozí neslyšící nebyli v důsledku sluchové vady schopni rozvinout mluvenou řeč. *„Nedostatečný rozvoj mluvené řeči u neslyšícího člověka je ale druhotným důsledkem hluchoty. Neslyšící není v pravém smyslu němý.“* (Strnadová, 1998, s. 44) Hlasové ústrojí prelingválně neslyšících je funkční a hlas tvořit může. Jde zde spíše o funkčnost používání mluvy, kterou nemohou slyšet. Mnoho z nich zdůrazňuje, že jejich primárním a přirozeným jazykem je znakový jazyk, ve kterém jsou schopni myslet a vyjadřovat se.

Neslyšící s velkým N jsou lidé, kteří se cítí, resp. jsou, příslušníky jazykové a kulturní menšiny Neslyšících. Tato minorita se vůči majoritní společnosti vyhraňuje především používáním znakového jazyka a svojí specifickou kulturou, která zahrnuje jak vlastní historii, tak i hodnotová měřítká, společenské zvyklosti, tradice, normy, rozdílné problémy, potřeby a životní filozofii. Vzhledem k tomu, že do této minority patří ten, kdo pro svůj život přijímá tato dvě vyhranění, mohou mezi Neslyšící patřit i ohluchlí, nedoslýchaví, ale i slyšící (např. některé děti Neslyšících rodičů). A naopak ne zdaleka všichni neslyšící jsou Neslyšící. Někteří totiž kulturně-jazykovou identitu Neslyšícího (a existenci takové jazykové a kulturní minority celkově) z různých důvodů striktně odmítají a s Neslyšícími nejsou v žádném kontaktu (Červinková-Houšková, 2004). Způsob chování Neslyšících je založen na vizuálním vnímání světa a život s absencí zvuků v nich nevyvolává pocit lítosti, ochuzení a hluchotu neprožívají jako postižení (Hudáková, 2009). Často také odmítají snahy ze strany slyšící majority o „nápravu a léčení“ jak z hlediska medicínského a technického (zejména používání kochleárních implantátů), tak z hlediska socio-kulturního – tedy osvojení si norem a jazyka většinové společnosti a plné začlenění do ní (Skákalová, 2017).

Osoby s kombinovanou sluchovou a zrakovou vadou (hluchoslepí, osoby s duálním sensorickým postižením) jsou skupinou osob, která vyžaduje zcela individuální a specifický přístup, zvláště v oblasti výchovy, vzdělávání a sociální rehabilitace. „*Hluchoslepota je jedinečné postižení dané různým stupněm souběžného poškození zraku a sluchu. Způsobuje především potíže při komunikaci, prostorové orientaci a samostatném pohybu, sebeobsluze a přístupu k informacím. Zabraňuje hluchoslepému člověku plnohodnotně se zapojit do společnosti a vyžaduje zajištění odborných služeb, kompenzačních pomůcek a úpravy prostředí.*“ (Hlaváčová, 2007) Hluchoslepí nemusí mít úplnou ztrátu sluchu a zraku (tento stav, kdy k úplné ztrátě obou smyslů došlo ve velmi raném období, je spíše výjimečný). Častěji se setkáváme s osobami, které mají současné zhoršení sluchu a zraku různého typu, doby vzniku a mnohdy se rozvíjí postupně. Je nutné si uvědomit, „*že žádná kombinovaná vada není pouhým součtem jednotlivých složek, ale spíše jejich mocninou*“ (Hrubý, 1999, s. 41).

Pojmem **šelestáři** označujeme osoby, které trpí ušními šelesty neboli tinnitem. Tinnitus je symptom (občas se mluví i o syndromu), který se u jedince nejčastěji projevuje šelestem, zvoněním, hučením nebo pískáním v jednom či obou uších. Tinnitus může být akutní a časem odezní či chronický (itinnitus, 2013–2015). Příčinou tohoto velmi stresujícího jevu, který se navíc může pojít i se ztrátou sluchu, mohou být např. onemocnění páteře nebo cév, ale také vystavení sluchu vysoké hladině hluku. Většinou je však příčina neznámá, a také je proto léčba velmi obtížná, často vlastně nemožná, a jedinci nezbyvá nic jiného než si na tinnitus zvyknout (Hudáková, 2009). Horáková (2014) uvádí, že podle dostupných údajů tinnitem trpí přibližně 10–15 % populace. V České republice je kolem 800 000 pacientů s diagnostikovaným tinnitem. Podle lékařů si tímto problémem přechodně prošel skoro každý třetí člověk minimálně jednou v životě.

1.4 Komunikace osob se sluchovým postižením

Jedinci se sluchovým postižením tvoří velmi různorodou skupinu, a proto vyhovující techniky a formy komunikace se případ od případu liší (Horáková, 2012).

Při dorozumívání s osobami se sluchovým postižením se nejčastěji setkáváme se dvěma základními komunikačními systémy – **auditivně-orálním**, který je reprezentovaný mluveným jazykem většinové slyšící společnosti a **vizuálně-motorickým** – zastoupeným především znakovým jazykem, znakovanou češtinou a prstovými abecedami (Souralová, 2005). Dalšími komunikačními systémy jsou vizualizace mluvené češtiny a písemný záznam mluvené řeči. Komunikačními systémy neslyšících se zabývá Zákon č. 384/2008 Sb., o komunikačních

systemech neslyšících a hluchoslepých osob, který nahradil Zákon č. 155/1998 Sb., o znakové řeči.

1.4.1 Auditivně-orální komunikační systémy

Mluvený jazyk

Základním prostředkem komunikace ve slyšícím prostředí je mluvený jazyk. V dnešní době díky rozvíjejícím se možnostem kompenzace (sluchadla, kochleární implantáty) a logopedické práci je možné vytvořit orální řeč u dítěte téměř bez ohledu na velikost jeho sluchové ztráty (Skákalová, 2017). Cílem řečové výchovy je pak „*dosažení srozumitelného mluveného projevu, recepce i produkce mluvené řeči, chápání mluvené řeči prostřednictvím vizuální percepce (odezírání) a vnímání a korekce mluvené řeči pomocí zachovalých zbytků sluchu*“ (Kučerová, 2008, s. 5). Nutností je však zvážení efektivity a pozdější využití ryze mluveného jazyka u konkrétní osoby. Při komunikaci totiž nejde jen o vlastní produkci mluvy, ale také o rozumění ostatním, na což má vliv velikost ztráty sluchu (Skákalová, 2017).

Díky sluchu má člověk nad svým mluveným projevem kontrolu. Sluchové postižení způsobuje omezení, deformaci až absenci sluchových vjemů. Člověk se sluchovým postižením tedy nemůže mít plnou kontrolu nad svou mluvou, chybí mu zpětná sluchová vazba, a proto může být jeho řečový projev v mnoha ohledech jiný než u slyšících. Sluchové postižení zapříčiňuje narušení respirace (dýchání), fonace (tvorby hlasu) a artikulace (výslovnosti), tzn. že jsou negativně ovlivněny všechny fáze verbální produkce (Horáková, 2011).

1.4.2 Vizuálně-motorické komunikační systémy

Znakový jazyk

V zákoně č. 384/2008 Sb. je definován jako: „*přirozený a plnohodnotný komunikační systém tvořený specifickými vizuálně-pohybovými prostředky, tj. tvary rukou, jejich postavením a pohyby, mimikou, pozicemi hlavy a horní části trupu. Český znakový jazyk má základní atributy jazyka, tj. znakovost, systémovost, dvojí členění, produktivnost, svébytnost a historický rozměr, a je ustálen po stránce lexikální i gramatické.*“ Znakový jazyk má vlastní slovník a gramatiku, není závislý na jazyku mluveném a ani z něj není odvozen. Znakový jazyk nemá psanou podobu. Nejmenší významovou jednotkou znakového jazyka je znak, který má složku manuální a nemanuální. Manuální složka představuje místo, kde se znak ukazuje, tvar ruky, kterou je znak tvořen, orientace ruky a pohyb znakující ruky nebo rukou. Nemanuální složku reprezentuje především mimika a gestikulace doplněná dalšími nonverbálními prostředky

(pohyby očí, rukou a trupu). Tyto dvě složky při komunikaci existují simultánně, to znamená, že vzhledem k trojrozměrnosti artikulačního prostoru (vymezen zhruba rozpaženými lokty, temenem hlavy a pasem) je možné jednotlivé znaky provádět současně. Tímto se znakový jazyk zásadně liší od jazyka mluveného. Znakovým jazykem lze vyjádřit konkrétní i abstraktní obrazy, je možné jím symbolizovat (mluvit o minulosti, nepřítomnosti, budoucnosti apod.) (Macurová, 2001).

Znakový jazyk se stále vyvíjí, je ovlivněn i cizími jazyky a existují jeho různé dialekty. Znakový jazyk tedy není mezinárodní a univerzální. Užití znakového jazyka se rovněž liší v závislosti na podmínkách dané situace – zda se jedná o situaci oficiální či neoficiální, profesní a zájmové výrazy, dětská řeč, identifikace k určité věkové skupině (generační rozdíly) a jiné. Pro označení tohoto jazykového systému je často nesprávně používán termín znaková řeč (Skákalová, 2017).

Znakovaná čeština

Znakovaná čeština je systém, který vychází z českého jazyka. Využívá gramatické prostředky češtiny, která je současně hlasitě nebo bezhlasně artikulována. Spolu s jednotlivými českými slovy jsou pohybem a postavením rukou ukazovány jednotlivé znaky, které jsou převzaté z českého znakového jazyka (jde tedy o kombinaci dvou na sobě nezávislých jazykových systémů). Jedná se o umělý jazykový systém – byl vytvořen slyšícími, aby se dorozuměli s uživateli znakového jazyka. Pro slyšící je osvojení znakované češtiny jednodušší, ale ti, kteří užívají znakový jazyk, jí nebudou rozumět, protože gramatika těchto jazykových systémů je odlišná. Jediným přínosem je to, že produkovaná věta je doplněna znaky, což může usnadňovat odezírání (Hrubý, 1999). Gramatické koncovky českého jazyka však znakovanou češtinou vyjádřit nelze. Proto jsou někdy upřesněny prstovou abecedou, ale to celý systém spíše komplikuje (Mukšnáblová, 2014).

Znakovaná čeština bývá někdy využívána ve školách pro žáky se sluchovým postižením. Někteří pedagogové se totiž domnívají, že se tak děti lépe a rychleji naučí český jazyk. Prostřednictvím znakované češtiny se je tak snaží seznámit se slovosledem české věty a slovy, která v češtině reprezentují gramatické významy (tedy se spojky a předložkami). I když je znakovaná čeština neslyšícím žákům zcela určitě dostupnější než čistá orální řeč, tak je však velmi sporné a diskutabilní, zda má ve výuce českého jazyka tak významné postavení, jak se někteří pedagogové domnívají. Neslyšící děti, které se setkávají s mluveným českým jazykem prostřednictvím znakované češtiny, musí nějak pochopit smysl manuálně

realizovaného sdělení a umět ho vztáhnout k mluvené češtině, která je pro ně jazykem, který neznají a k němuž nemají žádný přístup (Hronová, 2005).

Prstová abeceda

Prstová abeceda (nazývaná též daktylní abeceda, daktylní řeč, daktylotika, prstnice) využívá formalizovaných a ustálených postavení prstů a dlaně jedné ruky nebo prstů a dlaní obou rukou k zobrazování jednotlivých písmen. Jde o snadno naučitelnou a produkovatelnou vizuální řečovou formu. K její produkci není zapotřebí ani papíru, ani tužky, lze ji používat kdekoliv. Vyjadřování prstovou abecedou je sice pomalejší než znakovým jazykem, ale rychlejší než písmem (Krahulcová, 2014). Prstová abeceda je závislá na psané podobě mluveného jazyka a každá země má vlastní systém prstové abecedy (není vázáno na latinku) (Skákalová, 2017). Kromě jednoruční a dvouruční prstové abecedy je také smíšená prstová abeceda. Existuje též mezinárodní prstová abeceda, která vychází z americké jednoruční prstové abecedy (Horáková, 2011). V České republice se používá prstová abeceda jednoruční a dvouruční. Jednoruční abeceda je pro neslyšící praktičtější, jelikož jedna ruka zůstává volná, avšak bohužel ji ovládá malá skupina jedinců a používá se tedy jen omezeně. V kontaktu se slyšícími je používána dvouruční prstová abeceda, jejíž tvary napodobují tvary tiskacích písmen, tudíž jsou zřetelnější a snadněji zvládnutelné (Skákalová, 2017). Prstová abeceda se v projevu používá především k odhláskování cizích slov, jmen, odborných termínů a případně i dalších pojmů (Vysuček, 2008). Vzhledem ke své časové prodlevě se nepoužívá jako samostatná metoda komunikace (Muknšnáblová, 2014).

1.4.3 Další komunikační systémy

Vizualizace mluvené češtiny

Vizualizace mluvené češtiny je zřetelná artikulace jednotlivých českých slov ústy tak, aby bylo umožněno nebo usnadněno odezírání mluveného projevu osobami, jež ovládají český jazyk a odezírání preferují jako prostředek své komunikace. Osoba, která takto převádí proslov, byla v minulosti nazývána jako artikulační tlumočník, dnes je užíván i pojem vizualizátor mluvené češtiny (Skákalová, 2017).

Písemný záznam mluvené řeči

„Písemný záznam mluvené řeči je převod mluvené řeči do písemné podoby v reálném čase.“ (Skákalová, 2017, s. 60) Též se používá termín simultánní přepis mluvené řeči. Jde o doslovný přepis z náslechu v reálném čase, jež je určen pro osoby se sluchovým postižením.

Využívá se především na konferencích, přednáškách a mnoha dalších akcích. Přepisovatel přepisuje mluvenou řeč na elektronické klávesnici připojené k počítači a text se zobrazuje na běžném monitoru, na větší obrazovce nebo je promítán na velkou plochu. Záleží na počtu osob, pro které je text určen. Velkou výhodou je to, že simultánní přepis nemusí být lokálně omezen – kromě pořizování textu na místě může být podle potřeby přenášen na dálku přes internet či satelit (CZSP, 2011).

V souvislosti s tímto komunikačním systémem je třeba upozornit na fakt, že neslyšící mohou mít problém se čtením a psaním s porozuměním a získáváním informací z psaných textů. Nejproblematictější skupinou jsou v tomto ohledu děti s těžkou prelingvální vadou sluchu, které nemají možnost si většinový jazyk osvojit přirozeným způsobem i přesto, že mají vrozené mentální předpoklady pro osvojení si jazyka. Mluvený jazyk je pro ně jazykem cizím (Skákalová, 2014). „*Hluchota primárně způsobuje neschopnost slyšet mluvenou řeč a poznat tak přirozenou cestou strukturu mluveného jazyka ještě předtím, než dítě začne chodit do školy. Neznalost jazyka pak sekundárně blokuje možnost porozumět smyslu psaného textu.*“ (Strnadová, 1998b, s. 238) Skákalová (2014, s. 77) tento problém dále vysvětluje následovně: „*Pouhá znalost písmen (neslyšící slovo vidí jen jako shluk písmen, nezná jeho zvukovou podobu, maximálně si pod ním může představit odpovídající znak ZJ) ještě nezaručuje funkční gramotnost, tzn., efektivní využívání psaných a tištěných informací. Mnozí neslyšící si tedy pouze mechanicky osvojí čtení, ale bez porozumění.*“

Problémy neslyšících při čtení lze shrnout do tří základních skupin, a to nedostatečně rozvinutá znalost češtiny, nedostatečná úroveň znalostí vztahujících se k obsahu textu (chybí informace a zkušenost) a nízká motivace ke čtení. Problémy neslyšících při čtení konkrétně spočívají např. v malé slovní zásobě, rozpoznání odlišnosti významu při změně délky samohlásky, neznají některá synonyma, homonyma, hovorové a obecné české názvy, frazeologii a obrazná rčení apod. Problémy neslyšících při psaní vyplývají opět z míry znalosti užitého jazyka. Neslyšící neznají zvukovou podobu slova, ale optickou, proto dělají jiné chyby než slyšící, např.: kvůli vlivu znakového jazyka mají problém se slovosledem, časováním, tvořením záporů, přesmykují či vynechávají hlásky (nepřesná reprodukce slov), objevují se chyby v délce samohlásek (jsou vynechány, či na špatném místě) atd. (Strnadová, 1998b)

Z výše uvedeného tedy vyplývá, že je mylné se domnívat, že všichni neslyšící dokonale umí český jazyk – číst a psát, a pokud se s nimi chce slyšící dorozumět, stačí se spoléhat na písemnou komunikaci. Musíme mít na mysli fakt, že každý člověk je jiný a každý má jiné komunikační preference.

Ačkoliv odezírání nelze označit jako komunikační systém, ve spojitosti s komunikací osob se sluchovým postižením je nezbytné se o něm zmínit.

Odezírání

„Odezírání je odhadování vyslovovaných slov z pohybu mluvidel – rtů, jazyka, lícních svalů. Již z principu nelze odezírat vše.“ (Hrubý, 1999, s. 74) Představuje pouze jednu z možností, jak se mohou neslyšící a slyšící lidé navzájem dorozumívat. Slyšící lidé většinou považují odezírání za samozřejmost, avšak málokdo z nich ví, že je to nepohodlný, velmi pracný, a přitom málo spolehlivý způsob vnímání mluvené řeči (Strnadová, 1998a). Zrakové informace (v tomto případě viditelnost mluvních pohybů) jsou nepřesné a zlomkovité, mluvní obraz je u určitých hlásek shodný a není možné je tak bez sluchové kontroly poznat či rozlišit. Při komunikaci tak nemůžeme spoléhat pouze na odezírání (Skákalová, 2017).

O odezírání kolují různé **pověry a mýty**:

- *„Většina neslyšících lidí umí odezírat.“* – Jedná se o jeden z nejrozšířenějších omylů. Není pravda, že ztráta sluchu je zárukou toho, že dotyčný dokáže odezírat. Sluchová ztráta pouze může člověka donutit k tomu, aby se o to snažil. Odezírání je schopnost, kterou lze tréninkem pouze zlepšovat, ale ne naučit. Tato schopnost se rozvíjí praktickou činností, navyknutím si na styl výslovnosti blízké osoby atd. Neexistuje zde tedy závislost schopnosti odezírat na velikosti sluchové ztráty.
- *„Když neslyšící člověk neumí dobře odezírat, je to důkazem jeho nižší inteligence.“* – Inteligence má mnoho složek a není v přímém vztahu se schopností odezírat, jde pouze o jednu z mnoha dalších podmínek. Nelze tedy automaticky posuzovat rozumové schopnosti jen na základě jeho úspěchu či neúspěchu při odezírání.
- *„Od narození neslyšící děti se mohou učit nová slova odezíráním.“* – Dosud neznámá slova není možné odezírat, protože zrak neposkytuje informace o zvukové podobě mluvené řeči. Neslyšící děti, které mluvený jazyk neznají, se ho tedy nemohou naučit pouze na základě pozorování lidí, kteří mluví.
- *„Odezírání je pro neslyšícího úspěšný způsob, jak lze porozumět mluvené řeči.“* – Z mluvené řeči je viditelný jen její zlomek (asi 30 až 40 %), který je navíc nezřetelný, proto pouhé sledování řeči zrakem při ztrátě sluchu není pro porozumění sdělení dostačující. Většina osob, která neslyší od narození, zná mluvený jazyk velmi málo, a tak při odezírání vzniká jazyková bariéra, kvůli které obvykle porozumí jen asi 5 % z toho, co bylo řečeno. Dorozumění tedy závisí na míře znalosti mluveného jazyka

a často i ten, který umí dobře odezírat, se spíše jen pokouší odhadovat, co mu chce druhý sdělit.

- „*Když vidíme, že nám odezírající člověk nějaké slovo nerozumí, musíme mu toto slovo stále opakovat, dokud neporozumí.*“ – Opakování stále stejného slova nebo věty má spíše negativní vliv, jelikož odezírajícího tím můžeme ještě více zmást. Vhodnější je sdělení vyjádřit několika různými způsoby.
- „*Odezíráním nelze postřehnout vady výslovnosti.*“ – Vady výslovnosti jsou viditelné zřetelně, především rotacismus, breptavost a někdy i nesprávný způsob tvoření sykavek. Tyto a jiné vady řeči mohou mít za následek ztížení nebo až znemožnění odezírání.
- „*Neslyšící člověk při odezírání nepozná, že na něj křičíme.*“ – Doprovodné projevy křiku lze zrakem rozpoznat velmi snadno, jelikož křičící člověk vypadá nepříjemně a rozčileně. Při zvýšení hlasu (v domnění, že sluchově postižený bude lépe rozumět) se mění i způsob výslovnosti, a to zhoršuje možnost dobrého odezírání.
- „*Když chceme vědět, jestli nám odezírající člověk rozuměl, stačí se jej na to zeptat.*“ – Odezírajícího člověka je zbytečné se ptát, zda nám rozuměl, protože nám mohl rozumět něco zcela jiného, než bylo řečeno, ale omylu si není vědom. Proto se ptáme, co nám rozuměl (Strnadová 1998a, s. 13–15).

Je třeba si uvědomit, že schopnost odezírání vyžaduje určitou kombinaci vrozených vloh, které nelze získat. Teprve na základě těchto vloh a znalosti daného jazyka je možné vypěstovat dílčí dovednosti, které rozvíjejí schopnost odezírat. Každý člověk má jinou vrozenou výbavu a může odezírat jen do určité míry (Strnadová, 1998a). Na úspěšnost odezírání mají také vliv **vnitřní podmínky** (např. dosažená úroveň vývoje řeči, rozsah slovní zásoby, přesnost pojmového myšlení, emoce, aktuální zdravotní a psychický stav osoby, její zkušenosti, úroveň sociálních vztahů a další) a **podmínky vnějšího prostředí** – ideální je klidné nerušené místo, přiměřeně osvětlený prostor, měla by být dodržována přiměřená vzdálenost (min 0,5 m, max. 2 m), mluvčí musí být otočen čelem k odezírající osobě (nepohybuje se po prostoru, neotáčí hlavu atd.) a osoby by měly stát či sedět naproti sobě, kdy obličeje jsou ve stejné výškové úrovni (Skákalová, 2017). Někteří autoři, např. Muknšnáblova (2014) uvádí maximální vzdálenost mezi posluchačem a mluvčím 4 m.

1.5 Specifika komunikace s osobami se sluchovým postižením

Každá skupina osob se sluchovým postižením má z hlediska komunikace své typické specifické potřeby. Dle zákona č. 384/2008 Sb., o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob, mají tyto osoby „právo svobodně si zvolit z komunikačních systémů uvedených v tomto zákoně ten, který odpovídá jejich potřebám. Jejich volba musí být v maximální možné míře respektována tak, aby měly možnost rovnoprávného a účinného zapojení do všech oblastí života společnosti i při uplatňování jejich zákonných práv“ (§ 1, odst. 2). Podle tohoto zákona mají neslyšící a hluchoslepe osoby právo na:

- používání komunikačních systémů neslyšících a hluchoslepých osob;
- vzdělávání s využitím komunikačních systémů neslyšících a hluchoslepých osob;
- výuku komunikačních systémů neslyšících a hluchoslepých osob, kterou upravuje § 16 odst. 7 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění zákona č. 384/2008 Sb.

Neslyšící a hluchoslepe osoby mají dále právo na tlumočnické služby zajišťující tlumočení v jimi zvoleném komunikačním systému uvedeném v tomto zákoně – při návštěvě lékaře, vyřizování úředních záležitostí a při zajišťování dalších nezbytných potřeb.

Specifika komunikace nedoslýchavých

Skupina nedoslýchavých osob je velmi nesourodá, zahrnuje škálu od lehkých vad až po těžké ztráty. Právě od stupně sluchové ztráty se liší preferovaný způsob komunikace, ale záleží také na době, kdy ke ztrátě došlo a vzdělávacím programu, do něhož bylo nedoslýchavé dítě zařazeno. Při vzdělávání na běžné základní škole je znalost českého jazyka dobrá a ti, kteří byli vzděláváni na základní škole pro sluchově postižené, ovládají český jazyk a mohou ovládat i znakový jazyk. Orientace ve slyšícím prostředí je u většiny nedoslýchavých dobrá, tudíž využívají v komunikaci mluvený jazyk. Mluvu vnímají prostřednictvím sluchu kompenzovaného sluchadlem spolu s odezíráním.

Nedoslýchavé osoby se vyhýbají dlouhým rozhovorům z obavy, že plně neporozumí mluvenému slovu. Rovněž je pro ně obtížné orientovat se a zapojovat se do komunikace více osob. Úspěšné komunikace lze dosáhnout využitím různých technických pomůcek nebo služeb vizualizátora mluvené češtiny.

Specifika komunikace neslyšících

Neslyšící osoby v komunikaci využívají primárně vizuálně-motorické komunikační prostředky. Znakový jazyk je pro ně přirozeným jazykem, avšak nelze jej označit za jazyk mateřský, protože ve většině případů se s ním dítě setkává až ve speciálních zařízeních a není rozvíjen hned od narození. Český jazyk je pro ně druhým jazykem. Jelikož pro něj nejsou sensoricky disponováni, kompetence v komunikaci v tomto jazyce jsou nižší – mají obtíže s písemným projevem a se čtením s porozuměním. Komunikace písemnou formou či za pomoci odezírání je méně vhodná, ale ve většině případů převládá. Pokud slyšící chce, aby byla komunikace s neslyšícím úspěšná, je vhodné využít tlumočnické služby.

Specifika komunikace ohluchlých

Osoby, které ztratily sluch až po vytvoření mluvené řeči, většinou při dorozumívání preferují mluvený jazyk. Kvalita mluvené řeči však může být v důsledku chybějící zpětné sluchové vazby snížena. Srozumitelnost je zpravidla ovlivněna počtem let, po která jedinec neslyší. Jelikož mluvený jazyk mohou vnímat pouze v jeho grafické podobě prostřednictvím čtením psaných textů, většina ohluchlých je při běžné komunikaci odkázána na odezírání. Jak již bylo zmíněno výše, odezírání je schopnost, kterou nedisponuje každý, tudíž i řadě osob může toto činit potíže. Možným řešením je využívání písemného záznamu mluvené řeči v reálném čase.

Specifika komunikace s uživateli kochleárního implantátu

Skupina uživatelů KI je velice různorodá. Pro každého jedince má KI individuální přínos a mimo to je nezbytné brát zřetel i na jeho osobní vlastnosti. Nejočekávanějším přínosem KI je, aby umožnil uživateli rozumět mluvené řeči, avšak tento maximální přínos lze očekávat pouze v případě, že implantace byla provedena včas (u dětí s vrozenou hluchotou ideálně do druhého roku věku) a je zajištěna kvalitní dlouhodobá rehabilitace implantovaného, během níž se učí slyšet, rozumět zvukům a mluvě.

Někteří s implantátem rozumí řeči i bez odezírání, jiní dokonce telefonují a poslouchají hudbu a u někoho implantace ke kýženému výsledku nevede (pomalý či stagnující rozvoj sluchového vnímání a osvojení mluvy, malá slovní zásoba atd.). Z tohoto důvodu jsou způsoby komunikace těchto osob rozličné. Můžeme se setkat s uživateli KI, kteří komunikují orálně bez odezírání a téměř bez problémů, jiní odezírání využívají a někteří komunikují ve znakovém jazyce. Osvojení znakového jazyka je však výhodou i u těch osob, kteří komunikují mluveným

jazykem. Nejen že jim to umožní kontakt s komunitou neslyšících, ale může také nastat situace, kdy je kochleární implantát krátkodobě nepoužitelný – např. při vybití baterií, plavání atd. (Skákalová, 2017)

1.6 Zásady komunikace s osobami se sluchovým postižením

Aby byla komunikace s osobami se sluchovým postižením úspěšná, je třeba vytvořit vhodné podmínky pro komunikaci a navodit klidnou atmosféru. Důležité je se připravit na to, že rozhovor bude pravděpodobně delší než se slyšícím a bude vyžadovat určitou dávku trpělivosti. Dále musíme mít na mysli, že komunikace je pro osoby se SP velice náročná a rychle je vyčerpává. Neexistuje jeden správný způsob komunikace, jelikož co člověk, to jiné jazykové a komunikační preference, zvyklosti a dovednosti, jiný profit ze zesilovací a kompenzační techniky atd. Komunikační chování velmi ovlivňuje i situace (znalost/neznalost komunikačních partnerů, známá/nová situace, její oficiálnost/neoficiálnost, formálnost/neformálnost atd.). Nedoslýchaví mohou při komunikaci využít sluchu i zraku, neslyšící vnímají pouze vizuálně, a navíc je pro řadu z nich český jazyk jazykem cizím. Ideální je proto na začátku hovoru zjistit oboustranně akceptovatelný způsob komunikace, nestydět se využít služeb tlumočnicků (transliterátorů, vizualizátorů) a dostupné technické možnosti (např. simultánní přepis mluvené řeči). Tlumočnický celý proces komunikace urychlí, sdělení budou přesnější, pro osobu se SP jasná, vznikne prostor pro širší debatu a sám neslyšící bude mít odvahu se vyptávat.

Různí odborníci a organizace sepisují zásady a doporučení pro úspěšnou komunikaci s osobami se sluchovým postižením. Najdeme je v literatuře, na internetu nebo je slyšící může dostat na letáčku např. při nějaké osvětové akci. Desatero komunikace s osobami se SP sepsala např. Věra Strnadová (2007), Libuše Kubertová (2010) nebo ho najdeme na webových stránkách Svazu neslyšících a nedoslýchavých osob v České republice (2012), Desatero pro komunikaci s neslyšícím člověkem za přítomnosti tlumočnicka sepsala Nad'a Dingová (2007), zásady pro usnadnění odezírání najdeme v publikaci *Hádej, co říkám aneb Odezírání je nejisté umění* od Věry Strnadové (1998) atd. Zásady lze shrnout takto:

Kvalita prostředí, ve kterém probíhá komunikace:

- vhodné, klidné, nerušené místo (vypneme všechny zdroje zvuku);
- přiměřeně osvětlený prostor (není možné odezírat proti světlu, tzn., že světlo nesmí odezírajícímu svítit do očí a musí být osvětlena tvář mluvčího);

- přiměřená vzdálenost mezi komunikujícími osobami (0,5 m, max. 2 m) – vzdálenost se doporučuje různá, ale záleží na odezírající osobě, jaká vzdálenost vyhovuje jí;
- mluvčí je otočen čelem k odezírající osobě, nepohybuje se v prostoru, neotáčí hlavu apod.;
- osoby by měly stát nebo sedět naproti sobě a mít obličeje ve stejné výškové úrovni.

Průběh komunikace:

- před rozhovorem navážeme oční kontakt vizuálně (např. zamáváním), nebo lehkým dotekem (na rameno, paži nebo předloktí);
- oční kontakt udržujeme po celou dobu rozhovoru;
- každého člověka se SP se před začátkem komunikace zeptáme, jakým způsobem chce komunikovat – zda chce mluvit, odezírat, psát nebo používat znakový jazyk. Otázku můžeme také napsat;
- před začátkem hovoru upřesníme téma a vždy upozorníme na změnu tématu hovoru;
- používáme jednoduché věty, mluvíme jasně, stručně, výstižně, vyhýbáme se nic neříkající „slovní vatě“ a ironii;
- mluvíme přirozeně, jen trochu výrazněji a mírně pomaleji než obvykle (přehnaná artikulace nepomáhá, neslabikujeme, nekřičíme, neměníme rytmus mluvy), správné artikulaci napomůže mluvit potichu či bezhlasně;
- tam, kde jsou ve větě čárky, tečky či spojky, uděláme krátkou pauzu, ale neskandujeme jednotlivá slova;
- důležité je nemluvit příliš dlouho, často se v hovoru střídáme;
- důležité informace vždy opakujeme a nemusíme se bát použít písemnou formu.

Doprovodné prvky komunikace:

- vhodné je používat jakýkoliv prostředek, který naznačí či doplní to, o čem je právě řeč (přirozená gesta, mimika, výraz očí, pohled, postoj, vzdálenost atd.) – to velice usnadní odezírání, protože pokud se odezírající bude jen urputně soustředit na dekodování informace, nezbyde mu již žádná mozková kapacita na pochopení obsahu;
- mimika, gestikulace a pohyby těla mluvčího jsou plynulé, přirozené;
- neznámé nebo cizí slovo můžeme napsat nebo vyhláskovat prstovou abecedou.

Zpětná vazba při komunikaci:

- u druhého pozorně sledujeme výraz tváře (emoce, nálada), gestikulace, postoje atd. – podle toho lze poznat, zda nám rozumí;
- občas odezírajícího požádáme, aby nám sdělil, co nám rozuměl – nikoliv zda nám rozuměl, musíme používat konkrétní otázky a ptáme se po každém důležitém sdělení;
- nelze spoléhat na kývání hlavou osoby se SP, protože ne vždy to znamená souhlas a porozumění;
- je-li zřejmé, že odezírající osoba nerozumí, zopakujeme stejnou informaci v několika různých obměnách a s použitím jiných slov, sdělení můžeme doplnit o další podrobnosti.

Překážky v komunikaci:

- plná ústa (jídlo, žvýkačka, cigareta atd.);
- protisvětlo;
- nesprávná či nestandardní výslovnost (cizinec, vada řeči, špatné postavení chrupu, mluvčí je pro osobu neznámý aj.);
- gestikulace rukama v blízkosti úst;
- mluvení s rukou před ústy;
- vousy nebo knír zakrývající ústa mluvící osoby;
- více účastníků rozhovoru.

Rozhovor ve skupině:

- osoba se SP si pro dostatečný přehled sama zvolí místo ve skupině;
- vždy hovoří jedna osoba a je čelem k osobě se SP (ostatní ji slyší);
- předem viditelně upozorníme na změnu mluvčího či na změnu tématu;
- pokud osoba se SP nerozumí, sdělíme alespoň stručně obsah hovoru, aby úplně neztratila souvislosti (nikdy nepoužívat fráze typu: „Povím ti to potom.“);
- v přítomnosti osoby se SP neříkáme to, co bychom neřekli, kdyby slyšela;
- nedáváme osobám se SP příčinu k tomu, abychom v nich vyvolali pocit nejistoty a nedůvěry nejen v nás, ale také v ostatní slyšící; není vhodné o nich mluvit, i když si myslíme, že nás nevnímají.

Komunikace v přítomnosti tlumočnicka:

- profesionální tlumočnick pouze zprostředkovává komunikaci mezi osobami slyšícími a osobami se SP vhodným komunikačním systémem, tlumočí věrně způsob vyjádření, nemění význam ani obsah sdělení (tlumočí i poznámky typu „Tohle mu neříkejte.“ aj.), nerozhoduje za osobu se SP a je vázán etickým kodexem a mlčenlivostí;
- rozhovor vedeme přímo s neslyšícím člověkem a udržujeme zrakový kontakt s ním, nikoliv s tlumočnickem (např. ptáme se: „Co Vás bolí?“ a ne „Zeptejte se, co ho bolí.“), tlumočnicka bereme jen jako zprostředkovatele sdělení;
- nemluvíme s tlumočnickem s tím, že ten to osobě se SP později vysvětlí;
- mluvčí a tlumočnick stojí nebo sedí vedle sebe – osoba se SP potřebuje sledovat jak tlumočnicka, tak hovořící osobu;
- během hovoru nikam neodbíháme, zbytečně se nevzdalujeme od tlumočnicka;
- mluvíme svým obvyklým tempem, tlumočnick nás případně upozorní, pokud bude třeba řeč zpomalit;
- nepoužíváme ironii;
- na konci hovoru se osoby se SP zeptáme, zda nám ještě něco potřebuje upřesnit atd., je také vhodné dotyčnému předat písemné sdělení (např. lékařskou zprávu nebo důležité doporučení) a to vždy do rukou osoby se SP, nikoliv tlumočnicka či doprovodu.

V případě neúspěšné komunikace je třeba mít na paměti to, že jde o důsledek sluchové vady, a proto bychom měli k takovému člověku přistupovat se stejným respektem a ohledem na důstojnost jako k osobě bez postižení. Neprojevujeme netrpělivost, komunikaci neomezujeme, ale snažíme se najít cesty pro vzájemné lepší dorozumění (Hudáková, 2009; Strnadová, 2007).

2 Postoje a předsudky společnosti k osobám se sluchovým postižením

Téma vztah společnosti k osobám se zdravotním postižením je nesmírně široké a evokuje desítky možných přístupů. Určité odpovědi podává filozofie či sociologie, jiné psychologie a možná zcela odlišné odpovědi přidá ekonomie a právo. I když se zaměříme pouze na téma vztahu společnosti k osobám se sluchovým postižením, dalo by se o něm pojednávat velmi rozsáhle. Tato kapitola tedy obsahuje pouze základní vybrané informace z této problematiky. Pozornost je věnována především předsudkům k osobám se sluchovým postižením, jelikož mají kořeny právě v nedostatečné informovanosti veřejnosti (Procházková, Vysuček, 2007).

2.1 Vymezení postojů

Termín postoj definuje celá řada autorů. Pro účely této práce jsou stěžejní především definice obsažené v psychologickém, pedagogickém a sociologickém slovníku.

Dle psychologického slovníku (Hartl a Hartlová, 2009, s. 442) lze postoj definovat jako *„sklon ustáleným způsobem reagovat na předměty, osoby, situace a sebe sama. Postoje jsou součástí osobnosti, souvisí se sklony a zájmy osobnosti, předurčující poznání, chápání, myšlení a vztěnění. Vědomosti, dovednosti a postoje se získávají v průběhu života, především vzděláním a širšími sociálními vlivy, jako je veřejné mínění, sociální kontakty aj.“*

Pedagogický slovník (Průcha, Walterová a Mareš, 2009, s. 210) definuje postoj jako *„hodnotící vztah zaujímaný jednotlivcem vůči okolnímu světu, jiným subjektům i sobě samému. Zahrnuje dispozice chovat se či reagovat určitým relativně stabilním způsobem. Postoj je získáván na základě spontánního učení v rodině a v jiných sociálních prostředích. Postoje souvisejí s hodnotovými systémy, a jsou tudíž závislé na kulturních, etnických a vzdělanostních faktorech.“*

Dle sociologického slovníku je možné postoje označit také jako naučenou dispozici jedince reagovat pozitivně nebo negativně na nějaký objekt (předmět, osobu, ideu) určitými pocity, představami, hodnocením a způsoby chování. Na rozdíl od bezprostředních motivů působících na jednání je postoj trvalejšího rázu, jelikož se vytváří opakovanými reakcemi na tentýž podnět. Souhrn osobních postojů vytváří osobní ideologii (Jandourek, 2007).

Z uvedených definic vyplývá, že hlavními rysy postojů je jejich naučenost, trvalost a vyjádření hodnocení. Postojům přiřítáme zejména subjektivní význam. Osobní hodnoty

a principy slouží jako standardy, podle kterých posuzujeme nejen naše chování, ale i chování ostatních. Postoje většinou vycházejí ze základních hodnot v životě jedince (Hayes, 1993).

Postoje mají tři složky – afektivní, kognitivní (poznávací) a behaviorální, resp. konativní. Afektivní složka postoje vyjadřuje emoční (citové) vztahy k předmětu postoje, kognitivní složka postoje vyjadřuje stupeň vědomostí o předmětu postoje a behaviorální (konativní) složka postoje představuje tendenci jednat ve smyslu existujícího postoje. Všechny tyto složky jsou určující pro celkový vývoj postoje. „*Postoj, v němž převládá představa o něčem, se nazývá názor, postoj, v němž převládá racionální složka, je smýšlení, iracionální složka převládá u víry.*“ (Kohoutek, 1998, s. 10) Vágnerová (2008) uvádí, že afektivní složka vyjadřuje jakési základní hodnotící kritérium, odmítnutí či přijetí, které nabývá na významu zejména tehdy, když lidé o daném problému nemají moc informací. Postoje k objektům, se kterými jsme se nikdy neselekali, pak vznikají na základě informací, které nám zprostředkují druzí. Obecně platí pravidlo, že čím méně o dané věci jedinec ví, tím extrémnější názor pak k objektu zaujímá.

Měření postojů, ale i jejich pouhá identifikace, může být celkem problematická. Odpovědi v dotaznících totiž často mohou být zkreslené, protože lidé neradi vyjadřují své skutečné postoje, pokud se domnívají, že s nimi někdo nebude souhlasit. Proto místo toho, aby vyjádřili své vlastní postoje, se snaží zjistit, co by experimentátor chtěl, aby odpověděli. Sociální žádoucnost tedy ovlivňuje odpovědi. Jelikož mají postoje a názory obrovskou variabilitu, lidé si často při vyplňování dotazníku také ani plně neuvědomí složitost a souvislosti svých postojů. Místo toho tak někdy hledají odpověď, o níž se domnívají, že by se hodila pro danou situaci, nebo na kterou byli připraveni minulou otázkou či situací. Pro měření postojů bylo vytvořeno mnoho metod, např. Likertova škála, sémantický diferenciál, sociometrie, Bogardova škála sociální vzdálenosti a analýza rozhovoru (Hayes, 1993).

2.1.1 Utváření a změny postojů

Postoje vyjadřující vztah k hodnotám předpokládají větší či menší míru orientace ve světě těchto hodnot, jež je založena na zkušenosti a jsou tedy jako takové produktem učení. Hodnotová orientace se vytváří již u dítěte raného věku v průběhu jeho primární socializace, kdy se postupně odpoutává od vrozených smyslových hodnot, u kterých je obecným kritériem smyslová příjemnost a začíná se seznamovat s hodnotami svého sociálního prostředí. Obecně řečeno se člověk učí oceňovat, co je dobré a špatné, a to v rovině společensko-normativní (co za dobré a špatné pokládá jeho kulturní a sociální prostředí) a rovině subjektivní (co je dobré

a špatné z hlediska subjektivní zkušenosti) (Nakonečný, 2009). Z vlastní zkušenosti se však vytváří jen relativně malá část postojů, protože máme postoje k mnoha objektům, se kterými jsme se nikdy nesetkali (určité kategorie lidí, profesí, etnické či náboženské skupiny apod.) (Hadj-Moussová, 2003). Utváření postojů také významně ovlivňují masové sdělovací prostředky (Kohoutek, 1998).

Postoje se tedy tvoří v průběhu celého života. A to vždy, když se člověk setká s novým předmětem. V kontaktu s určitým předmětem člověk zažívá pozitivní či negativní emoce a ty posilují či přímo utvářejí nový postoj (Hadj-Moussová, 2003). První postoje se formují již v raném dětství, kdy na člověka působí především rodina jako primární skupina a dále také sekundární skupina, kterou tvoří přátelé, spolužáci a další. Za období raného dětství je považován věk do šesti let. Z hlediska utváření postojů nejvýznamnější období představuje předškolní věk, jelikož v této době u dítěte dochází k řadě významných vývojových změn v různých oblastech a rozvíjí se i morální stránka jeho osobnosti. Zároveň se jedná o období, kdy je dítě otevřené všemu novému, touží po informacích, zážitcích a zkušenostech a jeho přijímání okolního světa ještě není příliš ovlivněné názory a postoji společnosti. Dítě se v průběhu primární socializace postupně seznamuje s hodnotami okolního sociálního prostředí a tím se učí, co je dobré a špatné (Mertin, Gillnerová a kol., 2002). Odlišné postoje, které jsou spojeny s různými rozdíly mezi lidmi (běloši-černoši, děti s postižením apod.) si děti uvědomují již ve věku tří let. Postoje, které se utvářejí v raném věku, v časně fázi učení, ovlivňují do značné míry orientaci v dospělém životě. Pokud tedy chceme u dětí „začít bojovat s předsudky“ ve věku rané školní docházky, může na to již být relativně pozdě (Krhutová in Michalík, 2011).

Velmi často člověk své postoje přizpůsobuje, protože si přeje, aby by byl přijímán konkrétním člověkem nebo skupinou, chce se cítit akceptován. Přítomnost jiných lidí vždy nějak mění chování člověka, když vyjadřuje své postoje. Člověk tedy ne vždy vyjadřuje navenek svůj pravý, vlastní a ryzí vztah, ale postoj, který je považován za sociálně žádoucí, nebo o kterém si myslí, že je či bude v dané společnosti preferován (Kohoutek, 1998).

Postoje se mohou v průběhu života měnit, avšak je to relativně obtížné. Vzhledem k silně působící afektivní složce nestačí pouhé informování, jelikož to působí pouze na kognitivní složku. A pokud nedojde ke změně především ve složce afektivní, informace buď nejsou přijaty a zapamatovány, nebo jsou interpretovány tak, aby byly v souladu, s již existujícím hodnocením (Hadj-Moussová, 2003). U postojů dochází mnohem častěji spíše ke změně jejich intenzity, tedy k jejich zesílení nebo naopak zeslabení než přímo ke změně. Při

presvědčování logickými argumenty nejsou tolik zásadní fakta sama, ale spíše vztah, který k nim jedinec má, důvěryhodnost zdroje a kontext, v němž jsou prezentována (Nakonečný, 2009). Nejúčinnějším prostředkem ke změně postojů je tedy prožitek, zvláště pokud má silný emocionální náboj. Je však třeba mít na mysli to, že zvláště velmi hluboce zakořeněné postoje (tj. zpravidla pocházející z dětství) se mění jen velmi obtížně. Platí to jak pro dospělé (vychovatele, rodiče), tak i pro starší děti (žáky). V případě, že je jedinec výrazně neochotný změnit svůj postoj, může to souviset se stereotypem životního stylu. Jde o projev obrany před vším novým a proměnlivým, protože taková možnost může u dotyčného vyvolávat úzkost (Hadj-Mousová, 2003).

2.1.2 Předsudky a stereotypy

Postojů má jedinec celou řadu, ale jednou kategorií postojů, které mají zvláštní význam pro důsledky, které z nich plynou nejen v chování jednotlivce, ale i celé společnosti, jsou předsudky a stereotypy. Je pro ně typický velmi silný emocionální náboj a relativně málo informací o daném předmětu. Někdy se stává, že nejsilnější předsudky máme vůči předmětům, se kterými nemáme vůbec žádnou osobní zkušenost (Hadj-Mousová, 2003).

Podle Průchy (2001, s. 36) mají předsudky a stereotypy stejnou psychologickou podstatu a souhrnně je definuje jako „*představy, názory a postoje, které určité skupiny lidí chovají k jiným skupinám nebo k sobě samým (autostereotypy). Tyto názory a postoje jsou relativně neměnné, přenášené mezi generacemi a obtížně odstranitelné. Předsudky a stereotypy mají silný emocionální náboj, zatímco racionální obsah v nich může být potlačen. Různí autoři poukazují na to, že nedostatečná objektivní znalost určitého předmětu či skupiny lidí je vynahrazována v předsudku či stereotypu zevšeobecnujícím názorem či představou přejímanou neověřeně od jiných lidí.*“

Nakonečný (2009) připisuje předsudkům dva podstatné znaky, na jejichž základě lze předsudky stručně definovat – jedná se o emočně silně akcentované „postoje“ a jako takové jsou velmi odolné vůči změnám.

Allport (2004, s. 39) předsudek definuje jako „*odmítavý až nepřátelský postoj vůči člověku, který patří do určité skupiny, jen proto, že do této skupiny patří, a má se tudíž za to, že má nežádoucí vlastnosti připisované této skupině.*“ Na rozdíl stereotypy mohou vyjadřovat jak negativní, tak i pozitivní postoj a jejich funkce spočívá v tom, že má ospravedlnit (racionálně vysvětlit) naše chování a postoj k člověku nebo skupině lidí. Avšak např. podle Hayes (1993)

mohou být i předsudky pozitivní i negativní. Někteří odborníci mezi pojmy předsudků a stereotypů rozdíl vůbec nečiní, jiní odborníci odlišují předsudky jako takové názory a postoje, jež obsahují vesměs nepříznivý nebo nepřátelský vztah vůči jiným, zatímco stereotypy mohou být postoje neutrální nebo dokonce obsahující příznivý, pozitivní vztah (Průcha, 2001).

Stereotyp je podle Hadj-Mousové (2003, s. 41) „*představa nebo idea obecně přijímaná skupinou nebo společností, která je ze své povahy neměnná a vztahuje se k sociální, kulturní či etnické skupině a jejím příslušníkům.*“ Stereotypy jsou tedy částí předsudků, které se aktualizují, když se dostaneme do kontaktu s lidmi z jiných kultur. Příslušníkům specifické kulturní skupiny jsou připisovány charakteristické vlastnosti a jejich chování charakteristické příčiny, a v důsledku toho jejich chování i jeho příčiny interpretujeme podle existujících stereotypů bez ohledu na reálné projevy. Stereotypizování není jen individuálním mechanismem organizace informací, ale rovněž společnost poskytuje možnost vymezit se vůči jiným společnostem a kulturám, případně posilovat vlastní skupinovou identitu.

Vágnerová (2008) uvádí, že předsudek je nepřesné, emočně zkreslené a nesprávné hodnocení situace, ale pro laika je výhodný, protože se nemusí namáhat uvažováním o věcech, které nezná. Ve vztahu k lidem se zdravotním postižením předsudek slouží jako laické diagnostické kritérium, podle něhož bývají lidé s postižením posuzováni.

Krhutová (2011) rozděluje předsudky ve vztahu k lidem se zdravotním postižením na několik typů:

- **podceňující** – tyto předsudky jsou zastoupeny názory typu: „...postižení si zaslouží politování a soucit spojený s charitativním přístupem; jsou to ubožáci, nemohoucí, bezmocní...“;
- **odmítavé** – „...postižení jsou neužiteční a neproduktivní; jde o trest (boží) nebo si to zavinili sami, případně jejich rodina“;
- **protektivní** (ochranitelské) – „...každý postižený potřebuje ochranu a sociální péči; jsou tak opuštěni, neobejdou se bez naší (mojí) pomoci...“;
- **hostilní** – „...postižení mají samé výhody; mají vše zadarmo; jen na ně pořád doplácíme; kdo se má na toho mrzáka dívat...“;
- **idealizující** – „Příroda nevidomým chybějící zrak vynahradila zbystřením ostatních smyslů; jsou mravně lepší než vidoucí (žijí vnitřním, duchovním životem, utrpení je zušlechťuje apod.)“;

- **heroizující** – „...všechno bravurně zvládá, nepotřebuje žádnou pomoc, nikdo by nedokázal to, co on“ apod.

Předsudky vztažené k lidem se zdravotním postižením mají v praktickém životě za následek nevhodné nebo nedůstojné zacházení s nimi a do značné míry se podílejí také na jejich diskriminaci. Negativní důsledky předsudků se však netýkají jen osob se zdravotním postižením. Každý odmítavý postoj má sklon se někde projevit nějakou akcí, jen málo lidí si nechá své antipatie pouze pro sebe. Čím intenzivnější je postoj, tím větší je pravděpodobnost, že vyústí v nějaký rázný nepřátelský čin. Allport (2004) uvádí několik stupňů nepřátelských akcí – od nejmírnějších po nejráznější.

1. **Osočování.** Většina lidí, která má předsudky, o nich také mluví, a to jak se stejně smýšlejícími přáteli, tak občas i s cizími lidmi. Mnoho lidí ve svých nesympatiích nikdy dál nezajde.
2. **Vyhýbání se.** Pokud je předsudek silnější, vede jedince k tomu, aby se vyhýbal příslušníkům skupiny, kterou nemá v oblibě, třeba i za cenu značných nesnází. V tomto případě nositel předsudku neoblíbené skupině přímo neublíží. Břemeno vyhýbání a přizpůsobení se bere celé na sebe.
3. **Diskriminace.** V tomto případě provádí zaujatý člověk nežádoucí rozlišování aktivním způsobem. Snaží se vyloučit všechny příslušníky určité skupiny z některých druhů zaměstnání, z obytných čtvrtí, zbavit je politických práv, příležitostí ke vzdělání či zábavě, odeprít jim např. kostely a nemocnice či některé jiné sociální výhody. Institucionalizovanou formu diskriminace představuje segregace, prosazovaná právně nebo obecnou zvyklostí.
4. **Fyzické napadání.** Pokud se emoce dále stupňují, může předsudek vést k násilným nebo polonásilným činům. Např. nežádoucí černošská rodina může být násilně vypuzena ze sousedství nebo tak vážně ohrožována, že ze strachu odejde sama, na židovských hřbitovech mohou být znesvěceny náhrobní kameny apod.
5. **Vyhlazování.** Nejvyšším stupněm násilného projevu předsudku jsou lynčování, pogromy, masakry a hitlerovské genocidní programy.

Tato pětistupňová škála slouží k tomu, aby upoutala pozornost k obrovskému rozsahu činností, které mohou mít původ v předsudečných postojích a přesvědčeních. Řada lidí nikdy nepokročí od nepříznivých vyjádření k vyhýbání se nebo od vyhýbání se k aktivní diskriminaci či ještě dál. Přesto však platí, že činnost v jedné úrovni usnadňuje přechod na vyšší úroveň.

2.2 Vztah a postoj společnosti k osobám se zdravotním postižením

Zdravotní postižení představuje trvalou vlastnost jedince, která bývá sociálně nápadná a znevýhodňující, proto může být pro člověka s postižením zařazení do společnosti zdravých obtížné. Každé postižení nese určitý subjektivní význam, který závisí na době jeho vzniku, na omezení, jež svému nositeli přináší, i na jeho sociálním hodnocení, tj. na způsobu, jak jej daná společnost přijímá. Zdraví lidé se většinou k člověku s postižením, ať už dospělému nebo dítěti, chovají ohleduplněji, ale zároveň mají tendenci ho podceňovat a nemají k němu stejná očekávání jako ke zdravým (Vágnerová, 2008).

V každé době a každém lidském společenství nacházíme stopy přítomnosti osob se zdravotním postižením a vztah k nim se v historii proměňoval. V některých obdobích byl vztah majoritní společnosti k jejím znevýhodněným členům velmi negativně vymezený, ale i přesto se odněpaměti setkáváme i se stopami pomoci a péče o jedince s postižením (Slowík, 2007).

V odborné speciálně pedagogické literatuře často najdeme periodizace přístupů společnosti k osobám se zdravotním postižením podle jednotlivých historických období. Dle Titzla (2000) ale jde ve skutečnosti spíše o charakteristické a převládající tendence v postojích společnosti ke znevýhodněným jedincům nebo skupinám v konkrétních dějinných etapách, jelikož škála projevů chování nepostižených osob k takto odlišným jedincům byla vždy pestřejší, a ne zcela jednoznačná.

Obecně se v teorii společenských věd pojednává o následujících fázích vztahu:

- represivní;
- zotročovací;
- charitativní;
- socializační.

K uvedeným názvům jednotlivých etap vztahu není příliš třeba přidávat obsah, jelikož je zřejmý na první pohled. Jde však o velmi stručné pojetí, které je řadou autorů dále zpřesňováno a doplňováno. Klasicky je citována zejména práce zakladatele oboru speciální pedagogika Miloše Sováka s názvem *Nárys speciální pedagogiky*, která poprvé vyšla již v roce 1975. Uvedené třídění s sebou přináší (na první pohled neviditelné) vnímání dané stupnice v linii nejhorší – nejlepší. A tak se může stát, že někdo získá spolu se správným orientačním

hlediskem i představu vedoucí k závěru, že každé další stádium vývoje lidské společnosti znamenalo víceméně automaticky zlepšení podmínek života osob s postižením. Bohužel to tak není, a proto by vertikální historizující pojetí mělo být bráno pouze jako orientační vodítko.

„Skutečnou úroveň vztahů uvnitř společnosti, vztahů většiny k menšině, musíme posuzovat vždy důsledně horizontálně. Jen tak můžeme uspokojujivě posuzovat často diskutované podmínky života osob se zdravotním postižením v té či oné společnosti.“ Vždy je třeba pohlížet na úroveň dané společnosti, její ekonomickou výkonnost, stupeň organizace společnosti, existenci a formy správy, existenci a kvalitu systémů sociálního a jiného zabezpečení, představy a soudy, které v dané společnosti o lidech s postižením převládají a řadu dalších ukazatelů. Až po znalosti uvedených faktorů je možné se vyslovit ke kvalitě osob s postižením v dané společnosti (Michalík 2011, s. 44).

Podle Vágnerové (2008) bývají postoje společnosti k lidem se zdravotním postižením odmítavé či ambivalentní a často vycházejí z nedostatku porozumění jejich problémům. Vzhledem k tomu, že problematika zdravotního postižení byla dlouhou dobu tabuizována, měla laická veřejnost o problémech, možnostech a omezeních osob se zdravotním postižením jen velmi málo informací.

Emocionální postoj k těmto lidem bývá ambivalentní, zahrnuje pozitivní a negativní emoce. Lidé s postižením bývají předmětem soucitu, jsou litováni, jelikož je potkalo neštěstí, vesměs bez vlastního zavinění. Zároveň mohou vzbuzovat také hrůzu a odpor, protože symbolizují něco negativního, čemu je lepší se vyhnout. Časté je i vyvolání ostychu, který je dán nejistotou a neznalostí, jak bychom se správně měli k těmto lidem chovat. Citová ambivalence spojuje soucit s odporem a pozitivní emoce s negativními. Tento fakt lze vyjádřit typickým výrokem laika: „Je to chudák, ale já se na něj nemohu dívat.“ Dochází ke sklonu k negativnímu hodnocení a z toho vyplývá izolace od osob s postižením, která má původ v obecné dispozici reagovat na vše, co se nějakým způsobem liší od normy, jako na možné ohrožení. Postoje k lidem s postižením bývají ovlivněny aktivizací takových pocitů. Zdravý jedinec si při setkání s tímto jedincem uvědomuje svou vlastní zranitelnost a připomíná si, že i on sám může onemocnět, utrpět úraz a zůstat trvale postižený. Velkou roli zde hraje neinformovanost, vzácnější postižení vyvolávají více strachu než běžně známé choroby.

V postoji k lidem s postižením se projevuje tendence ke generalizaci, tedy sklon vidět je všechny stejně bez ohledu na jejich individuální odlišnosti. Neschopnost diferencovaného přístupu i neochota změnit názor, mohou souviset nejen s nedostatkem informací, ale také s kognitivní pohodlností a stereotypii uvažování nebo se může jednat o výraz emoční blokády, jež vyplývá z odmítání všeho, co je odlišné.

Slowík (2007) upozorňuje na fakt, že důležitým výrazem postojů společnosti k osobám se znevýhodněným je škála termínů používaných k jejich označování. Nejvhodnější terminologie pro označování osob se znevýhodněním sice není zdaleka sjednocená a ustálená, avšak doporučuje se používat takové pojmy, které jsou jasné, výstižné, a především i samotnými lidmi, jež se jich týkají, jsou chápány jako vhodné a neurážející. Na prvním místě by měl stát vždy člověk a až jeho případná vada či postižení. Je vhodné tedy používat označení člověk s postižením nebo osoba s handicapem namísto postižený člověk, handicapovaný apod.

Oblastí postojů společnosti k lidem se zdravotním postižením se ve svých výzkumech zabýval např. Požár (2007), který se zaměřil především na postoje v souvislosti se školskou integrací. Ve výzkumech zjistil, že za nejméně přijatelné postižení je považováno mentální postižení, a naopak nejlépe jsou přijímány osoby s narušenou komunikační schopností. Jako druhé nejlépe přijímané postižení je postižení tělesné, dále sluchové a na dalším místě je postižení zrakové. Na tělesné postižení je u nás nahlíženo poměrně příznivě pravděpodobně z toho důvodu, že právě s tělesným postižením se často spojuje celá problematika osob se zdravotním postižením. O lidech s tělesným postižením se nejvíce hovoří v televizním vysílání, v rozhlase, novinách a časopisech, často je řešen problém bezbariérovosti atd.

Výsledky dalších výzkumů jednoznačně svědčí o tom, že postoje společnosti k osobám se zdravotním postižením se u nás v posledních letech pozitivně mění. Má na to vliv zviditelňování osob se zdravotním postižením v již zmíněných médiích, ale částečně také v politice. Politici se poměrně často zapojují do různých charitativních akcí, jelikož si uvědomují, že dobrým vztahem k těmto lidem si mohou získat důvěru voličů. Ať už je jejich motivace jakákoliv, skutečnost, že dobrý vztah k lidem s postižením se dnes považuje za všeobecně přijímaný a pozitivně hodnocený, je velmi povzbuzující a potvrzuje závěry o určitých posunech v postojích k lidem s postižením. I přesto postoje nelze považovat za optimální, protože např. pomoci lidem s postižením je ochotna pouze malá skupina lidí.

2.2.1 Proměny vztahu společnosti k osobám se sluchovým postižením

„Vztah společnosti k neslyšícím po staletí byl – a prakticky dodnes je – utvářen na základě předpokladů a stereotypů. Primární postavení mezi nimi zaujímal názor, že neslyšící nemají řeč. Znaky, pomocí kterých se mezi sebou dorozumívali, nebyly považovány za jazykový systém.“ (Mázerová 1999, s. 1)

Dějiny péče o osoby se sluchovým postižením jsou charakteristické neustálým hledáním cesty k efektivnímu vzdělávání a často velmi bouřlivými diskuzemi a spory o tu „pravou“ komunikační metodu. Nejednotnost až protikladnost postojů je možné vysvětlit z odlišného a duchovního zaměření doby i z osobního založení pedagoga (Souralová, 2003). Ve velkém množství historických dokumentů je popisována snaha poskytnout osobám se sluchovým postižením (v tehdejší terminologii hluchoněmí) odbornou péči, která by jim umožnila začlenit se do společnosti slyšících (Hrubý, 1997). Ovšem norma vyjadřující míru jejich úspěšnosti vždy vycházela z požadavků daných intaktní – tedy slyšící majoritní společností. Kvůli mnohým nesprávným předpokladům o jejich životě ze strany slyšící společnosti měli lidé se sluchovým postižením velmi nízký sociální status, který je zařazoval do kategorie méněcenných lidí. (Souralová 2003)

Podle Uheríka (1990) jsou snahy vzdělávat a vychovávat neslyšící děti stejně tak staré jako výskyt jedinců se sluchovým postižením v rámci populace slyšících. Bez přesnějšího vymezení lze určit, že sluchové postižení se vyskytovalo ve všech historických obdobích. „Hluchoněmota“ jako výrazný vnější příznak byl předmětem zájmu odborníků už v dávných dobách. O mimice a gestech neslyšících se zmínil již např. řecký filozof Platón (428–348 př. n. l.) (Mázerová, 1999). Je ovšem známo, že v důsledku chybějících diagnostických postupů a metod lidé nerozlišovali nedoslýchavost a jiné řečové poruchy od hluchoty. Od nejstarších dob byli rozlišováni pouze tzv. hluchoněmí (tj. lidé, kteří se narodili neslyšící nebo ohluchli před vytvořením řeči) a ohluchlí (tj. lidé, kteří ohluchli až po rozvoji řeči). Teprve až v průběhu 20. století se začalo diferencovat vzdělávání neslyšících, nedoslýchavých a osob s poruchami řeči (Leonhardt, 2001). Nedoslýchaví jedinci, kterým rozsah sluchového postižení alespoň do určité míry umožňoval užívat mluvenou řeč, měli vždy lepší výchozí pozici, jelikož byli schopni se lépe orientovat ve slyšící společnosti. Neslyšící byli v mnohem svízelnější situaci, protože kvůli závažnosti jejich postižení jen velmi obtížně získávali potřebnou komunikační kompetenci. A úroveň komunikační kompetence byla, a bohužel i v dnešní době je, téměř vždy posuzována podle schopnosti dorozumívat se mluvenou řečí (Horáková, 2011).

Do 15. století naprostá většina učenců byla toho názoru, že neslyšící jsou nevzdělavatelní, neboť neslyší, a proto se nemohou naučit mluvit. Pokud neslyšící neznali řeč, scházel jim prostředek k přijímání informací a ke komunikaci a z toho důvodu se nemohli ani vzdělávat, účastnit se náboženských obřadů a byla vyloučena i možnost aktivně se podílet na společenském životě. Byly rozlišovány tři druhy postižení znemožňující komunikaci: němota, hluchota a stupidita. Němota byla brána jako přirozený důsledek hluchoty. Teprve v 15. století lékaři objevili, že mezi poruchou sluchového ústrojí a funkcí mluvidel není přímá souvislost (Mázerová, 1999).

Počátky vzdělávání neslyšících spadají přibližně do 16. století a podobně jako počátky jakéhokoliv vzdělávání souvisí jednak s církví (první učitelé, první školy a ústavy) a jednak se šlechtou či jinou výše postavenou sociální vrstvou obyvatel (první žáci) (Myslivočková, 2005). Institucionální péči předcházela samozřejmě péče individuální, kdy byli vzděláváni jednotlivci či malé skupiny žáků soukromými učiteli. Metody, které tito učitelé volili, byly velmi individuální a spadala sem celá škála prostředků – čtení, psaní, vyvozování artikulace, prstová abeceda a odezírání (Horáková, 2011).

Následovalo období charakteristické institucionální péčí o jedince se sluchovým postižením. Na celém území Evropy začaly vznikat první ústavy pro hluchoněmé. Co se týče povinné školní docházky pro neslyšící, tak ta byla zaváděna nejpozději evropskými státy – první ji zavedlo Dánsko od roku 1817, dále Norsko od roku 1883 atd. (Hrubý, 1997) Jako jeden z prvních založil ústav Charles Michel de l'Épée roku 1770 v Paříži. Neslyšícím se snažil poskytnout vzdělání prostřednictvím znakového jazyka, jež považoval za jejich jazyk mateřský. Jeho metoda byla později nazvána jako metoda francouzská. Největším odpůrcem francouzské metody byl Samuel Heinicke, představitel ryze orální metody, nazývané metoda německá. Ten za jediný přípustný způsob komunikace s neslyšícími považoval mluvený jazyk (čtení, psaní a artikulaci). Heinicke v roce 1778 inicioval založení ústavu pro hluchoněmé v Lipsku, kde zavedl vyučování neslyšících orální řečí (Horáková, 2011). Na našem území byl založen ústav pro hluchoněmé v Praze roku 1786 a byl pátým v Evropě (Hrubý, 1997). Permanentní konfrontace obou metod vedla k neustálým sporům mezi představiteli orální metody vyučování a zastánci výuky pomocí znakového jazyka. Konflikty mezi nimi vyvrcholily v roce 1880 na Milánském kongresu učitelů hluchoněmých, po němž byla francouzská metoda postupně ze všech vzdělávacích ústavů pro neslyšící v Evropě vytlačována. Výchovně-vzdělávací směry v 19. století tudíž nejvíce ovlivnily orální koncepce (Horáková, 2011). Hlavním cílem orální metody tedy bylo a je vybudovat u osob se sluchovým postižením mluvenou řeč jak v orální,

tak v grafické podobě. Za její nejdůležitější složku je považováno odezírání a prstová abeceda je pouze doplňkem, který je v rámci této metody akceptován jen zřídka.

Zastánci manuálních metod (preferujících znakové jazyky) měli v historii minimální podporu. Hlavním důvodem byl argument, že pokud se osoby se sluchovým postižením nenaučí ovládat komunikační systém majoritní společnosti – tedy mluvený jazyk, nepodaří se jim proniknout do společnosti slyšících. Důsledné uplatňování orální metody při výchovně-vzdělávacích aktivitách mělo mnohdy za následek nižší úroveň jazyka ve všech jeho rovinách u většiny populace se sluchovým postižením zejména v oblastech, v nichž mluvený jazyk sloužil jako jediný prostředek k získávání informací (Souralová, 2003). Teoretický zájem o manuální komunikaci se postupně zvyšoval a z tohoto rostoucího zájmu se zrodil liberálnější názor, jež podporuje užití odezírání v kombinaci s vizuálně-motorickými komunikačními prostředky a tento systém je známý pod názvem totální komunikace (Evans, 2001).

Potlačování znakového jazyka, a tím pádem určité samostatnosti neslyšících lidí jako takových, trvalo v celém světě velmi dlouhou dobu (a svým způsobem ještě trvá). První změny nastaly v 60. a 70. letech 20. století v USA a ve Skandinávii (Myslivočková, 2005). O znakovém jazyce do té doby kolovaly různé mýty, např. že existuje pouze jeden mezinárodní znakový jazyk, že se jedná o primitivní systém založený na pantomimě a přirozených posuncích, který si intuitivně samo od sebe osvojí každé neslyšící dítě apod. Ke zlomu v nahlížení na znakové jazyky došlo konkrétně až v roce 1960, kdy Američan William Stokoe (1919–2000) publikoval první lingvistickou analýzu amerického znakového jazyka, v níž dokázal, že americký znakový jazyk je plnohodnotný komunikační systém s atributy přirozeného jazyka. A jestliže je přirozeným plnohodnotným jazykem americký znakový jazyk, nebyl důvod pochybovat o tom, že stejné vlastnosti mají i ostatní znakové jazyky. Nový vědní obor lingvistika znakových jazyků se postupně rozšířil i mimo území USA, a tak byla analyzována řada dalších národních znakových jazyků, např. znakové jazyky používané v severní Evropě. Všechny tyto studie prokázaly srovnatelnost znakových a mluvených jazyků, co se týče struktur, funkcí, osvojování i zpracování v operační a dlouhodobé paměti (Hudáková, 2009).

V České republice (respektive v Československu) se situace začala měnit až v 90. letech 20. století, a navíc jen velmi pozvolně. A bohužel ani dnes není podle Myslivečkové (2005) situace zcela ideální. Lingvistický výzkum českého znakového jazyka byl zahájen až v roce 1993 na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Ústavu českého jazyka a teorie komunikace

v týmu pod vedením profesorky Aleny Macurové. Mnoho lidí se domnívalo, že chytřejší (schopnější, snaživější) neslyšící lidé umí mluvit a odezírat a ti hloupější (méně schopní, líní) neslyšící mají s mluvením a odezíráním potíže, v nejhorším případě musí komunikovat znakovým jazykem. Bohužel ještě před třiceti lety byla našimi lékaři a pedagogy jedinou přípustnou komunikací „na lidské úrovni“ považována komunikace v mluvené češtině. U prelingválně nedoslýchavých a postlingválně ohluchlých mohl být (ale ne vždy byl) tento způsob komunikace úspěšný a umožňoval plnohodnotnou obousměrnou komunikaci, avšak u části těchto dětí a zejména téměř u všech prelingválně neslyšících dětí tento průběh „komunikační výchovy“ zákonitě vedl k bezjazyčí. Tito lidé neuměli (a dodnes uspokojivě neumějí) komunikovat jak v mluvené, tak ani v psané češtině, a dokonce ani v českém znakovém jazyce – češtinu se prostřednictvím mluvení a poslouchání vzhledem ke své vadě sluchu naučit nemohli a český znakový jazyk je nikdo neučil. Tak se potom bohužel stávalo, že na základě setkávání s těmito lidmi si „odborníci“ mysleli, že neslyšící nejsou schopni abstraktně myslet, jsou nevzdělaní nebo dokonce nevzdělavatelni, hloupí, nesamostatní a závislí na slyšících lidech. Z těchto nesprávných soudů pak vznikaly předsudky, že jsou výbušní, vztahovační a citově labilní, mohou pracovat jen na pozicích pomocných sil, pod dohledem slyšících lidí, nejsou schopni samostatně vychovávat vlastní děti apod. Tyto názory pak bohužel přejímala i laická veřejnost.

Velkou událostí pro neslyšící občany v České republice bylo schválení Zákona o znakové řeči (Zákon č. 155/1998 Sb., novela je Zákon č. 384/2008 Sb., o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob), který znakový jazyk formálně uznal. V oblasti školství došlo k pozitivní změně roku 1990, kdy se radikálně změnil systém vzdělávání a tato změna přinesla do života osob se sluchovým postižením zcela nové impulzy a možnosti. Od tohoto roku je umožněna integrace žáků a studentů s vadou sluchu do běžných škol a byla zrušena kategorizace škol pro žáky s vadou sluchu podle stupně vady. Do roku 1990 totiž byly školy rozděleny na ústavy pro děti hluchoněmé (od roku 1978 pro neslyšící), ústavy pro děti se zbytky sluchu, ústavy pro děti nedoslýchavé a ústavy pro hluchoněmé a slabě nadané (od roku 1978 zvláštní školy pro neslyšící). V té době v Československu existovaly jen dvě střední školy zakončené maturitní zkouškou a měli zde možnost studovat jen absolventi základních škol pro nedoslýchavé. Tehdejší nabídka učňovských oborů sestávala z těchto oborů: klempíř, krejčí/krejčová, obuvník/obuvnice, čalouník/čalounice, strojní mechanik, elektrovýroba, a obráběč kovů. Všechny tyto školy byly internátní a děti služeb internátů hojně využívaly. Od zrušení kategorizace nesou školy označení školy pro sluchově postižené a v souladu s tím

vzdělávají žáky se všemi vadami sluchu. Ke studiu na středních školách zakončených maturitní zkouškou se tedy najednou mohli začít hlásit žáci se všemi typy a stupni sluchových vad. Rozšířila se nabídka maturitních i nematuritních oborů. Kromě studia na pražském gymnáziu a kremnické oděvní průmyslové škole přibýly další školy a maturitní obory – např. asistent zubního technika, oděvnictví, elektronické počítačové systémy, předškolní a mimoškolní pedagogika a další. V roce 1992 byl otevřen i bakalářský obor Výchovná dramatika neslyšících na JAMU v Brně a v roce 1998 bakalářský obor s možností navazujícího magisterského studia Čeština v komunikaci neslyšících na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Řada studentů využívá možnost studia v integraci a aby bylo jejich studium úspěšné, měli by mít přístup ke studijní podpoře, tzn. měli by mít dle své volby k dispozici tlumočnické, zapisovatelské, konzultantské a tutorské služby, doplňkovou výuku češtiny a cizích jazyků, e-learning atd. (Hudáková, 2009)

V současnosti se lidem se sluchovým postižením daří lépe než v minulosti. Více se o jejich světě hovoří v médiích, mohou navštěvovat některá divadelní nebo i hudební představení, protože jsou tlumočena do znakového jazyka apod. (Procházková, Vysuček, 2007) Dá se říct, že spor mezi zastánci orální metody a představiteli metody výuky znakovým jazykem přetrvává dodnes. Studentů se sluchovým postižením na vysokých školách v České republice stále přibývá a možnost výběru studijního oboru je v dnešní době mnohem širší. Výrazně tedy vzrostl i počet možností pracovního uplatnění, avšak lidé se sluchovým postižením mají stále omezené možnosti pro svobodný výběr povolání oproti lidem slyšícím (Horáková, 2011).

Jednalo se jen o stručné nahlédnutí na proměny vztahu společnosti k osobám se sluhovým postižením, o kterých by se dalo psát jinak velmi rozsáhle. Pro základní orientaci v této problematice a účely této práce byl však zvolen jen takový rozsah.

2.3 Předsudky a stereotypy ve vztahu k osobám se sluchovým postižením

Současný přístup k lidem se sluchovým postižením se rozděluje do dvou okruhů na lékařské a kulturně antropologické hledisko. Lékařské hledisko chápe tyto osoby jako jedince, kteří trpí vadou, jež je potřeba napravit. Kulturně antropologické hledisko zastává názor, že osoby s vadami sluchu nejsou postižené, ale tvoří kulturní menšinu, která má vlastní jazyk – znakový jazyk, který je přirozený a rovnocenný jazykům mluveným (Procházková, Vysuček, 2007). Podle Strnadové (1998b) v českých zemích převládá lékařský přístup k věci, ale podle Procházkové a Vysučka (2007) kulturně antropologické hledisko však získává stále více zastánců jak v odborné, tak i laické veřejnosti. I přesto o osobách se sluchovým postižením ve

společnosti přetrvává mnoho předsudků. Přehled všech možných předsudků, rozdělených do tří základních kategorií – **osobnost** lidí se sluchovou vadou, jejich **dorozumívání, schopnosti a běžný život**, vytvořila Skákalová (2016). Výčet byl vytvořen na základě analýzy internetových zdrojů (Dingová, Dámcová a Hudáková, 2007; Dingová, Dámcová a Vysuček, 2008; Strnadová, 2011), odborných publikací (Strnadová, 2008; Montgomery, 1990; Procházková a Vysuček, 2007; Scheetz, 2001) a také zkušeností z praxe. Jelikož se ale předsudky vytváří individuálně, lze předpokládat, že ani tento rozsáhlý souhrn není úplný.

Předsudky vztahující se k osobnosti člověka se sluchovým postižením

Tyto předsudky vznikají nejčastěji ve snaze charakterizovat celou skupinu osob se sluchovým postižením a vymezit jejich „typické“ vlastnosti a projevy chování.

- lidé se sluchovým postižením jsou mentálně a sociálně nevyspělí;
- neslyšící děti jsou nevzdělavatelné;
- lidé se SP jsou nesamostatní a jinak neschopní, jsou závislí na tlumočnících;
- lidé se SP jsou egoističtí a jednají sobecky, sledují jen své zájmy;
- lidé se SP se chovají agresivně a zlostně;
- lidé se SP přemýšlejí jen na úrovni konkrétního myšlení, abstraktního nedosáhnou, protože znakový jazyk je omezený a zjednodušující komunikační prostředek (neslyšící nemohou abstraktně myslet);
- neslyšící nemohou být stejně inteligentní jako slyšící;
- ohluchlý člověk, který hned neodpoví, nemá pohotové myšlení;
- všichni neslyšící trpí sluchovou vadou a přejí si, aby mohli slyšet;
- další generalizující vlastnosti, např.: neslyšící jsou tiší, introvertní, uzavření, nevyspělí, nepozorní, neurotičtí, depresivní, agresivní aj.

Předsudky vztahující se ke komunikaci osob se sluchovým postižením

Nejvíce omylů se vztahuje ke znakovému jazyku a odezírání, další se týkají obecných zásad komunikace. Některé mýty o odezírání byly zmíněny již výše v předchozí kapitole.

- každý, kdo neslyší, používá znakový jazyk;
- neslyšící nemohou mluvit;
- znakový jazyk je primitivní (Neslyšící se mezi sebou dorozumívají pomocí gest a pantomimy. Nemůže být ani řeč o jazyce.);

- znakový jazyk nemá gramatiku (Znakový jazyk není jazykem, ale pouze výrazově chudými chaotickými posunky bez uspořádané gramatiky.);
- znakový jazyk je pouhým převedením mluveného jazyka do znaků;
- znakový jazyk má malou slovní zásobu, protože pro každé české slovo neexistuje jeden znak v českém znakovém jazyce;
- český znakový jazyk je méně hodnotný než čeština, a nelze tedy využívat ve vyučovacím procesu;
- znakový jazyk používají jen hloupí neslyšící, chytří používají češtinu;
- znakový jazyk je mezinárodní;
- český znakový jazyk není na celém území ČR stejný, což je důkazem, že je méně hodnotný než čeština;
- naučit se znakový jazyk je pro slyšícího jednodušší než se naučit cizí mluvený jazyk, stačí si koupit slovník;
- znalost znakového jazyka zpomalí nebo zabrání učení jiného jazyka;
- z používání znakového jazyka bolí ruce;
- když někdo přijde o sluch, automaticky se naučí odezírat – všichni neslyšící umí odezírat;
- odezírání je čtení ze rtů;
- na ohluchlého člověka musíme mluvit hodně nahlas a zblízka;
- pokud se někdo odezírat naučí, odezírá tak, jak to vidáme ve filmech;
- ohluchlý člověk, který dovede odezírat, bude vždy rozumět, když zajistíme vhodné podmínky;
- kdyby došlo při vzájemné komunikaci k omylu, hned to poznáme;
- když se bavíme v přítomnosti neslyšících, můžeme se klidně bavit o nich, jelikož nás neslyší;
- všichni neslyšící dovedou číst.

Předsudky vztahující se ke schopnostem a běžnému životu osob se sluchovým postižením

- neslyšící nemohou poslouchat hudbu, proto neradí navštěvují diskotéky, zábavy a podobné akce;
- neslyšící nemohou řídit auto;
- neslyšící nemůže vůbec nic slyšet, proto se např. kdekoliv dobře a nerušeně vyspí;
- neslyšící nemá zájem o to, co se děje kolem něj, jelikož to stejně neslyší;

- neslyšící má o světě málo informací, nemůže tedy nikdy pracovat jako nic jiného než dělník;
- neslyšící může žít pouze ve chráněném bydlení;
- neslyšící nemůže samostatně pracovat, protože např. nemůže telefonovat;
- neslyšící nemůže samostatně pečovat o dítě, jelikož si nevšimne, že jeho dítě pláče;
- neslyšící sedí celý den doma;
- všechny neslyšící děti mají neslyšící rodiče;
- každý, kdo ohluchne, začne nosit sluchadlo;
- každému, kdo ohluchne, může pomoci kochleární implantát;
- nedoslýchavost je možné kompenzovat sluchadly v každém případě;
- sluchadlo plně nahrazuje sluch, umožňuje i neslyšícím rozumět mluvčím;
- sluchadla nosí pouze staří lidé;
- sluchadla jsou velká, neforemná a pořád pískají.

Na základě tohoto výčtu předsudků lze shrnout, že podle kategorizace předsudků Krhutové (2011) se nejčastěji jedná o předsudky typu podceňujícího (např. „neslyšící nemůže samostatně pracovat, pečovat o dítě“), odmítavého (např. „neslyšící jsou agresivní“) a v menší míře se objevují idealizující předsudky (např. „sluchadlo plně nahrazuje sluch“).

2.3.1 Příčiny vzniku předsudků o osobách se sluchovým postižením

Ukazuje se, že dopad sluchové vady není veřejností příliš pochopen. Když si lidé pokusí představit, že neslyší, většinou z nich to nepřipadá tak strašné, jako např. představa, že přišli o zrak. V případě ztráty sluchu si totiž řeknou, že jim zbývá zrak, díky kterému se mohou bezpečně orientovat v prostoru – takto zní podle Petříkové (2001) nejčastější odpověď na otázku, proč lidé považují postižení zraku za závažnější. O tom, že sluchových postižení je celá řada a každé z nich přináší řadu zcela odlišných problémů a potíží, o vlivu interindividuálních rozdílů v případě totožné sluchové vady, lidé již obvykle nepřemýšlí. Mají bezděčnou tendenci si osoby se sluchovým postižením představovat tak, jako by šlo o jakousi homogenní skupinu, která např. může bez problémů číst. Toto chování vysvětluje Petříková (2001, s. 74) následovně: *„Je přirozené a lidské, že podléháme různým chybám v sociální percepci, obzvláště uvažujeme-li o jevu s nímž máme minimální zkušenost. Vnímání a posuzování sluchově postižených osob slyšícími pak téměř zákonitě podléhá stereotypům, resp. heterostereotypům, neboť zde slyšící přisuzují charakteristiky osobám jiné sociální skupiny.“*

Kromě formování stereotypů se na chybách v posuzování určité sociální skupiny mohou podílet ještě další dva jevy a těmi jsou projekce a představivost. Pokud požádáme slyšícího jedince o to, aby nám dal nějakou výpověď o osobách se sluchovým postižením, tak v případě, že nemá o těchto osobách žádné informace nebo s nimi nemá žádnou osobní zkušenost a svůj dotaz nijak nekonkretizujeme (např. na určitou skupinu sluchových vad), tak nejspíše zapojí své kognitivní procesy a představí si, jaké by to bylo, kdyby od této chvíle vůbec neslyšel. Na základě této představy pravděpodobně projektivně přisoudí určité charakteristiky celé široké skupině osob se sluchovým postižením, jako by si byli všichni podobní a dopouští se tak nevhodné generalizace.

Odraz nevhodné generalizace spatřujeme v oblasti vnímání schopností těchto osob. Velký vliv na to mají objektivně omezené možnosti ve vzdělávání. Především v dřívějších dobách se neslyšícím nedostávalo dobrého základního vzdělání, a tím pádem neměli šanci se realizovat dále. I tato skutečnost přispívala k šíření mýtů nahlížejících na neslyšící jako na duševně zaostalé, neschopné, nesamostatné apod. (Skákalová, 2016) Také Mázerová (1999) píše o tom, že většina slyšících přijala v minulosti všeobecně vžitý pohled na neslyšící jako na nevzdělané chudáky, protože povinné základní a odborné vzdělání bylo uzákoněno až v rámci socialistických reforem v roce 1948, kdy byl zákonem určen rovný přístup a právo na vzdělání pro všechny. Dále uvádí důležitou informaci, že názor slyšící veřejnosti na neslyšící se formoval pouze na základě nedostatečných, kusých a jednostranných informací a osobní zkušenosti.

Z výše uvedeného vyplývá, že za hlavní příčinu stigmatizace a vzniku předsudků o osobách s těžkou sluchovou vadou považujeme **nedostatečnou informovanost** laické i odborné veřejnosti. Nejvíce jsou předsudky ohroženi lidé s prelingvální hluchotou. V případě nedoslýchavých osob se setkáváme spíše s tím, že jejich situace je bagatelizována a přehlížena („pouze hůř slyší“), případně s idealizací kompenzace nedoslýchavosti pomocí sluchadel (Skákalová, 2016). Podle Procházkové a Vysučka (2007) nedostatečná informovanost zapříčiňuje nejen vznik předsudků, ale také nedůvěru a nevhodné chování slyšící společnosti k osobám se sluchovým postižením. Avšak domnívají se, že pokud se slyšící společnost blíže seznámí se světem lidí, kteří se dorozumívají znakovým jazykem, budou slyšící ohleduplnější a otevřenější, a proto je třeba se snažit informovanost veřejnosti zvyšovat.

V minulých letech proběhla různá výzkumná šetření, která nízkou míru informovanosti veřejnosti ve vztahu k potřebám osob se sluchovým postižením dokládají. V roce 2003 a 2006 provedla agentura STEM (Středisko empirických výzkumů) rozsáhlý sociologický průzkum, ve kterém zjišťovala mínění české veřejnosti v těchto třech oblastech:

- informovanost veřejnosti o problémech neslyšících lidí;
- vztah české společnosti k problémům neslyšících lidí;
- vnímání životních podmínek neslyšících lidí.

Z průzkumů vyplynulo, že většina veřejnosti nemá dostatek informací o problematice sluchového postižení a zároveň se o život neslyšících nezajímá. Z výsledků z roku 2006 vyplývá, že z 1571 dotazovaných občanů starších 18 let z celé České republiky pouze pětina projevila jistý zájem o neslyšící, polovina veřejnosti odpovídala „moc se o život neslyšících nezajímám“ a tři čtvrtě veřejnosti se o život neslyšících nezajímá vůbec. Při srovnání výsledků z roku 2006 s rokem 2003 se zájem občanů o neslyšící nezvýšil. Ti jedinci, kteří mají v rodině neslyšícího člověka, se o život neslyšících zajímají více. O neslyšící projevily zájem především ženy a dále lidé se středoškolským či vysokoškolským vzděláním. Průzkum ukázal, že čím vyšší vzdělání, tím lepší informovanost o neslyšících. Zájem o život neslyšících zvyšuje kontakt s neslyšícím člověkem. Jen 14 % veřejnosti se domnívá, že má o neslyšících dostatek informací (Pánek, 2007).

Je na místě upozornit na fakt, že sice osobní kontakt s neslyšícím člověkem zvyšuje zájem o svět neslyšících, ale není to obecné pravidlo. Pokud je dotyčná osoba členem rodiny nebo jestliže je vzájemný kontakt dlouhodobý a pozitivní (např. při studiu, v zaměstnání), lze spatřovat zájem o život neslyšících. Vlivem osobně prožité či z doslechu získané negativní (jednorázové) zkušenosti s osobou se sluchovým postižením naopak dochází v naprosté většině k zápornému hodnocení a nezájmu o další informace. Takovou zkušeností může být např. náročnost nebo neúspěch při komunikaci, osobní povahové vlastnosti dotyčného jedince, celkově nepříjemná atmosféra situace, která nemusí přímo souviset se sluchovou vadou člověka atd. (Skákalová, 2016)

Výzkumné šetření za účelem zjištění informovanosti veřejnosti o sluchovém postižení, možnostech komunikace a problémech z tohoto postižení vyplývajících provedla také Procházková (2011). Šetření, které sice bylo méně rozsáhlé, ale poměrně podrobné, ukázalo, že mezi veřejností převládají kusé a neúplné informace získané především z médií. Šetření se

zúčastnilo 52 respondentů z Královéhradeckého kraje. Převážná většina dotazovaných si sice uvědomuje jistý rozdíl mezi nedoslýchavými a neslyšícími, ale na základě naprosto zavádějících diagnostik. Téměř polovina respondentů rozlišuje typ sluchové vady podle používání sluchadel. Sluchadla berou nikoliv jako kompenzační pomůcku, ale především jako náhradu chybějícího smyslu, která svým nositelům umožní beze zbytku rozumět. Téměř všichni respondenti předpokládají schopnost mluvit u prelingválně neslyšících, nedokážou si představit, že by to mohl být větší problém. Znepokojujícím zjištěním je, že si slyšící veřejnost ani zdaleka neuvědomuje závažnost sluchového postižení a dopad na psychiku jedince.

V roce 2014 provedla výzkumné šetření Skákalová, ve kterém jedním z cílů bylo zjistit, jaké jsou zkušenosti odborníků s názory veřejnosti na osoby se sluchovým postižením. Do šetření se zapojilo 43 respondentů z 200 oslovených, kteří se profesně pohybují v oblasti podpory osob se sluchovým postižením (sociální pracovníci, tlumočníci, pedagogové aj.). Výsledky šetření nebyly interpretovány statisticky, ale data byla zpracována kvalitativně a jejich analýzou. Analýza odpovědí ukázala, že veřejnost má velmi málo informací o potřebách a reálných možnostech osob se sluchovým postižením. Někteří jedinci mají podle respondentů nedostatek informací v obecné rovině, jiní např. upřesňovali, že ve společnosti přetrvávají mylné předsudky, lidé mají o osobách se sluchovým postižením velmi zkreslené představy, mají strach z komunikace atp. Ve společnosti také stále přetrvává chybná terminologie, kdy neslyšící jsou nazýváni hluchoněmými, což může vyjadřovat i postoj, že není možné se s nimi domluvit. Údajně se lze setkat i s tím, že laikové zaměňují a srovnávají zejména neslyšící s osobami s mentálním postižením. Nedostatečná informovanost se projevuje i v oblasti komunikace, kdy někteří jedinci podceňují znakový jazyk a jeho funkci. Co se týče zájmu veřejnosti o osoby se sluchovým postižením, tak polovina respondentů uvedla, že nevnímá zájem veřejnosti o osoby se sluchovým postižením a druhá polovina v zájmu zaznamenala určité zlepšení, a to především ve větším zájmu o znakový jazyk (např. roste zájem o jeho výuku).

Na okraj lze zmínit ještě jedno výzkumné šetření, jež provedla Blažková (2014), která zjišťovala informovanost o problematice sluchového postižení u žáků 5. tříd základních škol a srovnávala informovanost žáků ve vesnici a ve městě. Do výzkumu se však zapojil jen malý počet žáků (24 žáků ze ZŠ v Praze a 19 žáků ze ZŠ v obci Podolí). Bylo jim položeno sedm otázek. Průměrná procentuální hodnota správných odpovědí na otázky týkajících se problematiky sluchového postižení u žáků z vesnice byla 67 % a žáků z Prahy 75 %. Míra informovanosti žáků základních škol se dle tohoto výzkumu jeví jako celkem uspokojující

a rozdíl mezi dětmi z města a vesnice není výrazný. Nápad provést takový výzkum je velmi zajímavý, avšak bylo by dobré, kdyby se do výzkumu zapojilo více žáků a dotazník byl více propracovaný.

Výsledky výzkumu provedeného k této diplomové práci jsou v praktické části srovnány se závěry prvních tří výzkumných šetření, které byly výše uvedeny.

3 Možnosti získávání informací o problematice sluchového postižení

Slyšící veřejnost se s neslyšícími, nedoslýchavými a jejich kulturou může setkávat bezděčně nebo informace vyhledávat cíleně. Například kurzy znakového jazyka většinou jedinec vyhledá záměrně, avšak např. pořad České televize s názvem Televizní klub neslyšících může dotyčný sledovat jak cíleně, tak na něj narazit náhodně. Z tohoto důvodu nejsou možnosti získávání informací rozděleny striktně do těchto dvou kategorií a je podán obecný přehled možností, kterých je celá řada.

3.1 Média

Komunikační média jsou pro osoby se sluchovým postižením velmi důležitá. Díky nim mají možnost zjistit novinky na poli kulturním, vzdělávacím či sportovním a také tím udržují kontakty mezi sebou. Slyšící zase mají možnost se z médií dozvědět řadu informací o komunitě neslyšících. Média jsou tedy významným šířitelem povědomí o jejich kultuře. Na některé zdroje informací mohou slyšící narazit i náhodně, např. na některé televizní pořady nebo filmy, avšak např. na časopisy určené pro neslyšící sami narazí jen těžko.

3.1.1 Tištěné materiály

Nejstarším časopisem, určeným pro osoby se sluchovým postižením, je časopis *Gong*, který na našem území vycházel již od roku 1972. Svou činnost však v roce 2016 z nedostatku finančních prostředků skončil. Články v něm byly zaměřené na různé oblasti, určené pro občany s různými sluchovými vadami – zabýval se např. specifickými problémy sluchového postižení, informoval o akcích všeho druhu, poskytoval mnoho cenných kontaktů a rad, přinášel rozhovory se zajímavými osobnostmi, sledoval vývoj sluchadel a jiných kompenzačních pomůcek atd. (Gong)

Dalším časopisem, který vydává Česká unie neslyšících (ČUN), je časopis *Unie*. Mezi lety 1992–2010 vycházel v tištěné podobě a pak bylo jeho vydávání kvůli nedostatku financí pozastaveno, avšak od roku 2015 vychází v elektronické podobě. Časopis vychází šestkrát do roka a je volně dostupný na webových stránkách ČUN (<http://www.cun.cz/casopis-unie/cisla-unie/>). Informuje o jednotlivých pobočkách ČUN v ČR, přináší informace o kulturních a sportovních akcích, různé rozhovory, informace ze světa apod. (ČUN, 2018a)

V minulosti byl vydáván také časopis *Info-Zpravodaj*, který se věnoval problematice sluchového postižení, ale jeho autoři byli slyšící. Byl vydáván Federací rodičů a přátel sluchově postižených. Nyní organizace nese název Centrum pro dětský sluch Tamtam, o. p. s. a 4 x ročně

vydává odborný magazín *Dětský sluch*, který na Info-Zpravodaj navazuje. Je určen především pro rodiče dětí se SP, ale i odborníky – lékaře, pedagogy, psychology, sociální pracovníky a studenty těchto oborů. Časopis je možné zakoupit v knihovně Centra v Praze nebo si předplatné objednat po e-mailu (Centrum pro dětský sluch Tamtam, o. p. s., 2015a).

Slyšící se mohou o lidech se sluchovým postižením občas něco dozvědět i z běžného denního tisku, avšak většinou jsou to spíš nějaké senzace, kauzy či inovace a takové informace mohou být zkreslené či ovlivněné subjektivním názorem autora.

Zdrojem hodnotných informací o problematice SP je **odborná literatura**, které je velké množství. Knihy buď pojednávají o problematice SP obecně nebo jsou úžeji zaměřené na specifická témata (např. komunikační systémy osob se SP, dítě se SP, výchova a vzdělávání...). Problematikou sluchového postižení se zabývá speciální pedagogika člověka se sluchovým postižením, nazývaná také jako **surdopedie**. „*Surdopedie představuje speciálně pedagogickou disciplínu, která se zabývá výchovou, vzděláváním a rozvojem jedinců se sluchovým postižením. V literatuře se můžeme setkat i s jinými pojmy pro označení tohoto oboru – surdologie, surdopedagogika či pedagogika sluchově postižených.*“ (Horáková, 2011, s. 10) Pokud má tedy dotyčný zájem o obecný přehled o problematice, je vhodné literaturu vyhledávat i pod těmito pojmy. V případě, kdy si jedinec nechce literaturu vyhledat sám, je vhodné využít rešeršní služby knihoven, které poskytnou soupis literatury na dané téma podle požadavku.

Širokou nabídku studijních materiálů nabízí např. Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, z. s. Jejich publikace jsou zaměřeny především na problematiku tlumočení, ale také na kulturu neslyšících, CODA – slyšící děti neslyšících rodičů a další oblasti. Lze doporučit např. publikaci Barbory Kosinové, která je sice stručná, ale bohatá na informace a přibližuje kulturu neslyšících – „*Neslyšící jako jazyková a kulturní menšina – kultura neslyšících*“ (2008). Publikace lze zakoupit v jejich e-shopu (<http://www.cktj.com/e-shop>). Velkou nabídku knih o sluchovém postižení lze nalézt i na stránkách Informačního centra rodičů a přátel sluchově postižených, z. s. (<http://www.infocentrum-sluch.cz/cs-CZ/prodej-knih.html>). Na těchto stránkách je možné zakoupit např. velmi poutavé publikace, které vydalo Centrum pro dětský sluch Tamtam, o. p. s. s názvem „*Tiché rozhovory. Nahlédněte do pestrého světa lidí se sluchovým postižením*“ (1. a 2. díl). Tyto knihy nejsou odborné, ale prostřednictvím rozhovorů seznamují s tím, jak vypadá život osob s různým typem SP, jaké mají životní zkušenosti apod. Jedná se pouze o příklady knih a stránek, kde se dají zakoupit, ve skutečnosti jich je celá řada.

Kromě časopisů a knih jsou užitečné i různé letáčky, které vytváří organizace, centra poradenských služeb pro osoby se sluchovým postižením apod. Většinou jsou stručné, ale pro mnoho lidí může být právě tato forma získání informací nejvhodnější a menší množství informací je může motivovat k vyhledání dalších. Letáčky najdeme přímo na jednotlivých pracovištích nebo jsou rozdávány na různých akcích, např. při oslavě Mezinárodního dne neslyšících apod.

3.1.2 Televizní vysílání

Oblast, kam pronikla kultura neslyšících více a oslovuje největší část populace, je televizní vysílání. V programu veřejnoprávních i soukromých televizí se můžeme setkat se třemi typy pořadů pro neslyšící.

Největší část pořadů tvoří **pořady určené primárně pro slyšící**, které jsou opatřeny skrytými titulky, jež lze zobrazit pomocí teletextu na straně 888. Nejedná se však o běžné titulky, na které je zvyklá slyšící společnost – titulky jsou rozšířeny i o popis všech zvuků (např. troubení auta, zvonění telefonu, styl hudby atd.) (Kosinová, 2008).

Další skupinou jsou **pořady tlumočené do znakového jazyka**, kdy je na obrazovce v pravém dolním rohu přenášen tlumočnick. Právě tyto pořady nejen že zprostředkovávají informace neslyšícím, tak „*jsou také formou prezentace menšinového jazyka, upozorněním veřejnosti na existenci jazykové menšiny neslyšících a v neposlední řadě i motivačním faktorem pro slyšící veřejnost, která touto cestou získá povědomí o způsobu komunikace neslyšících, ale současně i zájem o to, seznámit se s ním blíže*“ (Kosinová, 2008, s. 39). Jde např. o pořady *Sama doma* a *Pomáhejme si*, které jsou živě vysílány na programu ČT 1. Na programu pro děti ČT:D je tlumočen také pořad *Malovaná čítanka*. Dále Česká televize na ČT:D odvysílala cyklus pohádek s názvem *Pohádky pana Donutila* (2015–2017), kde herec vybírá a čte pohádky a ve spodní části obrazovky se objevují neslyšící tlumočníci v pohádkových kostýmech. Pohádky a jiné pořady lze shlédnout v archivu na webových stránkách ČT (Orošová, 2015).

Třetím typem pořadů jsou **pořady ve znakovém jazyce**, které mají stejný význam jako předchozí typ pořadů. Česká televize byla druhou televizí v Evropě, která začala v roce 1980 na programu ČT 2 vysílat pořad určený speciálně pro diváky se SP – **Televizní klub neslyšících (TKN)**. Pořad je zaměřen na všechny možné oblasti života osob se SP – od rané péče, přes školská zařízení až po pracovní uplatnění. Také podává informace o různých kulturních a společenských akcích, osobnostech, projektech, organizacích atd. Moderátorské dvojice používají znakový jazyk a současně jsou jejich výpovědi tlumočeny do mluveného jazyka

a doplněny titulky, díky čemuž je pořad srozumitelný všem (Kosinová, 2008). TKN je vysílán ve středu jednou za čtrnáct dní a všechny díly odvysílané od roku 2000 jsou zdarma ke shlédnutí v archivu pořadu na internetu. Podle Schromové (2009, s. 140) má TKN velký vliv na formování názorů slyšící veřejnosti: „*Umožňuje šířit informace o neslyšících jako o jazykové a kulturní menšině, ale i o širší problematice sluchově postižených lidí. Tato specifická skupina lidí je totiž často pro slyšící neznámým světem, do kterého nemají vzhledem ke komunikační bariéře dveře otevřené.*“

Česká televize také již třikrát připravila **pohádku v českém znakovém jazyce**, kde hrají neslyšící herci. První pohádku s názvem *Vánoční království* odvysílala 23. prosince 2015. Jednalo se o historicky první pohádku v českém znakovém jazyce. V tomto roce slavil Televizní klub neslyšících své 35. výročí a tvůrci pořadu se proto rozhodli, že poslední díl tohoto roku věnují neslyšícím dětem a jejich rodičům. Díky dabingu však pohádka oslovuje i děti slyšící. Cílem tvůrců bylo především ukázat, že lidé se SP dokážou skvěle hrát, a dokázat, že svět neslyšících a slyšících má k sobě blíž, než by se mohlo zdát (Deník.cz, 2015). Další pohádky nesou název *Nepovedený čert* (2016) a *Nejkrásnější dárek* (2017).

Dále jsou v rámci České televize pravidelně vysílány **Zprávy v českém znakovém jazyce**. Zprávy jsou vysílány od roku 2000 na ČT 2 a původně nesly název *Zprávy ve znakové řeči* – ke změně názvu došlo v roce 2008 (Vysuček, 2008). Projev neslyšících moderátorů je tlumočen do mluvené řeči. Reportáže jsou orientované na svět slyšících i neslyšících. V deseti minutách jsou shrnuty základní události dne, novinky ze světa sportu a počasí. Jsou vysílány každý den od 19:50.

Díky České televizi také vznikly dva dokumenty o neslyšících. První nese název *Verše pro dvě ruce* (2008) a představuje básničku Elišku Vyorálkovou, která ohluchla pár měsíců po narození. Odhaluje nejen životní příběh této zajímavé ženy, ale ukazuje i bohatost znakového jazyka a nabízí pohled do života neslyšících. Druhý dokument *Jak já to neslyším* je z téhož roku a sleduje životní dráhu šesti úspěšných osobností s postižením sluchu a je ukázkou toho, že i tito lidé mohou žít plnohodnotný život a dosáhnout společensky vysoce uznávaných úspěchů. Tvůrci se snažili široké veřejnosti nejen přiblížit svět neslyšících, ale i udělat alespoň malou osvětu, jak správně komunikovat s osobami se SP (ČSFD, 2001–2018).

Problematika osob se SP se může objevit i v jiných pořadech, ale většinou je to spíše okrajově a jde o problematiku s medicínským námětem (Kosinová, 2008).

Významnou osvětovou komunikační kampaní, kterou bylo možné vidět na televizních obrazovkách v roce 2016, byla kampaň Tichého světa „*Neřvi, ale znakuji!*“. Česká televize zdarma odvysílala celkem 72 propagačních spotů na stanicích ČT1, ČT2 a ČT24. Základním motivem kampaně, kterou zaštitily známé osobnosti, např. herečka Petra Špindlerová, moderátorka Štěpánka Duchková, herec Jan Kříž nebo scénárista Lumír Tuček, je sdělení, že zvýšený hlas nebo křik v komunikaci s neslyšícím nikomu nepomůže. Cílem tedy bylo upozornit veřejnost na problematiku neslyšících a současně propagovat znalost českého znakového jazyka. Před tím, než se kampaň dostala do televize, ji bylo možné také vidět od roku 2015 na nástupištích v pražském metru v rámci sítě Metrovision, na obrazovkách v lékárnách, čekárnách nemocnic, praktických, gynekologických a dětských lékařů po celé České republice. Dále se objevila na webových stránkách a sociálních sítích Tichého světa. Součástí kampaně byla i propagace Tiché linky – aplikace pro on-line tlumočení a on-line přepis českého jazyka. Tichý svět nahrál jednotlivé spoty i na server YouTube, kde jsou ke shlédnutí dodnes (Tichý svět, o. p. s., 2016).

3.1.3 Filmová tvorba

Bylo již natočeno několik filmů různých žánrů, kde se objevují osoby se sluchovým postižením. Tyto filmy jsou především zahraniční a umožňují nám alespoň na chvíli nahlédnout do světa ticha a přiblížit život těchto lidí.

Nejznámějším a nejúspěšnějším filmem s touto tematikou je snímek *Bohem zapomenuté děti* z roku 1986. Neslyšící herečka Marlee Matlin, představující v tomto filmu hlavní hrdinku, převzala v roce 1986 Oscara za hlavní ženskou roli. Jinou neslyšící herečku lze vidět v americkém televizní seriálu *Sue Thomas: Agentka FBI* (Případy Sue Thomasové) – představitelka hlavní role Deanne Bray je stejně jako její postava od narození neslyšící (ČSFD, 2001–2018).

Dalšími zahraničními snímky, kde se problematika sluchového postižení objevuje, jsou americké drama *Most do ticha* (1989), americká komedie *Nevidím zlo, neslyším zlo* (1989), japonský romantický film *Scény u moře* (1991), americká dramata *Neslyším zlo* (1993) a *Opus pana Hollanda* (1995) či německé drama *Za hranicí ticha* (1996).

Z novějších filmů, které byly natočeny po roce 2000, můžeme zmínit např.: francouzský krimi film *Čti mi ze rtů* (2001), komedie *It's All Gone Pete Tong* (2004), britské drama *Milý Frankie* (2004), americké drama *The Quiet* (2005), drama *Babel* (2006), americké drama

Universal Signs (2008), romantický film *Poslouchej* (2009), americké drama *Naslouchej svému srdci* (2010) či korejské drama *Dogani* (2011).

Z českých filmů lze uvést drama *Minulost* (1998) a komedii *Pupendo* (2003). Ve filmu *Pupendo* ztvárnil jednu z vedlejších rolí neslyšící Lukáš Baborský. Tento film byl také prvním filmem, který se pro diváky se SP promítal v kinech se skrytými titulky. Za tímto nápadem stáli samotní tvůrci filmu. Uspořádali dobročinnou akci s názvem *Šest smyslů*, kde byly draženy fotografie známých herců a výtěžek pak byl použit nejen na titulkování filmu *Pupendo*, ale i dalších českých filmů (Brožik, 2003). V roce 2006 uvedla Česká televize seriál *Škola na výsluní*, kde je jednou z hlavních postav patnáctiletá neslyšící dívka Lenka, kterou hraje neslyšící Marie Pangrácová (Kosinová, 2008).

Díky projektu **Kino neslyšícího diváka** je v současné době opatřena titulky pro osoby se sluchovým postižením celá řada filmů. S filmovou projekcí opatřenou titulky pro neslyšící diváky se můžeme setkat nejen v kině Světozor, ale i v jiných kinech – nejčastěji na festivalech, např. i na Mezinárodním filmovém festivalu v Karlových Varech (KND, 2008). Některým neslyšícím u cizojazyčných filmů postačují i běžné české nerozšířené titulky, a tak je kino dalším místem, kde se s osobami se sluchovým postižením můžeme setkat.

Dále také existují filmy, jejichž tvůrci jsou neslyšící, filmy jsou tedy ve znakovém jazyce a kvůli osvětě slyšící společnosti jsou opatřeny titulky. Tyto filmy, a dokonce i reklamy, tvoří v České republice společnost **Awi Film**. Jejich cílem je přiblížit většinové veřejnosti způsob života, kulturu a jazyk komunity Neslyšících. Toto sdružení založené roku 2007 svoji tvorbu prezentovalo i na několika festivalech v různých státech světa. Awi Film natočil např. krátký film *Čtyřlístek* (2007), *Exponát roku 1827* (2008) a vytvořil DVD *Awi příběh*, na kterém je 15 příběhů v českém znakovém jazyce (Awi Film, 2012).

V květnu tohoto roku se již po třetí uskuteční **Deafland** – filmový festival neslyšících v Brně. Na tomto festivalu jsou promítány amatérské filmy neslyšících, které porota i diváci ohodnotí v několika kategoriích. Podmínkou je, aby byl film srozumitelný i pro slyšící, např. díky titulkům. Cílem je podpora sebevědomí a tvořivosti neslyšících a seznámení slyšících diváků se světem neslyšících. Součástí akce bude prezentace organizací, které zprostředkují nové informace jak neslyšícím, tak slyšícím účastníkům (Deafland – filmový festival, 2018).

3.1.4 Internet

Na internetu lze o problematice sluchového postižení nalézt obrovské množství informací. Cíleně lze vyhledat téměř cokoliv, záleží na zájmu jedince. Jak již bylo zmíněno výše, na internetu lze najít také např. časopis UNIE v elektronické podobě a na stránkách České televize archiv pořadu Televizní klub neslyšících a další.

Z internetových stránek, které se zabývají různými oblastmi ze života osob se SP a přináší mnoho užitečných informací, lze uvést např.:

- **ruce.cz** – Informační portál o světě neslyšících (www.ruce.cz);
- **kochlear.cz** – Informace o kochleárním implantátu, rozhovory a další zajímavosti (www.kochlear.cz);
- **idetskysluch.cz** – Informační portál Centra pro dětský sluch Tamtam (www.idetskysluch.cz);
- **helpnet.cz** – Informační portál pro osoby se specifickými potřebami, lze zde vybrat kategorii sluchové postižení (www.helpnet.cz).

Níže jsou navíc uvedeny tipy na on-line slovníky znakového jazyka a videokurzy, které lze najít na internetovém serveru pro sdílení videosouborů YouTube (www.youtube.com).

3.2 Kulturní představení, společenská setkání a jiné akce

S osobami se sluchovým postižením se můžeme potkat na různých akcích. Ač by to mohlo někomu připadat jako neuvěřitelné, i neslyšící mohou mít požitek z divadelních představení či z koncertu, a proto i na těchto akcích je možné je potkat. Nejvíce informací lze samozřejmě získat na osvětových akcích, jejichž cílem je slyšící společnosti přiblížit svět osob se sluchovým postižením. V této podkapitole jsou popsány akce, které probíhají pravidelně, ale také vybrané zajímavé akce, které proběhly v minulosti a mohly slyšící obohatit.

Divadelní představení

Jedním z míst, kde se slyšící mohou setkat s neslyšícími a nedoslýchavými, je divadlo. Divadelní vystoupení jsou pro neslyšícího jedním z nejlepších prostředků, jak realizovat sama sebe. Neslyšící mohou na jevišti sama sebe představit jako hereckou osobnost a umělecké představení jim umožňuje ukázat kulturu neslyšících z jiného spektra. Znakový jazyk zde má téměř neomezené možnosti, pracuje se s ním rozmanitě, živěji než v běžné promluvě, zapracovává se zřetelnější mimika, a navíc se přidává choreografie (Kosinová, 2008).

Divadlo Neslyším

V roce 1992 vznikl na Janáčkově akademii múzických umění v Brně vysokoškolský obor Výchovná dramatika neslyšících (třileté bakalářské studium s možností navazujícího magisterského studia), jehož absolventi se mohou stát členy neslyšícího souboru *Divadla Neslyším*. Jedná se o jediný profesionální divadelní soubor neslyšících u nás. Divadlo vzniklo v roce 1997 pod názvem *Vlastní divadlo* a od roku 2002 nese současný název (Kosinová, 2008). Divadlo hraje jak pro děti, tak dospělé, neslyšící i slyšící. Jelikož nemá vlastní scénu, hraje v prostorách jiných divadel. Jedním z nich je např. *Divadlo Husa na provázku*. Soubor se účastní divadelních festivalů u nás, ale i v zahraničí. Z českých festivalů lze zmínit např. *Mezinárodní festival pantomimy neslyšících* v Brně, *Divadlo evropských regionů* v Hradci Králové, *Mezi ploty* v Brně i v Praze, *Divadelní pouť bez bariér* v Ostravě či *Mluvící ruce* v Praze. Ze zahraničních festivalů je možné uvést *Mezinárodní festival pro děti a mládež v Burse* v Turecku, *Mezinárodní divadelní festival v Hasseltu* v Belgii, *Festival pantomimy a pohybového umění v Moskvě* či *Mimos* ve francouzském Perigueux, a také se dokonce zúčastnil prestižního festivalu *Deaf Way* pořádaném Gallaudetovou univerzitou ve Washingtonu v USA. Tento výčet však představuje pouhý zlomek všech akcí, kterých se soubor zúčastnil (Chladová, 2010a). Kromě divadelních představení soubor pořádá také různé semináře a workshopy a vytváří ojedinělé projekty. Při představeních pro děti se je snaží aktivně zapojovat do hry, což příznivě ovlivňuje jejich prožívání děje i pochopení jednotlivých situací (Divadlo Neslyším, 2018).

Tlumočená představení

Díky představením tlumočených do znakového jazyka mají neslyšící možnost nahlédnout do kultury slyšících bez jazykové bariéry, a naopak slyšící mají příležitost se setkat s prvky kultury neslyšících. Takto se slyšící s neslyšícími přirozeně setkávají v příjemném kulturním prostředí.

Všechna divadelní představení jsou tlumočena tlumočnický z České komory tlumočnicků znakového jazyka a tlumočili již celou řadu představení. První divadelní představení tlumočené do českého znakového jazyka bylo u nás uvedeno v roce 1998 a jednalo se o představení *Plukovník Pták* Divadla Na zábradlí v Praze. V současnosti se již Komora nepodílí na organizaci tlumočených divadelních představeních, ale i nadále lze vidět reprízy některých představeních, protože divadla s tlumočnický dále spolupracují. V minulých letech byla tlumočena např. představení *Perfect Days* v Divadle Na zábradlí, *Růže pro Algernon* v Divadle

v Celetné, *Tracyho tygr*, *V melounovém cukru* a *Zahrada* v Divadle NABLÍZKO či nepravidelně tlumočená představení ve Švandově divadle. V současné době je stále tlumočené představení *Pátá dohoda* v Divadle Lávka v Praze (ČKTZJ, 2010–2018c).

Švandovo divadlo pravidelně uvádí vybraná představení s titulky pro neslyšící, takže i zde je možné se setkat s neslyšícími, avšak ne přímo na jevišti.

Pantomima

Pantomima neslyšících je neodmyslitelnou součástí jejich kultury. K neznámějším souborům patří ***Pantomima S.I.*** (Systém International), která byla založena v roce 1981 v Brně a ***Nepanto*** Praha (založeno roku 1973). V Brně má sídlo **Evropské centrum pantomimy neslyšících** (ECPN), jež realizuje různé projekty v oblasti neslyšících, především s dramatickou tematikou (Kosinová, 2008). ECPN společně s NIPOS (Národní informační a poradenské středisko pro kulturu) pořádá celostátní Národní přehlídku pantomimy a pohybového divadla ***Otevřeno*** v Kolíně. Jedná se o jedinou pravidelnou společnou nesoutěžní celostátní akci slyšících i neslyšících mimů a herců. Minulý rok to byla v pořadí již 22. přehlídka (NIPOS, 2012). V minulosti byl pravidelně pořádán *Mezinárodní festival pantomimy neslyšících*, který měl čtyřicetiletou tradici, avšak poslední ročník se konal v roce 2012 (TKN, 2012). Jak již bylo zmíněno výše, pantomimě se ale věnují i slyšící herci. Od roku 2012 je v České republice každoročně pořádán ***MIME FEST*** – mezinárodní festival mimického divadla, kde jsou k vidění představení umělců z celého světa (MIME FEST, 2018). V roce 2016 a 2017 proběhl v Praze také mezinárodní festival nonverbálního divadla ***Prague Nonverbal***, kde vystupovala celá řada slyšících umělců a v roce 2017 také Pantomima S.I. a studenti Ateliéru výchovné dramatiky neslyšících JAMU Brno (Prague Nonverbal, 2016).

Významnou akcí je také přehlídka tvorby především neslyšících umělců ***Mluvící ruce***, kterou pořádá Česká unie neslyšících pravidelně od roku 1997. Program a místo konání se každoročně mění. Vystupují zde jak čeští, tak zahraniční umělci, a kromě divadelních představení a pantomimy bývá k vidění i tlumočená poezie a hudba ve znakovém jazyce. V historii se zde vystřídali např. Michaela Kosiecová-Fabišíková, skupina *Nepanto*, skupina *Hands Dance*, *Divadlo Neslyším*, skupina *Cava*, skupina *You and Me*, duo manželů *Paulus* (DE), skupina *Tichá hudba*, skupina *Gestisches Theater Berlin* (DE), skupina *Deafboys3* a *Vol5Vis50*, divadlo *Kunst ist Recital* (DE), *Skrivnosti* (SL) atd. (ČUN, 2018b)

Tlumočení hudby a zpěvu

Osoby se SP můžeme potkat nejen na nejrůznějších divadelních představeních, ale i těch hudebních, jelikož i hudba a zpěv lze tlumočit do českého znakového jazyka. Existují i hudební skupiny neslyšících (např. *Tichá hudba*), kdy jde o zpěv ve znakovém jazyce, avšak slyšící se setkají spíše s tlumočením hudební tvorby, která je primárně určená jim. Na několik videoklipů tlumočených do znakového jazyka je možné narazit i při brouzdání na internetu, zejména na serveru pro sdílení videosouborů YouTube. Na tlumočení se podílejí především tlumočníci České komory tlumočnicků znakového jazyka, z. s.

První koncert populární hudby, který byl celý tlumočen do znakového jazyka a podíleli se na něm tlumočníci Komory, byl *Tříkrálový benefiční koncert* a proběhl v roce 2002. Poslední Tříkrálový koncert byl tlumočen v roce 2008. V letech 2003–2011 byly tlumočeny mezinárodní humanitární koncerty, které proběhly v rámci projektu *Podepsáno srdcem*. V doprovodu Českého národního symfonického orchestru zde vystupovali různí hosté se světovými šansony, filmovými, divadelními, muzikálovými či swingovými skladbami a také moravskými písněmi. Záznamy koncertů pak vysílala Česká televize (ČKTZJ, 2010–2018d).

Autorská dvojice Petr Hapka a Michal Horáček společně s jejich hosty vydali v roce 2006 album *Strážce plamene* a videoklip k jedné z písní byl natočen ve znakovém jazyce. Píseň zpívá Jana Kirschner a tlumočí Andrea Kalcová (Jungmannová, 2008). Andrea je ve videoklipu hlavní aktérkou a zpěvačka je vidět zmenšená pravém dolním rohu.

V březnu roku 2010 v divadle Čertovka v Praze se konal festival s názvem *Dva světy*. Jednalo se o projekt na podporu propagace bilingvního a bikulturního světa a cílem bylo vzájemné porozumění světa neslyšících a slyšících. Vystoupila zde skupina *Deaf Drums*, složená z neslyšících bubeníků pod vedením Huga Tichého z kapely *Posmrtné zkušenosti* a rocková kapela *Standby*. Hudba a zpěv kapely Standby byl tlumočen do znakového jazyka šesti tlumočníky z České komory tlumočnicků znakového jazyka, z nichž jedna tlumočnice byla slyšící a ostatní nedoslýchaví nebo neslyšící (Chladová, 2010b).

Dalším příkladem písně, která je ve videoklipu tlumočena do znakového jazyka, je píseň *STOP* od zpěvačky Lucie Bílé. Videoklip byl vydán v roce 2013 a tlumočí zde Ivona Ivicová.

S hudebním tlumočením se mohou setkat i děti. V průběhu roku 2017 proběhlo šest velkých narozeninových koncertů kapely *Kašpárek v rohlíku* (kapela slavila 10. výročí), které

byly tlumočeny do znakového jazyka díky organizaci Centrum pro dětský sluch Tamtam, o. p. s. (Centrum pro dětský sluch Tamtam, o. p. s., 2017).

Česká hudební skupina *Traband* vydala v roce 2013 album s názvem *Neslýchané*, které má dvojdiskové provedení. Kromě klasického CD s novými nahrávkami je součástí i bonusové hudební DVD, na kterém jsou především starší skladby tlumočeny do českého znakového jazyka (iREPORT.cz, 2011). Jedná se o evropský unikát, na kterém kapela spolupracovala s tlumočníky z České komory tlumočnicků znakového jazyka. Jejich spolupráce se datuje od roku 2007 a tlumočníci již převáděli několik písní do znakového jazyka i na jejich koncertech (iDNES.cz, 2011). Tři hudební klipy k tlumočeným písním jsou ke shlédnutí na serveru YouTube.com – *Vlaštovky*, *Ve zlatém kočáře* a *Moji učitelé*. Stejně tak lze nalézt i několik záznamů z tlumočení písní na koncertech (písně *Jdu krajinou*, *Milovaný syn*, *Tichý muž* atd.).

Další společenská setkání a jiné akce

Významnou událostí je **oslava Mezinárodního dne neslyšících**. Mezinárodní den neslyšících se slaví po celém světě již od roku 1958 každou třetí neděli v září, ale termín se posouvá i na celý víkend nebo týden. Tato událost je určena pro osoby se sluchovým postižením různého typu, a i slyšící veřejnost. Cílem je upozornit na kulturní specifika a život osob se SP žijících v ČR, ale i na jejich potřeby, současné problémy, úspěchy na poli kulturním, společenském i sportovním a zlepšit vzájemnou integritu a pochopení slyšící většinové společnosti. Oslavy pořádá Asociace organizací neslyšících, nedoslýchavých a jejich přátel (ASNEP, z. s.) a jejich realizací pomáhá zlepšit povědomí a informovanost o lidech se SP, o dostupných komunikačních prostředcích a službách určených pro ně. Tímto napomáhá odstraňovat mýty, které o osobách se SP ve společnosti kolují. Na programu oslav jsou různé přednášky, představení, ve stáncích se prezentují jednotlivé organizace pracující pro osoby se SP, představují nejen svou činnost a služby, ale také na např. komunikační prostředky osob se SP a kompenzační pomůcky, rozdávají letáčky s informacemi o lidech se SP, o nabídce kurzů znakového jazyka apod. Je také připraven program pro děti a zajištěno občerstvení. Všechna představení jsou tlumočena do znakového jazyka nebo mluvené češtiny a simultánně přepisována (ASNEP, 2004–2018a).

Od roku 2012 otevírá oslava Mezinárodního dne neslyšících pořádaná ASNEP program festivalu **Týden komunikace osob se sluchovým postižením** (TKSOP). Týden komunikace osob se sluchovým postižením je týden plný různorodých akcí pořádaných za účelem upozornit veřejnost na svět osob se sluhovým postižením. Festival pořádá organizace

ORBI PONTES, z. s., která na tuto problematiku upozorňuje dlouhodobě. Šestý ročník festivalu v roce 2017 přinesl celkem 84 akcí v 17 městech České republiky a odstartoval konferenci v Senátu Parlamentu České republiky – v rámci úvodních projevů zazněly aktuální informace o rané péči a screeningu sluchu. Na programu bývají nejen různé přednášky, ale také divadelní představení, vernisáže fotografií, probíhají dny otevřených dveří v poradenských centrech pro osoby se SP, jsou připraveny akce pro neslyšící i slyšící děti apod. (ORBI PONTES, 2018)

Akce otevřené široké neslyšící i slyšící veřejnosti pořádalo i občanské sdružení **Zavři uši**. První projekt z roku 2007 nesl název *Zavři uši, otevři oči*. Jeho autorkou byla Milena Čámková, která tento projekt připravila jako součást své diplomové práce při studiu speciální pedagogiky na Univerzitě Karlově (Kratochvílová, 2006). Členové sdružení se svými neslyšícími kolegy nabídli obyvatelům Žatce ukázkou kultury neslyšících ve formě zpěvu ve znakovém jazyce, hereckých etud a vernisáže černobílých analogových fotografií. Zajímavou akcí byla módní přehlídka *Step by step* slyšících a neslyšících modelek, které předváděly modely slyšící návrhářky Markéty Hývnarové a neslyšící Ivety Smutné. Projekt měl ukázat veřejnosti jedno z možných uplatnění neslyšících a byl zde i prostor pro prezentaci organizací neslyšících. V roce 2010 sdružení pořádalo např. *Film Deaf Festival* – festival filmů neslyšících, o neslyšících, pro neslyšící a filmů, kde neslyšící hrají. Festival byl přístupný všem bez omezení. Poslední projekt, o kterém je na webových stránkách sdružení zmínka, je vernisáž neslyšících fotografií s názvem *Doteky*. Vernisáž se uskutečnilo v průběhu let několik (Zavři uši, o. s., 2010).

V letech 2008 a 2009 proběhla dvoudenní osvětová akce s názvem **Jiný svět?**, kterou pořádalo Obvodní ředitelství Městské policie Praha 13 a Praha 2 společně s pražskými organizacemi osob pomáhajících osobám se zdravotním postižením a Útvarem Městské policie hl. m. Prahy. Cílem bylo přiblížit zdravým lidem problémy, s nimiž se setkávají lidé se zdravotním postižením při pohybu ulicemi města. Lidé měli možnost si vyzkoušet pohyb s klapkami na očích a bílou holí nebo pohyb po trati na invalidním vozíku. Probíhaly ukázky výcviku vodičů a asistenčních psů pro nevidomé a vozíčkáře a také ukázky tlumočení do znakového jazyka, které měla připravené Federace rodičů a přátel sluchově postižených, o. s. (nyní Centrum pro dětský sluch Tamtam, o. p. s.) (Praha.eu, 2009).

V roce 2017 proběhl již desátý jubilejní ročník kampaně **Týden rané péče**. Kampaň sdružuje a podporuje organizace poskytující službu rané péče, snaží se šířit povědomí o této službě a zajistit lepší informovanost a dostupnost služby pro všechny, kteří by ji mohli

potřebovat. Do kampaně se zapojuje i Centrum pro dětských sluch Tamtam, o. p. s. (SPRP, 2018).

Jednou z velkých společenských akcí, která sice nemá osvětový charakter, ale setkáme se zde s osobami se SP, je soutěž krásy *Miss a Mister nedoslýchavý a neslyšící ČR*. Soutěž se koná i na světové úrovni *Miss – Mister Deaf World and Europe* a v roce 2017 byla hostitelským městem Praha (Miss Deaf, s. r. o., 2017). Z menších akcí lze zmínit např. *Fashion Deaf Show* – benefiční módní přehlídku, kterou pořádala v letech 2006 a 2007 ASNEP za účelem podpory tlumočnických služeb pro neslyšící nebo **slavnostní křty charitativních kalendářů**, které vydává organizace Tichý svět, o. p. s. již od roku 2010 (Tichý svět, o. p. s., 2018b). Poslední křest kalendáře pro rok 2018 se konal v **Tiché kavárně** v Praze. Jedná se o první pražskou kavárnu s neslyšící obsluhou, která vznikla v roce 2011 díky organizaci Tichý svět. Tichá kavárna přibližuje slyšící veřejnosti život neslyšících, jejich kulturu a znakový jazyk a nahlédnutí do světa neslyšících jim přináší nové zkušenosti a zážitky (Tichá kavárna, 2015).

Dalším typem akcí, které neslyšící s oblibou navštěvují stejně jako slyšící, jsou různé sportovní akce, které jsou pořádány po celé ČR. Jednou z nejdůležitějších tradičních akcí komunity neslyšících je *Deaflympiáda*, kde se utkají neslyšící sportovci z celého světa. Jako klasická olymпиáda se koná každé čtyři roky (TKN, 2013).

Výše byla zmíněna **Asociace organizací neslyšících, nedoslýchavých a jejich přátel (ASNEP, z. s.)**, která je velmi významnou organizací, a proto je vhodné se o ní na okraj alespoň v krátkosti zmínit. Asociace ASNEP, z. s. byla založena v roce 1992 jako servisní organizace, jež zastřešuje subjekty pracující ve prospěch občanů se sluchovým postižením nebo jejich rodičů. Jejím základním posláním je umožňovat zástupcům těchto subjektů pravidelně se setkávat. Organizace zastupující občany s různými sluchovými vadami, a tedy i různými zájmy, mají možnost navrhnout a připomínkovat předpisy, které mají ovlivnit život osob se sluchovým postižením. Asociace kromě organizací v ní sdružených aktivně spolupracuje také s institucemi jako jsou Parlament ČR a jednotlivá ministerstva při připomínkování předpisů, Česká televize a komerční televize s celoplošným vysíláním na zlepšování kvality skrytých titulků a tlumočení pro neslyšící v televizi, s provozovateli MHD při prosazování optické signalizace do vozů MHD, s místními úřady a provozovateli budov, které jsou určeny k využívání širokou veřejností apod. ASNEP, z. s. podle potřeby zřizuje expertní komise, jimiž jsou Expertní komise pro sociální práce (EKSP), Legislativní komise (LK), Komise pro skryté titulky (KST), Expertní komise pro otázky vzdělávání (EKOV), Expertní komise pro sociální práce (EKSP) a Expertní komise pro řešení otázek tlumočení pro neslyšící (EKOTN).

ASNEP, z. s. dosáhla několika významných úspěchů, mezi které patří:

- *prosazení zákona č. 155/1998 Sb., o znakové řeči a novely tohoto zákona č. 384/2008 Sb., o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých;*
- *prosazení povinnosti opatřovat české filmy na DVD titulky, zákon č. 249/2006 Sb., kterým se mění zákon č. 273/1993 Sb., o některých podmínkách výroby, šíření a archivování audiovizuálních děl, o změně a doplnění některých zákonů a některých dalších předpisů, ve znění pozdějších předpisů;*
- *prosazení pořadu Zprávy ve znakovém jazyce do vysílání ČT2 v roce 2000 a jejich nové verze Zprávy v Českém znakovém jazyce, které jsou vysílány od 1. 4. 2008 (včetně proškolení neslyšících moderátorů);*
- *spolupráce na legislativním i praktickém ošetření problematiky skrytých titulků ve veřejnoprávní televizi, v komerčních televizích s celoplošným vysíláním apod.*

V současnosti ASNEP, z. s. aktivně bojuje proti bariérám v hromadných dopravních prostředcích a budovách používaných veřejností, připomínkuje právní předpisy, které mohou vést ke zlepšení života osob se sluchovým postižením, kontroluje kvalitu skrytých titulků a komunikuje s provozovateli televizních stanic na území České republiky (ASNEP, 2004–2018b).

3.3 Vzdělávací a přednášková činnost

Jak již bylo zmíněno výše, problematikou sluchového postižení se zabývá speciálně pedagogická disciplína s názvem surdopedie. Surdopedie bývá na vysoké škole probírána v rámci studijního oboru **speciální pedagogika**. Obor lze v České republice studovat na těchto vysokých školách:

- Univerzita Karlova;
- Masarykova univerzita v Brně;
- Univerzita Palackého v Olomouci;
- Univerzita Hradec Králové;
- Ostravská univerzita;
- Technická univerzita v Liberci;
- Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem;
- Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích.

Speciální pedagogiku lze studovat v rámci bakalářského i navazujícího magisterského studia, některé univerzity nabízí i možnost různých specializací nebo je obor rovnou specificky zaměřen. Nabídka univerzit se různí, jedná se pouze o obecný přehled.

Zájemci o znakový jazyk se mohou rozhodnout pro studium oboru **Čeština v komunikaci neslyšících**, který je vyučován na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy a je realizován jako bakalářský i navazující magisterský obor. Tento obor mohou studovat studenti slyšící i studenti se sluchovým postižením již od roku 1998. Absolventi pracují jako pedagogové nebo asistenti pedagogů ve školách pro sluchově postižené, pedagogové na vysoké škole, tlumočníci, lektoři kurzů českého znakového jazyka, redaktori v České televizi, pracovníci různých organizací pro neslyšící (Centrum pro dětský sluch Tamtam a Informační centrum rodičů a přátel sluchově postižených, Pevnost, ČUN, ČKTZJ, Trojrozměr...), odborníci ve výzkumu českého znakového jazyka a psané češtiny neslyšících apod. (Ústav jazyků a komunikace neslyšících, 2015a)

Druhým oborem, který je také zaměřen na znakový jazyk a konkrétně na tlumočnictví, je tříletý obor **Tlumočnictví českého znakového jazyka** na Vyšší odborné škole v Hradci Králové. Absolventi se pak mohou uplatnit jako tlumočníci českého znakového jazyka nebo jako asistenti pedagoga při výuce žáků preferujících při komunikaci český znakový jazyk (Neslhc.com, 2018). Znalost českého znakového jazyka (ani na základní úrovni) není u těchto dvou oborů podmínkou pro přijetí ke studiu.

Přednášky jsou pořádány pro širokou veřejnost nebo jsou specificky zaměřené např. pro zdravotníky, policii, pedagogy, rodiče neslyšících dětí apod. Témata přednášek jsou různá a zájemce by měl sledovat především informační portály ruce.cz a helpnet.cz, webové stránky pořádajících organizací nebo číst např. časopis *Info-Zpravodaj*, aby se o nich dozvěděl. Jediněc tedy většinou musí přednášky aktivně vyhledávat. Většinou jde o organizace pomáhající osobám se SP, jejich blízkým nebo organizace, které je sdružují. Lze jmenovat např. tyto organizace:

- **Centrum pro dětský sluch Tamtam, o. p. s.** – dlouhodobě se věnuje zvyšování povědomí o sluchovém postižení široké laické i odborné veřejnosti. Pořádá odborné semináře, workshopy a konference. Nabízí také interaktivní přednáškové programy pro MŠ a ZŠ – *Poznáváme svět neslyšících* (Centrum pro dětský sluch Tamtam, o. p. s., 2015b);

- **Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, z. s.** – kromě vzdělávacích kurzů a seminářů pro tlumočníky pořádá i vzdělávací akce pro odbornou i laickou veřejnost, pro neslyšící děti (projekt TOND), jejich rodiče a pedagogy a pro zástupce nejrůznějších profesí, kteří přicházejí s neslyšícími často do kontaktu (ČKTZJ, 2010–2018a);
- **Tichý svět, o. p. s.** – v letech 2013–2016 společnost zorganizovala řadu přednášek o neslyšících pro zdravotníky a v roce 2016 pořádala mezinárodní konferenci přístupnou široké veřejnosti na téma *Zažijte svět neslyšících* (Tichý svět, o. p. s., 2018a; Tiché zprávy, 2016);
- **Trojrozměr** – Brněnské centrum českého znakového jazyka, o. s. – od roku 2011 pořádá přednášky o českém znakovém jazyce a kultuře neslyšících pro zdravotnická zařízení a policii (Trojrozměr, 2011);
- **Ústav jazyků a komunikace neslyšících FF UK** – pořádají přednášky pro širokou veřejnost zaměřené na zajímavé aktivity související s oblastmi jejich zájmu (vzdělávání, komunikaci a další) (Ústav jazyků a komunikace neslyšících, 2015b).

Pro snazší orientaci v množství zařízení a služeb pro osoby se sluchovým postižením jsou vytvářeny seznamy – **adresáře**, kde nalezneme organizace, školy, volnočasová zařízení, instituce atd. Adresáře vnikají pro jednotlivé kraje nebo jsou obecné pro celou ČR. *Adresář služeb pro sluchově postižené* nalezneme na stránkách Společnosti pro hluchoslepé – Lorm: http://www.lorm.cz/pro-hluchoslepe/adresar-sluzeb/#adresar_sluch nebo na stránkách Informačního centra rodičů a přátel sluchově postižených, z. s. lze objednat *Adresář služeb nejen pro neslyšící* – jedná se o dvanácté aktualizované vydání z roku 2013. I když nejsou adresáře aktuální, i tak mohou zájemci pomoci se zorientovat ve službách pro osoby se SP a usnadnit jim vyhledávání dalších informací.

Jelikož možností, jak se vzdělávat v oblasti znakového jazyka, je mnoho, tak je tomuto tématu věnována samostatná podkapitola.

3.4 Možnosti výuky znakového jazyka

Pokud se jedinec rozhodne naučit znakový jazyk, má na výběr hned z několika forem výuky. Záleží jen na něm, jestli se chce výuce věnovat pouze v pohodlí domova či nikoliv, kolik financí je ochoten za výuku dát, kolik času chce výukou strávit a jestli se chce seznámit jen se základy znakového jazyka nebo se chce dostat na úroveň rodilého mluvčího. Zájemce pak může vybírat ze slovníků znakového jazyka, kurzů a mobilních aplikací.

V případě, že byl měl jedinec zájem o znakový jazyk opravdu velký a chtěl by se stát přímo tlumočnickem znakového jazyka, nejlepší možností je zvolit vysokoškolské studium výše zmíněného oboru **Čeština v komunikaci neslyšících** nebo oboru **Tlumočnictví českého znakového jazyka**. Na stránkách České komory tlumočnicků znakového jazyka zmiňují, že na samém počátku je nutné si uvědomit, že na to, aby se z velmi dobře znakujícího člověka, který se bez problémů domluví s neslyšícími, stal opravdový tlumočnick, je třeba intenzivně několik let studovat. Podstatným faktem je také to, že výuku znakového jazyka nelze v žádném případě zaměňovat s výukou tlumočení, jelikož jde o dva zcela odlišné procesy. Je možné se přihlásit na některý kurz přímo v České komoře tlumočnicků znakového jazyka, kde jsou v nabídce semináře z různých oblastí, avšak Komora v současné době nenabízí ucelený vzdělávací program pro začínající tlumočnick. Údajně by se měl v budoucnu otevírat také program pro začínající tlumočnick v organizaci Pevnost – České centrum znakového jazyka, z. ú. (ČKTZJ, 2010–2018b).

3.4.1 Slovníky znakového jazyka

Dostupné jsou slovníky v knižní podobě, slovníky na CD či DVD nebo existuje několik videoslovníků na internetu, které jsou pro všechny k využití zdarma. U slovníků v knižní podobě, ke kterým není přiloženo médium s vizuálně-motorickým záznamem (CD-ROM), na kterém rodilý mluvčí českého znakového jazyka předvádí stejné výpovědi, jako lze najít ve slovníku nebo učebnici, je však riziko nepřesného porozumění správného vytvoření znaku. Chybění takového média Motejzíkova (2002) vnímá u publikací tohoto typu jako velký nedostatek. Učení českého znakového jazyka pomocí slovníků na CD či DVD nebo on-line videoslovníků je tedy snadnější.

Knižní slovníky

Slovníků znakového jazyka v knižní podobě bylo vydáno několik. Slovníky jsou buď všeobecné nebo zaměřené na určité oblasti.

Všeobecné slovníky českého znakového jazyka jsou např. tyto:

- LANGER, J. a kol. 2005. *Znaková zásoba českého znakového jazyka k rozšiřujícímu studiu surdopedie se zaměřením na znakový jazyk (1. a 2. díl)*. 2. doplněné vydání, Olomouc: Univerzita Palackého. 27 s. ISBN 80-244-1113-X.

- LANGER, J. a kol. 2005. *Znaková zásoba českého znakového jazyka k rozšiřujícímu studiu surdopedie se zaměřením na znakový jazyk (3. a 4. díl)*. 2. doplněné vydání, Olomouc: Univerzita Palackého. 31 s. ISBN 80-244-1114-8.
- POTMĚŠIL, Miloň. 2002. *Všeobecný slovník českého znakového jazyka A-N*. Praha: Fortuna. ISBN 80-7168-800-2.
- POTMĚŠIL, Miloň. 2004. *Všeobecný slovník českého znakového jazyka O-Ž*. Praha: Fortuna. ISBN 80-7168-917-3.

Při hledání slovníků a učebnic může zájemce narazit i na *Slovník znakové řeči* z roku 1988 od autorů Dagmar Gabrielová, Jaroslav Paur a Josef Zeman, avšak tento slovník je k sehnání pouze v antikvariátech. Navíc některé znaky jsou zobrazeny tak, že je lze v reálu těžko napodobit (Tomek, 2008).

Byly vydány také různé učebnice, tři vydala např. Marie Růžičková. Nejnovější učebnice od této autorky byla vydána roku 2001 a nese název *Znakování pro každý den*. Motejzиковá (2002) tuto učebnici recenzovala a shledává v ní několik nedostatků a zkreslení. Jedním z nedostatků je zanedbání velmi důležité nemanuální složky znaků. Bez této složky není znak úplný. Nemanuální aktivity (mimika, specifické pohyby úst, pohyby horní části těla atd.) mají velký význam i v rámci vyšších celků, celých výpovědí, kde mají specifické funkce, např. při tvoření otázky, podmiňovacího či rozkazovacího způsobu. Proto tuto publikaci nelze vyzdvihnout jako vhodnou pro učení znakového jazyka.

Slovníky na CD a DVD

Na CD nebo DVD vyšly např. tyto slovníky:

- *Český slovník znakového jazyka 1–4* (Ptáček, Buberle, 1997) – Tento slovník je unikátní svým obrovským rozsahem znaků, obsahuje jich asi 9 800. Slovník je však založen na znakované češtině a někdy obsahuje starší varianty znaků. V současné době je těžce sehnatelný;
- *Slovník znakové řeči, I. díl* (Ptáček, Kotvová, 1998) – Jako předchozí lze dnes těžce sehnat;
- *Kurz české znakové řeči I., II., III., IV.* (2002–2006) – Zásoba znaků a předvedené scénky zakládají na znakované češtině;

- *Tecno Zeinu Výchova znakové řeči* (kol., 2003) – CD obsahuje tematicky seřazené znaky, které tvoří základní zásobu českého znakového jazyka, bohužel znaků není moc. CD obsahuje také teoretický úvod a věty, ve kterých jsou znaky použity;
- *Znaková zásoba českého znakového jazyka k rozšiřujícímu studiu surdopedie se zaměřením na znakový jazyk 1., 2., 3., 4.* (Langer, Ptáček, Dvořák) – Slovník obsahuje širokou zásobu znaků a je založen na znakované češtině. Je řazen nejen abecedně, ale i tematicky. Tento slovník je podle Tomka (2008) nejoblíbenějším a zatím nejužitečnějším slovníkem u nás.

Ne přímo slovníky, ale praktická cvičení na DVD vydala také Česká komora tlumočnicků znakového jazyka. DVD jsou zaměřené na jednotlivé oblasti, např. na číslovky českém znakovém jazyce, specifické znaky, ale také na prstovou abecedu atd.

On-line slovníky znakového jazyka a mobilní aplikace

Na internetu lze nalézt hned několik on-line slovníků znakového jazyka a některé jsou dokonce zaměřené na určitou oblast, např. na vybrané technické termíny či termíny z oboru dramatická výchova. V této práci jsou níže představeny dva on-line slovníky, jež obsahují nejvíce pojmů. Seznam všech elektronických slovníků se nachází na webových stránkách České komory tlumočnicků znakového jazyka – <http://www.cktzj.com/odkazy>. Velmi užitečná pro naučení základů českého znakového jazyka je i mobilní aplikace *Znakujte s námi*.

SpreadTheSign

SpreadTheSign je unikátní videoslovník znakového jazyka, který je přístupný komukoliv ve světě a zdarma. Na stránkách lze zvolit jazyk, ve kterém chcete vyhledávat – aktuálně je na výběr z 24 jazyků a lze zvolit i mezinárodní znakový systém (International Sign). Také je zde nafocena česká obouruční prstová abeceda a další prstové abecedy, které se používají v jiných zemích. Je zajímavé sledovat, jak se liší znaky pro jednotlivá slova v různých zemích. Stačí zadat do vyhledávače určité slovo a klikáním na vlajky států se na znaky v cizím znakovém jazyce podívat. Slovník obsahuje také odborné názvosloví pro specializované obory.

Slovník lze nalézt na tomto odkazu: <http://www.spreadthesign.com/cz/> a pod stejným názvem lze stáhnout i jako aplikace do mobilního telefonu pro Android a iOS.

DICTIO – Vícejazyční slovník online

Dictio je výkladový on-line slovník, který vznikl jako podpora vysokoškolským studentům komunikujícím ve znakovém jazyce, dále tlumočnickům a překladatelům znakového jazyka a lingvistům znakových jazyků. Je postupně rozšiřován a stává se z něj nástroj užitečný pro širokou veřejnost, neboť umožňuje v jednom a témže rozhraní prezentovat jak běžnou, tak odbornou slovní zásobu znakových jazyků (vizuálně-motorických), tak i mluvených (audio-orálních) (DICTIO, 2014–2017). Tento slovník má překladovou a výkladovou část. Překladová část je v současnosti ve zkušebním provozu. Slova lze zadávat v češtině, v českém znakovém jazyce, angličtině, americkém znakovém a obsahuje i mezinárodní znaky. Tyto jazyky lze nastavit jak jako výchozí, tak i cílové.

Slovník lze nalézt zde: <http://www.dictio.info/czj?action=page>.

Znakujte s námi

Mobilní aplikace *Znakujte s námi* byla vytvořena Federací rodičů a přátel sluchově postižených (nyní Centrum pro dětský sluch Tamtam, o. p. s.) primárně za účelem podpořit komunikaci mezi rodiči a jejich malými dětmi (nejen) se sluchovým postižením, avšak je vhodná i pro širokou veřejnost se zájmem o znakový jazyk a svět sluchového postižení. Slovník obsahuje téměř 1500 slov a vět. Výuka je členěná do tematických lekcí (např. rodina, vlastnosti, oblečení, předměty) s šesti stupni obtížnosti, a navíc jsou zde i kvízy s vyhodnocením pro testování získaných znalostí. Aplikace je ke stažení zdarma pro Android a iOS. Přímý odkaz zde: <http://znakovka.frpsp.cz/>.

3.4.2 Videokurzy

Na internetovém serveru pro sdílení videosouborů **YouTube** (www.youtube.com) lze nalézt různá videa, podle kterých se lze též naučit základní znaky českého znakového jazyka.

Kvalitní videa najdeme např. na kanálu **Nadační fond Dar sluchu**. V jejich seznamu videí nalezneme *Miniškolu znakování* – jedná se celkem o sedm krátkých videích. V prvních třech videích jsou dvojice slov, jejichž význam se liší, ale znaky se podobají a zbylá čtyři videa jsou tematicky zaměřená (témata: v práci, v baru, cesta z baru, v ZOO).

Velmi povedený dvacetiminutový videokurz vytvořily a na server YouTube nahrály **Tiché zprávy**. Video lze nalézt pod názvem *Tiché zprávy – Letní videokurz znakového jazyka*. Slovní zásoba v tomto kurzu je rozdělena do osmi oblastí (např. barvy, měsíce, rodina, procházka).

Dvě krátká videa s ukázkou znaků zveřejnila na svém YouTube kanále i vzdělávací agentura **Aldea**. Na videích je možnost shlédnout znaky pro dny v týdnu a měsíce v roce. Video jsou v horší kvalitě, avšak i přes rozostření lze správné tvoření znaků poznat.

Krátké video s ukázkou znaků tematicky zaměřených na obchod vytvořily také **Znakovky.CZ** a lze ho nalézt na jejich oficiálních stránkách nebo přímo na serveru vimeo.com pod tímto odkazem <https://vimeo.com/106274585> (lze také vyhledat podle názvu *Ukázka znaků ČZJ v obchodě*).

3.4.3 Kurzy znakového jazyka

Kurzy znakového jazyka jsou vhodné jak pro ty, kteří se chtějí naučit jen základy znakového jazyka, tak pro ty, kteří chtějí získat úplnou nebo alespoň výbornou jazykovou kompetenci v českém znakovém jazyce. Kurzy jsou rozčleněné na moduly (úrovně) a je na každém, kolik modulů se rozhodne absolvovat. Jsou i různé formy kurzů – skupinové, individuální, intenzivní a kurzy na míru. Lze vybírat z neakreditovaných nebo akreditovaných kurzů MŠMT ČR, kdy účastník po úspěšném složení závěrečné zkoušky obdrží osvědčení o absolvování akreditovaného kurzu. Lektori jsou většinou neslyšící, tedy rodilí mluvčí českého znakového jazyka a ve výuce se zaměřují nejen na slovní zásobu, ale i na pochopení struktury a fungování českého znakového jazyka, jeho gramatiky. Největší nabídka kurzů je v Praze, avšak kurzy jsou nabízeny i v jiných větších městech. Některé organizace pořádají bezplatné ukázkové hodiny, které mohou pomoci v rozhodnutí, zda se do kurzu přihlásit. Ceny skupinových akreditovaných kurzů se pohybují kolem 3500–4900 Kč.

Přehled organizací pořádajících kurzy znakového jazyka

Praha:

- **Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, z. s.** (Základní informace byly zmíněny již výše. Více informací zde: <http://www.cktjz.com/>.)
- **Pevnost – České centrum znakového jazyka, z. ú.**
Centrum pořádá skupinové, individuální, intenzivní kurzy a kurzy na míru. Skupinové kurzy jsou uspořádány do sedmi pětíměsíčních modulů a výuka probíhá ve skupině pro

4–8 studentů. Nabízí také osmý modul, který je udržovací. Kurzy od 1. do 7. modulu jsou akreditovány MŠMT ČR v rámci programu Další vzdělávání pedagogických pracovníků. Pokud zájemci o kurz žádný nabízený skupinový kurz nevyhovuje, může se přihlásit do individuálního kurzu. Podle přání studenta je přizpůsoben čas, frekvence a délka výuky. Lektor se zaměřuje na problémové oblasti studentovy jazykové kompetence a ten tak může postupovat vlastním tempem. I tyto kurzy jsou rozčleněny do sedmi modulů a jsou kreditovány. Intenzivní kurzy jsou alternativou pro ty, kteří nemohou z různých důvodů pravidelně navštěvovat semestrální skupinové kurzy. Jsou víkendové nebo týdenní a jsou pořádány ve třech úrovních: pro začátečníky, mírně pokročilé a pokročilé. U kurzů na míru je možné přizpůsobit termín, čas, místo, a i obsah samotné výuky. Jsou určené pro jednotlivce i skupiny. Všechny kurzy jsou vedeny neslyšícími lektory. Nabízí také ukázkové hodiny zdarma. Pevnost má také pobočku v Hradci Králové. Více informací zde: <http://www.pevnost.com/>.

- **Česká unie neslyšících, z. ú. (ČUN)**

ČUN má několik poboček, kde pravidelně nabízí akreditované kurzy MŠMT jako rekvalifikační kurzy. Kurzy jsou rozčleněny do čtyř modulů a mají rozsah 80 hodin. Jsou buď semestrální (pololetní) nebo roční, ale nabízí také intenzivní kurzy, kurzy dalšího vzdělávání MŠMT pro pedagogické pracovníky a speciálně upravené kurzy pro rodiče neslyšících dětí a pro neslyšící, kteří se potřebují zlepšit nebo trénovat projev ve znakovém jazyce. Kurzy vyučují osoby se sluchovým postižením, převážně rodilí mluvčí českého znakového jazyka pro školy, firmy a skupinové zájemce a mají připravené i speciální kurzy zaměřené na zdravotnictví, školství, policii apod. V případě zájmu větší skupiny žáků (cca 6 zájemců) je ČUN schopna kurz zajistit kdekoliv v ČR. Více informací na <http://www.cun.cz/> nebo na stránkách jednotlivých krajských poboček.

- **Tichý svět, o. p. s.**

Společnost nabízí skupinové a individuální kurzy buď bez akreditace nebo akreditované kurzy. Mimo Prahu nabízí kurz pro veřejnost i v krajské pobočce v Bohušovicích. Více informací zde: <http://www.tichyvet.cz/>.

- **Aldea, vzdělávací agentura**

Agentura pořádá skupinové kurzy a kurzy na míru pro firmy a soukromé zájemce. Kurzy v rozsahu 80 hodin jsou akreditované, ale je možné absolvovat i zkrácený kurz zaměřený na určitou profesní oblast (zdravotnictví, sociální práce apod.). Oficiální stránky agentury: <http://www.aldea.cz/>.

- **Znakovky.CZ**

Znakovky.CZ nabízí skupinové, individuální, intenzivní a víkendové kurzy vyučované neslyšícími lektory. Zvláštností oproti jiným organizacím je nabídka minikurzu Základy českého znakového jazyka. Skupinové a individuální kurzy jsou semestrální a uspořádány do šesti modulů. Žádný z nabízených kurzů není akreditovaný. Kurzy se konají také v Brně a Chrudimi. Více informací zde: <http://www.znakovky.cz/>.

Brno:

- **Trojrozměr – Brněnské centrum českého znakového jazyka, o. s.**

Trojrozměr pořádá pětíměsíční kurzy v rozsahu 70 hodin, které jsou rozdělené do sedmi modulů pro 4–8 osob. Dále má v nabídce také individuální a intenzivní kurzy. Intenzivní kurzy jsou pořádané v letních měsících a jsou doporučovány pro ty, kteří se chtějí se znakovým jazykem seznámit nebo pro pokročilé studenty českého znakového jazyka, kteří své dovednosti a znalosti nechtějí zapomenout. Kurzy jsou vedeny neslyšícími lektory. Více informací zde: <http://www.trojrozmer.cz/>.

- **Unie neslyšících Brno, z. s.**

Spolek nabízí pětíměsíční kurzy v rozsahu 70 hodin ve třech úrovních – začátečníci, pokročilí a konverzace. Po ukončení kurzu získá účastník osvědčení o absolvování kurzu při splnění 70 % docházky. Kurzy jsou bez akreditace. I zde vyučují neslyšící lektoři. Oficiální stránky spolku: <http://www.unieneslysicichbrno.cz/>.

- **Česká unie neslyšících, z. ú., oblastní organizace Brno**

ČUN Brno nabízí akreditované kurzy, které jsou pořádané od druhého týdne v září do konce června, tedy po celý školní rok. Rozlišují čtyři typy kurzů – začátečníci, mírně pokročilí, pokročilí a konverzace. Kurzy jsou vedeny zkušenou neslyšící lektorkou. Více informací na této adrese: <http://www.brno.cun.cz/>.

Další města

- **Bohušovice:** Tichý svět, o. p. s. (<http://www.tichysvet.cz/>)
- **Frýdek-Místek:** Moravskoslezská unie neslyšících, z. s. (<http://msun.cz/>)
- **Hradec Králové:** Pevnost – České centrum znakového jazyka, z. ú. (viz výše)
- **Chrudim:** Znakovky.CZ (<http://www.znakovky.cz/>)

- **Kroměříž:**
 - 3Dimenze, z. s. (<http://3dimenze.net/>)
 - Česká unie neslyšících, z. ú., oblastní organizace Kroměříž (<http://www.kromeriz.cun.cz/>)
- **Jihlava:** Česká unie neslyšících, z. ú., oblastní organizace Jihlava (<http://jihlava.cun.cz/>)
- **Liberec:** Česká unie neslyšících, z. ú., oblastní organizace Liberec (<http://www.liberec.cun.cz/>)
- **Olomouc:** Oblastní unie neslyšících, z. s. (<http://www.ounol.cz/>)
- **Ostrava:**
 - Česká unie neslyšících, z. ú., oblastní organizace Ostrava (<http://www.ostrava.cun.cz/>)
 - Moravskoslezská unie neslyšících z. s. (<http://msun.cz/>)
- **Otrokovice:** 3Dimenze, z. s. (<http://3dimenze.net/>)
- **Plzeň:** Plzeňská unie neslyšících, z. ú. (<http://www.pun.cz/>)
- **Třebíč:** Česká unie neslyšících, z. ú. (<http://www.cun.cz/>)
- **Uherské Hradiště:** 3Dimenze, z. s. (<http://3dimenze.net/>)
- **Ústí nad Labem:** Česká unie neslyšících, z. ú. (<http://www.cun.cz/>)
- **Zlín:**
 - 3Dimenze, z. s. (<http://3dimenze.net/>)
 - Česká unie neslyšících, z. ú., oblastní organizace Zlín (<http://www.zlin.cun.cz/>)

Je nutné upozornit na to, že každý rok nemusí být všechny kurzy nebo moduly otevírány, proto je třeba sledovat aktuální nabídku kurzů.

4 Informovanost a zájem veřejnosti o problematiku sluchového postižení

Dostatečná míra informovanosti veřejnosti o problematice sluchového postižení je důležitá kvůli tomu, aby nedocházelo ke vzniku předsudků a negativních postojů k osobám se sluchovým postižením. Několik výzkumů zaměřených na tuto problematiku již bylo provedeno – celkem bylo nalezeno pět výzkumů a byly již zmíněny v podkapitole 2.3.1 Avšak poslední dva jsou z roku 2014 a situace se mohla změnit. Navíc žádný z výzkumů není totožný s výzkumem provedeným k této diplomové práci.

4.1 Cíle a metodika výzkumného šetření

Hlavním cílem diplomové práce je zjistit, jak je informována veřejnost o problematice sluchového postižení. Hlavní výzkumný cíl je rozpracován do těchto dílčích cílů:

- zjistit, zda jsou respondenti se svojí úrovní informovanosti o problematice sluchového postižení spokojeni;
- zjistit, zda dotazník respondenty motivoval k tomu, aby o problematice SP získali více informací;
- zjistit, zda by respondenti ocenili osvětovou akci ve svém blízkém okolí nebo krátké video se základními informacemi o osobách se sluchovým postižením.

Vybranou metodou sběru dat je dotazník. *„Je to způsob písemného kladení otázek a získávání písemných odpovědí. Dotazník je nejfrekventovanější metodou zjišťování údajů. Je určen především pro hromadné získávání údajů.“* (Gavora 2000, s. 99) Skutil a Bartošová (2011, s. 80) uvádí, že se jedná o pedagogickou výzkumnou techniku, avšak je používána i v sociologických, demografických a dalších šetřeních zabývajících se člověkem. *„Podstatou dotazníku je zjištění dat o respondentovi, ale i jeho názorů a postojů k problémům, které dotazujícího zajímají.“*

Gavora (2000) také zmiňuje typy otázek v dotazníku, jejichž základní dělení je podle stupně otevřenosti. Otázky mohou být uzavřené, polouzavřené a otevřené. Uzavřená otázka nabízí hotové alternativní odpovědi, zatímco otevřená otázka alternativní odpovědi respondentovi neurčuje, ale nasměruje ho na tázaný jev a dává mu tak velkou volnost u odpovědi. U polouzavřených otázek jsou nabízeny nejprve alternativní odpovědi a k tomu ještě žádají vysvětlení či objasnění v podobně otevřené otázky. Otázka dotazníku může poskytnout mimo nabízených pevných alternativ i otevřenou možnost (např.: Jiné – prosím, popište).

Pro výzkumné šetření k diplomové práci byl vytvořen dotazník vlastní konstrukce, který obsahoval celkem 15 otázek. V dotazníku se objevují všechny tři výše zmíněné typy otázek. Na konci dotazníku byl prostor pro případné připomínky a jiné komentáře a také e-mail na autora dotazníku. Stanovení obsahu a formy výzkumného šetření vychází ze snahy naplnit dílčí cíle. Dotazník je přílohou této práce.

4.2 Charakteristika místa a průběhu výzkumného šetření

Výzkumné šetření proběhlo od 26.2. do 11.3. 2018. Dotazník měl elektronickou podobu, aby mohl být šířen po internetu a mohl se tak dostat k co největšímu množství lidí. Byl vytvořen na stránkách www.vyplnto.cz a respondenti se k němu dostali kliknutím na hypertextový odkaz bez nutnosti nějakého přihlášení, registrace apod. Design dotazníku nešel měnit, byl použit přednastavený vzhled, ale ten však byl přehledný. Dotazník byl šířen po sociální síti Facebook v soukromých zprávách, které byly rozeslány příbuzným, přátelům a známým. Ve zprávách byli respondenti požádáni o vyplnění krátkého dotazníku k výzkumu k diplomové práci a někteří z nich i o jeho další rozšíření. Dotazník se tak mohl dostat k lidem z celé České republiky. Prvních deset respondentů bylo požádáno o zpětnou vazbu, zda jsou otázky v dotazníku srozumitelné a jasné nebo zda neshledali při vyplňování nějaký jiný problém. Žádný z nich neměl k dotazníku připomínku, a tak nemusel být upravován. Zapojení respondentů do výzkumného šetření nebylo omezeno místem bydliště, věkem či jiným způsobem. Nebyli však záměrně oslovoováni studenti speciální pedagogiky nebo lidé pracující v tomto oboru, u kterých byla předpokládána dostatečná informovanost o této problematice. Prosba o vyplnění dotazníku byla sdílena i ve veřejné facebookové skupině s názvem Rakovničané, která je určena především lidem z Rakovníka a jeho okolí a je zde možné řešit prakticky cokoliv. Nikdo z oslovených nereagoval negativně či odmítavě, někteří se jen reakce zdrželi úplně. Průměrná doba vyplnění dotazníku byla 4 minuty a 48 sekund.

4.3 Výzkumný soubor respondentů

Cílovou skupinou byla široká veřejnost bez nějakého omezení. První tři otázky dotazníku zjišťovaly základní údaje o respondentech – pohlaví, věk a místo bydliště (obec). Do výzkumného šetření se zapojilo celkem 220 respondentů, z toho 79 mužů (35,91 %) a 141 žen (64,09 %). Respondenti byli ve věku 15 až 81 let a z celkem 73 různých obcí. Pro přehlednost prezentace těchto údajů byly vytvořeny věkové kategorie a obce rozděleny dle krajů.

Věková kategorie	Počet respondentů	Procentuální zastoupení
15–18 let	16	7,27 %
19–30 let	126	57,27 %
31–45 let	32	14,55 %
46–60 let	25	11,36 %
61–81 let	21	9,55 %

Tabulka č. 4: Věk respondentů

Nejpočetněji je zastoupena věková skupina 19–30 let, do které spadá celkem 126 respondentů (57,27 %). Procentuální zastoupení ostatních věkových skupin je přibližně stejné.

Název kraje	Počet respondentů	Procentuální zastoupení
Středočeský	138	62,73 %
Plzeňský	37	16,82 %
Hlavní město Praha	19	8,64 %
Olomoucký	5	2,27 %
Ústecký	4	1,82 %
Jihočeský	3	1,36 %
Karlovarský	3	1,36 %
Pardubický	3	1,36 %
Moravskoslezský	3	1,36 %
Královéhradecký	2	0,91 %
Kraj Vysočina	2	0,91 %
Jihomoravský	1	0,45 %

Tabulka č. 5: Místo bydliště respondentů

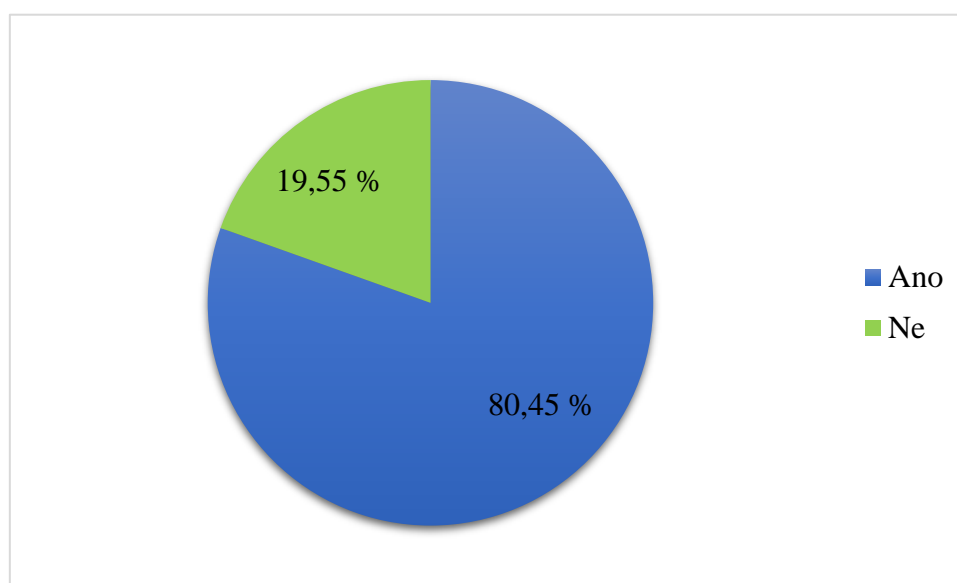
Do výzkumného šetření se zapojili respondenti z celkem 12 různých krajů. Nejvíce respondentů bylo ze Středočeského kraje a konkrétně z města Rakovník (74 respondentů, 33,64 %). Místo bydliště respondentů pro tento výzkum nebylo zásadní a informovanost respondentů z jednotlivých krajů či měst nebude porovnávána. Získané údaje však ukazují, jak se dotazníky rozšířily k respondentům téměř z celé České republiky.

4.4 Interpretace získaných dat

V následujícím textu budou prezentovány veškeré získané odpovědi respondentů. Pro lepší přehlednost budou odpovědi zobrazeny v grafech či jednotlivých tabulkách. Všechny otázky výzkumu budou dostatečně okomentovány. První tři otázky jsou v prezentaci výsledků vynechány, jelikož je jim věnována kapitola 4.3 popisující výzkumný soubor respondentů.

Otázka č. 4: *Setkal/a jste již někdy s člověkem se sluchovým postižením?*

U této otázky měli respondenti na výběr z odpovědí ano a ne, jako u většiny následujících otázek. Většina – 177 respondentů (80,45 %) se s osobou se sluchovým postižením již někdy setkala. Nebylo dále zjišťováno, zda se jedná o osobu nedoslýchavou nebo neslyšící či jiné bližší informace. Tato otázka byla položena za účelem zjištění, zda respondenti mají informace o lidech se sluchovým postižením na základě osobního kontaktu či jen z doslechu, z médií apod.

Graf č. 1: Setkání s člověkem se sluchovým postižením

Otázka č. 5: *Pokuste se napsat alespoň jednu příčinu vzniku sluchové vady.*

Tato otázka byla otevřená, respondent tedy odpovídal vlastními slovy. Jediná tato otázka byla nepovinná, aby respondent, kterého nenapadla žádná odpověď, mohl vyplněný dotazník i přesto odeslat. Alespoň jednu příčinu sluchové vady napsalo celkem 168 respondentů (76,36 %). Celá řada respondentů napsala několik možných příčin a ve výsledku bylo získáno celkem 281 odpovědí. Respondenti uvedli celkem 24 možných příčin vzniku sluchové vady.

14 příčin se opakovalo minimálně dvakrát a dále se objevilo 10 ojedinělých odpovědí. Konkrétní odpovědi jsou uvedeny v tabulce a v textu níže.

Příčina	Četnost	Procentuální zastoupení
Vrozená vada	76	27,05 %
Úraz, nehoda	59	21 %
Nadměrný hluk, hlučné prostředí	34	11,74 %
Genetika	28	10,32 %
Nemoc	26	9,25 %
Stáří, věk	18	6,41 %
Časté (opakované/neléčené) záněty středního ucha	7	2,49 %
Prasknutí/porušení bubínku	5	1,78 %
Zánět mozkových blan	4	1,42 %
Zánět	4	1,42 %
Předčasný porod	4	1,42 %
Intoxikace matky během těhotenství	2	0,71 %
Mechanické poškození zvukovodu	2	0,71 %
Infekční onemocnění během těhotenství matky	2	0,71 %
Jiné	10	3,56 %

Tabulka č. 6: Příčiny sluchových vad

Nejčastější odpovědí byla vrozená vada, kterou uvedlo 76 respondentů. Ve skutečnosti se však nejedná přímo o příčinu, ale typ sluchové vady. Vrozené vady vznikají vlivem genetických dispozic nebo negativních prenatalních jevů působících na nezralý plod (např. infekční onemocnění matky) (Hrubý, 2010). Genetická dispozice se mezi odpověďmi objevila a byla čtvrtá nejčastější. Dva respondenti uvedli také infekční onemocnění matky.

Co se týče druhé nejčastější odpovědi, která byla uvedena 59 x, tak někteří respondenti konkrétně uváděli úraz hlavy nebo autonehodu. Pětkrát také bylo uvedeno prasknutí nebo porušení bubínku, ke kterému by mohlo dojít právě při úrazu nebo nehodě. Dvakrát bylo uvedeno mechanické poškození zvukovodu. Tato odpověď není příliš jasná, ale dala by se vyložit tak, že respondent mohl zamýšlet poškození bubínku, jelikož je jím zvukovod zakončen nebo nějakou deformaci vnějšího ucha. V těchto případech se dá odpověď považovat za správnou.

Třetí nejčastější odpovědí byl nadměrný hluk či hlučné prostředí, kdy tuto odpověď uvedlo 33 respondentů. Šest z nich uvedlo přímo hlučné pracovní prostředí. Jeden respondent svoji odpověď upřesnil např. takto: „*Pohyb v hlučném prostředí bez ochranných prostředků*“. Toto upřesnění je na místě, jelikož vhodně zvolené chrániče sluchu vzniku sluchových vad zamezují. Do této kategorie odpovědí byl zahrnut také poslech hlasité hudby, jenž uvedlo

12 respondentů a dva z nich konkrétně zmínili navštěvování koncertů. Tři respondenti uvedli také jako možnou příčinu explozi a jeden z nich odpověď konkretizoval jako výbuch granátu u hlavy. Jeden respondent uvedl také hlasitý poslech televize.

Mohlo by se zdát, že poslech hlasité hudby do této kategorie nepatří, že ji nelze považovat za hluk. Posлуhač hudby ji jako hluk samozřejmě nepovažuje, ale pro okolí, které hudba ruší, to hluk je. Hudba je hlukem i podle odborných definic, jelikož hluk je charakterizován jako zvuk, který je pro nás nechtěný, ruší nás, obtěžuje anebo poškozuje (na zdraví, majetku, na životním prostředí) (Bernard, 2008). Vysoké hladiny hluku jsou velmi nebezpečné. Mohou zapříčinit postupné odumírání vláskových buněk ucha, tedy vznik percepční sluchové vady (Hrubý, 1998). Hluk také může zapříčinit tinnitus, který může být pro člověka, jenž jím trpí, psychicky velmi těžko snesitelný. Na koncertech a diskotékách hladina hluku může dosáhnout až 110 dB a pokud jedinec nepoužívá chrániče sluchu, je pro jeho sluch tato hladina škodlivá již po 15 minutách (Auris Audio, 2015).

Zmíněné postupné odumírání vláskových buněk ucha se ve vysokém věku projevuje tzv. stařeckou nedoslýchavostí – presbyakuzíí. Vysoký věk je tedy další možnou příčinou sluchové vady a uvedlo ji 18 respondentů.

Uvedení nemoci jako možné příčiny sluchové vady je též správné. Tuto odpověď uvedlo 26 respondentů a byla to pátá nejčastěji uvedená příčina. Jeden respondent uvedl konkrétně Meniérovu chorobu, což je onemocnění vnitřního ucha, při kterém dochází k nedoslýchavosti a tinnitu (Mlčoch, 2008). Další respondent uvedl cévní onemocnění – cévní příčiny (spasmy, krvácení) způsobují percepční poruchu sluchu (Hrubý, 2010). Kardiovaskulární nemoci zpravidla spojené s výskytem aterosklerózy mohou také způsobovat tinnitus. Dalším druhem onemocnění bylo onemocnění krční páteře, které může zapříčiňovat tinnitus rovněž (itinnitus, 2013–2015). Dále jeden respondent uvedl nádorové onemocnění – nádor sluchového nervu (neurinom akustiku) způsobuje percepční vadu sluchu (Hrubý, 2010). Jednou se mezi odpověďmi objevilo také onemocnění mozku, kterým respondent mohl zamýšlet např. zánět mozkových blan, který vadu sluchu způsobuje, ale je to pouze domněnka, a proto byla tato odpověď zařazena do kategorie nemoc.

Stejně tak byl správnou odpovědí zánět, který uvedlo dohromady 15 respondentů. Čtyři z nich druh zánětu blíže nspecifikovali, sedm respondentů uvedlo časté (opakované) nebo neléčené záněty středního ucha a čtyři respondenti uvedli zánět mozkových blan (meningitidu).

Čtyři respondenti uvedli jako příčinu sluchové vady předčasný porod. Tato příčina v literatuře nebývá uváděna, ale např. Strítěská (2011) uvádí, že četnost výskytu sluchových vad u nedonošených je kolem 20–40 dětí z 1000 narozených a často se stává, že stupeň sluchové ztráty může záviset na stupni nedonošenosti. U těžce nedonošených dětí se tedy s větší pravděpodobností může objevovat těžké postižení sluchu než u dětí s lehkou nedonošeností, ale není to pravidlem.

Dva respondenti uvedli intoxikaci matky během těhotenství. Jeden respondent konkrétně uvedl intoxikaci způsobenou užíváním psychotropních látek. Jedná se o jednu z příčin percepční vady sluchu (Hrubý, 2010).

Možné příčiny, které se objevily pouze jednou a byly zahrnuty do kategorie jiné jsou následující:

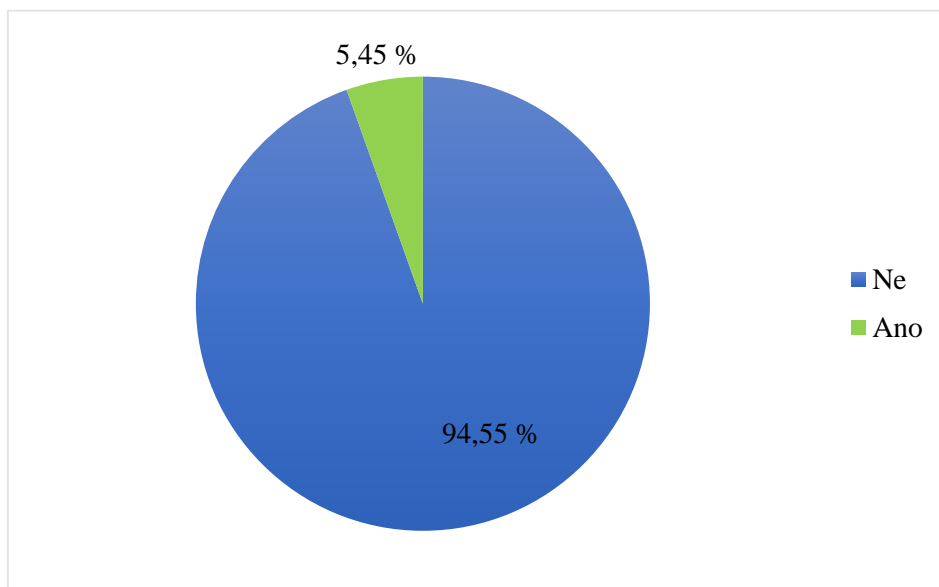
- **Časté telefonování** – V případě, že by jedinec telefonoval se sluchátky v uších a s nastavenou vysokou hlasitostí, mohlo by mít časté telefonování stejný účinek jako poslech hlasité hudby, avšak jinak poslech hovoru z reproduktoru telefonu by škodlivý být neměl. Správnost této odpovědi je tedy na hraně.
- **Následek užívání léků** – Některé léky jsou ototoxické a jejich užívání skutečně může poškodit sluch (Hrubý, 1998);
- **Špatné čištění uší** – Nahromaděný ušní maz může ucpat zvukovod a způsobit převodní vadu sluchu (Hrubý, 1998);
- **Tlaková vlna** – Prudká tlaková vlna může způsobit perforaci ušního bubínku, a tedy i vadu sluchu (Moreira, 2018);
- **Postižení sluchového nervu** – Při poškození drah sluchového nervu dochází k percepční (konkrétně retrokochleární) vadě sluchu (Muknšnáblova, 2014);
- **Porušená funkce vnitřního ucha** – Poměrně široká odpověď, avšak správná, jelikož porušená funkce vnitřního ucha zapříčiňuje percepční vadu sluchu (Muknšnáblova, 2014);
- **Mechanické poškození mozku během protrahovaného porodu** – Poškození mozku mechanického charakteru patří také mezi možnou příčinu sluchové vady (Lejska, 2003);
- **Nedostatek kyslíku pro vnitřní ucho** – Asfyxie či hypoxie dítěte (nedostatek přívodu kyslíku tkáním plodu) může být též riziková pro vznik vady sluchu, jelikož vnitřní ucho je na nedostatek kyslíku velmi citlivé (Strítěská, 2008);

- **Překotný porod** – Při překotném porodu může dojít ke krvácení do vnitřního ucha či do mozkových center pro sluch a způsobit tak sluchovou vadu (Stříteská, 2008);
- **Podání kyslíku po předčasném porodu** – Nikde nebyla nalezena zmínka o tom, že by se mohlo jednat o možnou příčinu sluchové vady. Dlouhodobé podávání vysoké koncentrace kyslíku nedonošeným bývá spojováno se vznikem zrakové vady – podílí se na retinopatii nedonošených (Wikiskripta, 2017).

Lze shrnout, že až na dvě výjimky byly uvedeny správné možné příčiny sluchových vad. Je dost pravděpodobné, že respondenti, kteří napsali jako příčinu vrozenou vadu, měli na mysli genetické dispozice. Některé odpovědi byly poměrně obecné, ale celkově byly různorodé a pozitivní je fakt, kolik respondentů se pokusilo napsat alespoň jednu příčinu.

Otázka č. 6: *Domníváte se, že neslyšící jsou němí (nedokážou produkovat hlas)?*

Tato otázka byla položena z toho důvodu, že osoby s prelingvální hluchotou byly především dříve, avšak celá řada lidí tento termín používá i dnes, nepřesně označovány jako hluchoněmé. Mnoho neslyšících nebylo v důsledku sluchové vady schopno rozvinout mluvenou řeč, i když jejich hlasové ústrojí je funkční a hlas tvořit umožňuje (Strnadová, 1998). Za němé neslyšící považuje jen 12 respondentů (5,45 %), což je poměrně pozitivní výsledek. Postupem let by se mohlo od označení hluchoněmí upouštět ještě více.

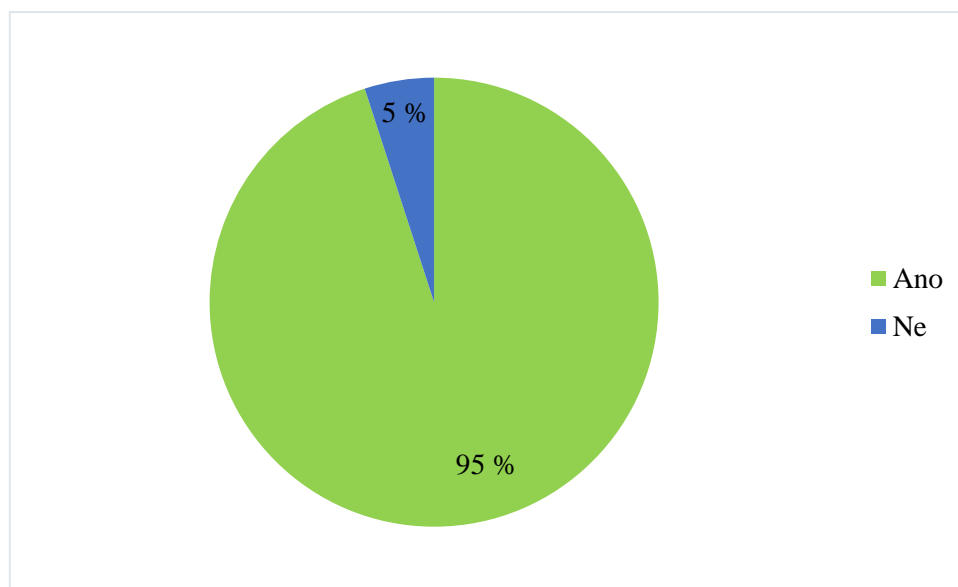
Graf č. 2: Jsou neslyšící němí?

Otázka č. 7: *Domníváte se, že osoby se sluchovou vadou jsou automaticky méně inteligentní?*

Na tuto otázku všech 220 respondentů odpovědělo ne, což je velmi pozitivní zjištění. V teoretické části byl ve výčtu předsudků vztahujících se k osobnosti lidí se sluchovým postižením uveden předsudek, že tyto osoby nemohou být stejně inteligentní jako lidé slyšící. Otázka v dotazníku k tomuto výzkumnému šetření byla sice formulována jinak, ale lze se domnívat, že by byl výsledek stejný. Tato otázka se může jevit jako jednoduchá, avšak je příjemné zjištění, že se nenašel jediný respondent z výzkumného souboru, který by tento předsudek měl.

Otázka č. 8: *Domníváte se, že osoby se sluchovým postižením mohou v současné době studovat vysokou školu?*

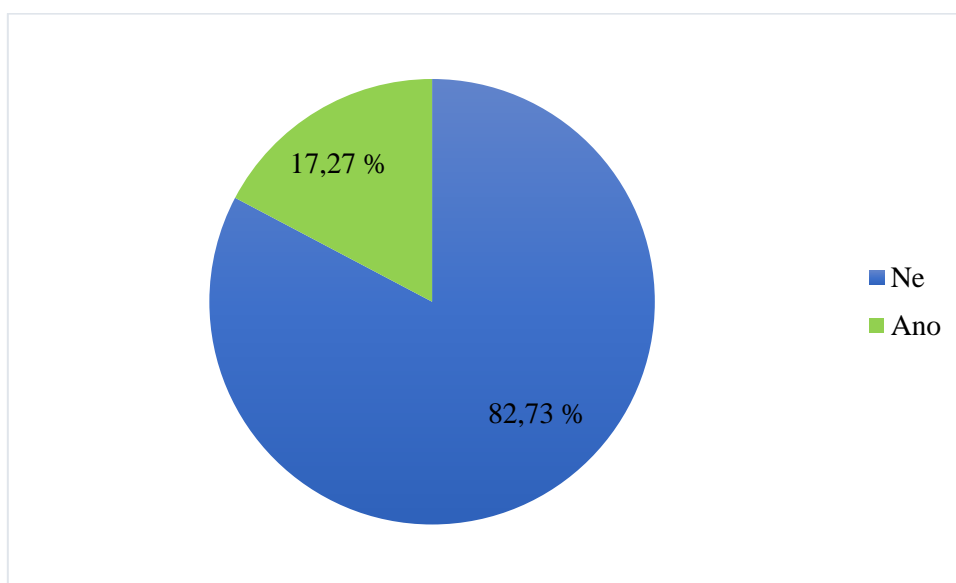
I přesto, že všichni respondenti se domnívají, že sluchová vada automaticky nezpůsobuje pokles inteligence, tak 11 respondentů (5 %) se domnívá, že osoby se sluchovou vadou nemohou studovat vysokou školu. Nebudou se to tedy nejspíš domnívat kvůli nižší inteligenci, ale kvůli samotné sluchové vadě, kterou považují jako bariéru pro vysokoškolské studium a kvůli nedostatečné informovanosti o možnostech vysokoškolského studia pro osoby se sluchovým postižením a o existenci středisek podpory pro studenty se zdravotním postižením na vysokých školách.

Graf č. 3: Mohou osoby se SP studovat vysokou školu?

Otázka č. 9: Je pravda, že všem nedoslýchavým pomáhá sluchadlo a zcela jim navrací chybějící sluch?

Na tuto otázku odpovědělo 182 respondentů (82,73 %) též správně. Zbýlých 38 respondentů (17,27 %) se domnívá, že sluchadla všem nedoslýchavým navrací sluch úplně, ale bohužel tomu tak není. I přesto, že moderní sluchadla dokážou účinně zesílit zvuk tak, že umožní většině osob s lehkou a střední nedoslýchavostí prakticky normální slyšení, tak řadě osob s velmi těžkými vadami sice umožní sociálně upotřebitelný sluch, ale nenavrací jim ho úplně (Valvoda, 2006). Nedá se tedy tvrdit, že sluchadlo pomůže všem a chybějící sluch jim zcela navrací. Přínos sluchadel je velmi individuální.

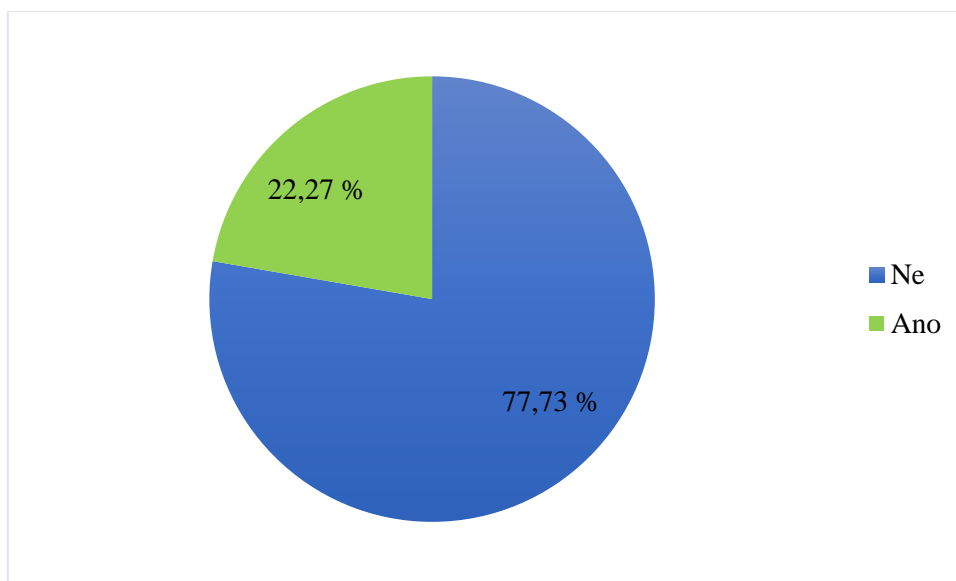

Graf č. 4: Pomáhá všem nedoslýchavým sluchadlo a zcela jim navrací sluch?

Otázka č. 10: Domníváte se, že všechny osoby se sluchovým postižením umějí komunikovat znakovým jazykem?

Většina – 171 respondentů (77,73 %) se správně domnívá, že není pravda, že všechny osoby se sluchovým postižením umějí komunikovat znakovým jazykem. Zbýlých 49 respondentů (22,27 %) si myslí opak. Osoby se sluchovým postižením mají právo svobodně si zvolit komunikační systém, který odpovídá jejich potřebám a nikdo nemá povinnost některý z nich ovládat. Jelikož sluchové postižení je široký pojem, který zahrnuje nejen úplnou ztrátu sluchu, ale i nedoslýchavost různého stupně, lze snadno odvodit, že ne každý má potřebu znakový jazyk ovládat. Ale také není pravda, že všichni jedinci s úplnou ztrátou sluchu znakový jazyk ovládají. Stejně tak, jako je individuální přínos sluchadel pro konkrétního jedince, tak je individuální způsob komunikace, který člověk se sluchovým postižením preferuje a neplatí

nějaké obecné pravidlo, které by se vztahovalo na všechny jedince z dané skupiny. Podle hrubých odhadů byl v České republice v roce 2009 jeden milion osob se sluchovým postižením a z toho pouze 7500 osob byli uživatelé znakového jazyka (Hrubý, 2009).

Graf č. 5: Komunikují všechny osoby se SP znakovým jazykem?

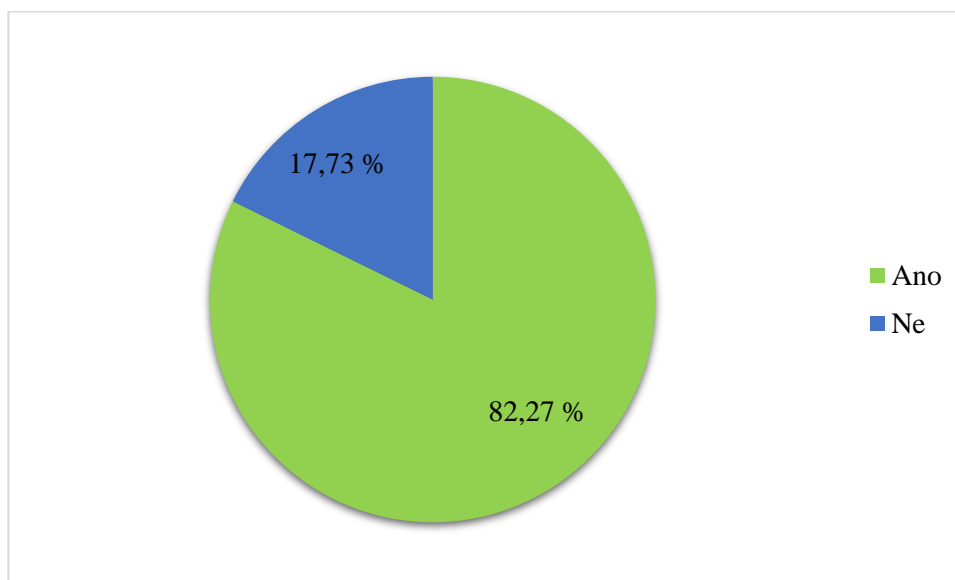
Otázka č. 11: *Souhlasíte s tvrzením, že znakový jazyk je přirozený a plnohodnotný komunikační systém? Pokud ne, napište důvod.*

Výsledky ukázaly pozitivní fakt, že 181 respondentů (82,27 %) považuje znakový jazyk za přirozený a plnohodnotný systém. 39 respondentů (17,73 %) s tímto faktem nesouhlasí a svoje mínění mělo odůvodnit. Sedm respondentů však odpovědělo ne a odůvodnění nepřipsali. V dotazníku bohužel nešlo nastavit, aby vyplnění odůvodnění bylo pro tyto respondenty povinné. Naopak čtyři respondenti, kteří odpověděli ano a svoje mínění odůvodnit nemuseli, tento prostor využili a doplnili komentář. Jejich doplňující komentáře jsou následující:

- „Řeč jako každá jiná, pokud se umí.“
- „Jazyk obsahuje všechny důležité a základní komunikační znaky.“
- „Pro stejně postižené je to plnohodnotný. Při komunikaci se slyšícími ne.“
- „ale jen pro mladší“

Poslední dva komentáře ukazují, že tito respondenti znakový jazyk považují za plnohodnotný pouze částečně, v určitých případech. První respondent poukazuje na to, že pokud slyšící znakový jazyk neovládá, nemůže se jednat o plnohodnotný komunikační systém. Toto odůvodnění, že znakový jazyk není plnohodnotný, jelikož ho ovládá málo lidí, se

objevovalo nejčastěji. Důvod, proč by znakový jazyk měl být plnohodnotný pouze pro mladší osoby, nelze jasně vysvětlit. Možná respondent svou odpověď zamýšlel tak, že osoby ohluchlé ve starším věku mohou mít problém se znakový jazyk naučit a nemohou ho tak plně využívat a je plnohodnotný pouze pro ty, kteří se jej učili již od dětství. Je to ale pouhý odhad, svoji odpověď by přesně objasnil jedině samotný respondent.

Graf č. 6: Je znakový jazyk jazykem přirozeným a plnohodnotným?

Odůvodnění, proč respondenti nepovažují znakový jazyk za plnohodnotný jazyk se dala rozdělit do šesti kategorií, kdy jedna kategorie představuje jiná odůvodnění, která se nedala zařadit do žádné z předchozích čtyř kategorií a odpovědi respondentů, kteří uvedli více než jedno odůvodnění, byly zařazeny též do zvláštní kategorie. Procentuální zastoupení je počítáno z celkového počtu odpovědí, které respondenti uvedli, nikoliv z celkového počtu respondentů výzkumného souboru.

Odůvodnění	Počet	Procentuální zastoupení
Znakový jazyk ovládá málo lidí	15	46,88 %
Znakový jazyk se musí jedinec naučit	4	12,50 %
Znakovým jazykem nelze vyjádřit všechna slova	4	12,50 %
Znakovým jazykem nelze vyjádřit intonaci	2	6,25 %
Jiné odůvodnění	3	9,38 %
Více odůvodnění	4	12,50 %

Tabulka č. 7: Odůvodnění, proč není znakový jazyk podle respondentů přirozený a plnohodnotný

Jak již bylo zmíněno, nejčastějším odůvodněním, proč podle respondentů není znakový jazyk plnohodnotný, bylo to, že ho ovládá pouze malá skupina lidí a jeho uživatelé se tedy nemohou jeho prostřednictvím domluvit s každým. Proti tomu, že znakový jazyk ovládá pouze

malá část populace, nelze nic namítat, avšak není to důvodem, proč by znakový jazyk nemohl být plnohodnotný. Tato otázka však zjišťovala osobní názor respondentů a ti mohli vyjádřit nesouhlas s tvrzením i v případě, kdy by věděli, že podle zákona č. 384/2008 Sb., o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob přirozeným a plnohodnotným komunikačním systémem znakový jazyk je.

Další důvod, který respondenti uváděli, byl ten, že znakový jazyk se musí jedinec naučit. Slyšící děti ale také nezačnou mluvit samy od sebe a musí se mluvený jazyk naučit. V případě obou dvou jazyků musí být dítě v kontaktu s dospělými, kteří jsou pro něj vzorem, aby od nich mohlo získávat přirozené jazykové poznatky. Když se narodí neslyšící dítě neslyšícím rodičům, probíhá zde stejně přirozený jazykový proces, jako u dětí slyšících ve slyšících rodinách. A když se narodí neslyšící dítě slyšícím rodičům, je důležité, aby bylo v kontaktu s dospělými neslyšícími mluvčími, aby i v tomto případě mohlo získávat přirozené jazykové poznatky.

Znakovým jazykem lze vyjádřit nejen konkrétní, ale i abstraktní obrazy a je možné jím symbolizovat (Macurová, 2001). Avšak pro všechna slova znak neexistuje, a především cizí slova, jména, odborné termíny a případně i další pojmy musí být odhláskována prstovou abecedou (Vysuček, 2008). Kvůli tomuto důvodu čtyři respondenti znakový jazyk nepovažují za plnohodnotný a přirozený. Je však třeba ujasnit, že to ale není tak, že by pro žádné odborné termíny neexistovaly znaky. Pro celou řadu z nich znaky existují a dokládá to skutečnost, že existuje např. *Slovník znakového jazyka terminologie z období těhotenství, porodu a péče o novorozence* a on-line *Slovník vybraných technických termínů*, který je primárně určen pro studenty Vysokého učení technického v Brně a tlumočnický českého znakového jazyka (<http://slovníkczj.vutbr.cz/>).

Dva respondenti jako odůvodnění uvedli, že znakovým jazykem nelze vyjádřit intonaci. Je pravda, že v případě komunikace znakovým jazykem nelze mluvit o intonaci, ale funkci mimiky, která je při znakovém jazyce používána, lze přirovnat právě k funkci intonace, melodie a rytmu hlasu v mluvených jazycích (ČKTZJ, 2010–2018e).

Jiná odůvodnění, která se nedala zařadit do prvních čtyř kategorií jsou tyto:

- „*obsahově ano, ale né emočně*“
- „*Možné chyby v porozumění*“
- „*myslím, že se nedá ním "mluvit" na dálku – křičet, nebo přes překážku zraku /např. zed’/*“

I na tato odůvodnění je možné reagovat a uvedené informace by mohly být pro respondenty zajímavé nebo je mohly vést k zamyšlení.

Jak již bylo zmíněno, při znakovém jazyce má významnou funkci i mimika a tou lze emoce vyjádřit velmi dobře. I beze slov lze poznat, zda má dotyčný radost, je smutný, našťvaný atd. a jazyk v tomto ohledu nepředstavuje bariéru. A jak se říká, že někteří lidé si rozumějí i beze slov, tak stejně tak se někdy stává, že i když dva mluví stejným jazykem, nemusí si rozumět. K chybám v porozumění může docházet mezi neslyšícími i slyšícími. Pokud budeme nadměrně používat odborné termíny neznámé pro komunikačního partnera, vyžít se v symbolech, nepřímě se vyjadřovat a mluvit v náznacích apod., je dost pravděpodobné, že dojde k chybě v porozumění i při konverzaci mluveným jazykem.

Přes překážku, která není průhledná, se znakovým jazykem opravdu nerozumíme, ale oproti mluvenému jazyku se lze znakovým jazykem dorozumět např. přes sklo či pod vodou nebo v absolutní tichosti bez rušení ostatních. I znakový jazyk má své výhody.

Čtyři respondenti uvedli více než jedno odůvodnění, proč znakový jazyk nepovažují za plnohodnotný a přirozený komunikační systém. Jednotlivá odůvodnění nebyla od sebe oddělována a rozřazena do kategorií výše proto, jelikož bylo málo respondentů, kteří uvedli více odůvodnění najednou a odpovědi jsou takto zajímavější. Jedná se o tyto odpovědi:

- *„Je malá osvěta, běžní lidé neumí znakovat a po telefonu se znakováním nedomluvim.“*
- *„Znakova nedokáže zcela nahradit všechny slova, vety jsou jinak poskladane, v jiných jazycích jako napr. cinstina je jeste obtiznejsi ji vyuzit.“*
- *„Myslím, že spousta slov nelze znakovým jazykem dobře vyjádřit, navíc sluchově postižený se tento jazyk nemusí ani naučit používat.“*
- *„nelze intonovat, používat dynamiku, omezené množství znaků (slov)“*

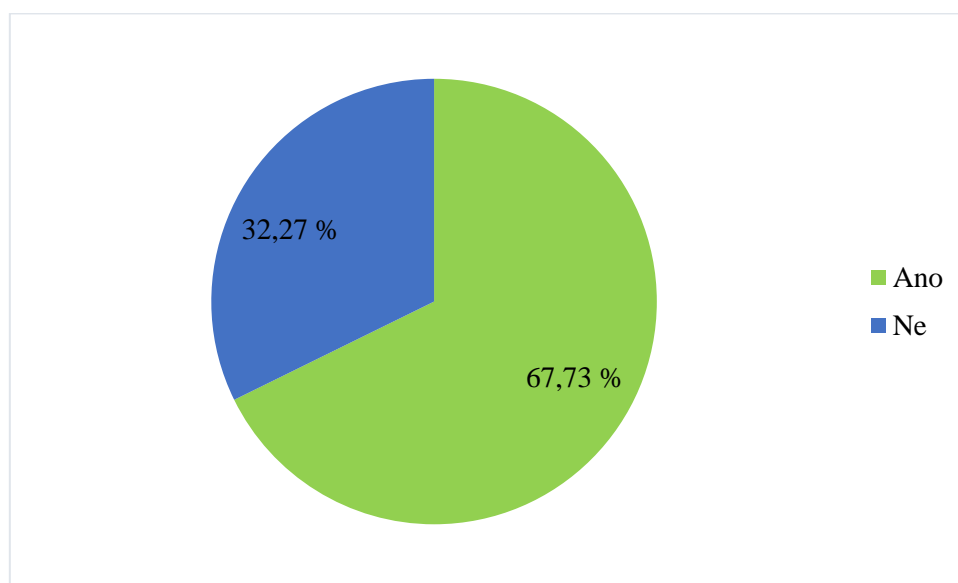
U prvního odůvodnění je zajímavé to, že respondent zhodnotil situaci a uvedl, že je malá osvěta. I když ale budou probíhat různé osvětové akce za účelem zvýšení informovanosti veřejnosti, tak nikdy pravděpodobně nedojde k tomu, že by všichni ovládali znakový jazyk. Není to však ani nutné, jelikož i komunikace např. za účasti tlumočnicka znakového jazyka je plnohodnotná. Co se týče komunikace mobilními telefony, v dnešní době nemusí být tímto neslyšící omezeni. Jsou velmi rozšířené tzv. chytré telefony, které umožňují stáhnout různé aplikace pro komunikaci, kde je možnost si nejen psát, ale i uskutečnit videohovor, kde mohou neslyšící komunikovat znakovým jazykem. Tyto aplikace jsou ke stažení většinou zdarma

a jediné omezení může představovat nutnost připojení k internetu. Pro příklad lze uvést bezplatné aplikace Facebook Messenger, Hangouts, Skype, Viber, WhatsApp atd.

Je pravda, že slovosled se ve znakovém jazyce liší, jelikož znakový jazyk má vlastní gramatiku, která je od mluveného jazyka odlišná. Ale pro dva uživatele znakového jazyka toto nepředstavuje problém. Někteří neslyšící (zejména děti s těžkou prelingvální vadou sluchu) ale kvůli tomu mohou mít problém se čtením a psaním s porozuměním a získáváním informací z psaných textů, jelikož mluvený jazyk je pro ně jazykem cizím. Obtížnost čínského znakového jazyka oproti českému znakovému jazyku lze těžko posoudit. Na ostatní odůvodnění bylo reagováno výše.

Otázka č. 12: *Domníváte se, že je znakový jazyk mezinárodní a univerzální?*

Výsledky u této otázky ukázaly, že většina – 149 respondentů (67,73 %) se domnívá, že znakový jazyk je mezinárodní a univerzální a jedná se tedy o poměrně výrazně rozšířený předsudek. Tak jako se od sebe v různých částech světa odlišují jazyky mluvené, odlišují se od sebe i znakové jazyky. Zbýlých 71 respondentů (32,27 %) si tuto skutečnost uvědomuje.

Graf č. 7: Je znakový jazyk mezinárodní a univerzální?

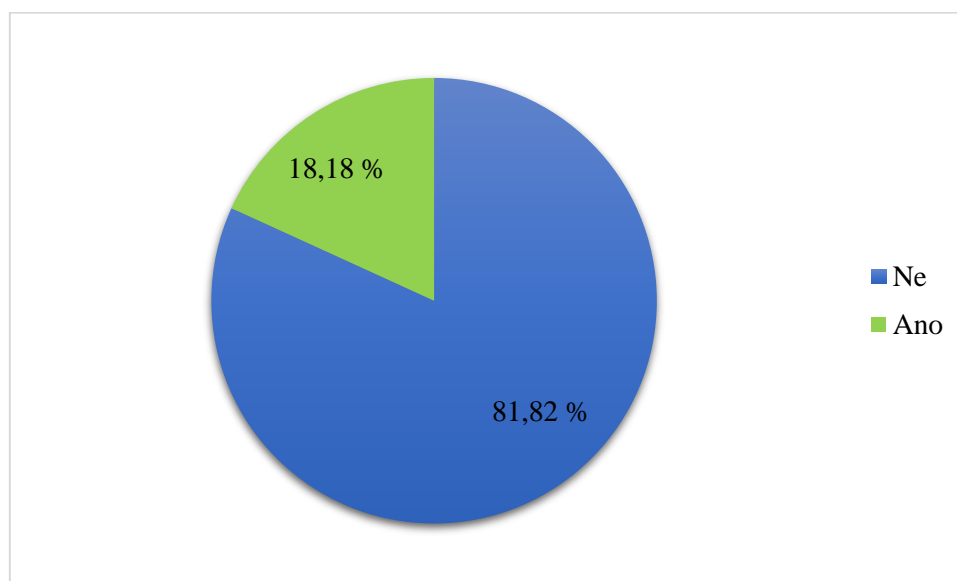
Uživatel znakového jazyka, jež zná pouze svůj mateřský znakový jazyk, neporozumí ihned konverzaci v cizím znakovém jazyce. Pokud se neslyšící člověk z Velké Británie, který zná britský znakový jazyk, setká s neslyšícími lidmi z USA, kteří si spolu ukazují americkým znakovým jazykem, nebude jim zprvu příliš rozumět. Po určité době se však spolu dokážou na běžné konverzační úrovni celkem bez problémů domluvit i přesto, že navzájem své znakové jazyky vůbec neznají. Je to možné proto, že všechny znakové jazyky jsou vizuálně-motorické

a tato jejich povaha umožňuje uživatelům jednoho znakového jazyka přizpůsobit se uživatelům jiného znakového jazyka mnohem rychleji, než je tomu v případě mluvených jazyků (Komárková, 2005).

Fakt, že je znakový jazyk vizuálně-motorické povahy, je pravděpodobně důvodem, proč se veřejnost domnívá, že je znakový jazyk mezinárodní a univerzální. Znakový jazyk se ukazuje a lidé to vnímají tak, že není důvod, proč by se jednotlivá slova ukazovala v jiných zemích různými způsoby. Někteří jedinci znakový jazyk také vnímají pouze jako gesta a pantomimu. Přitom ve skutečnosti existují i různé dialekty znakového jazyka atd.

Otázka č. 13: Domníváte se, že všichni se ztrátou sluchu umí odezírat?

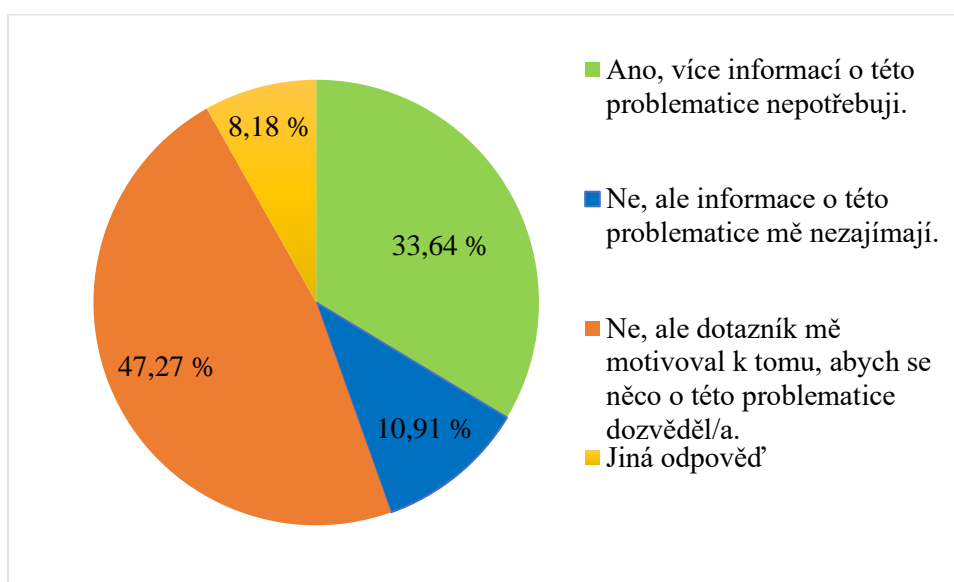
O odezírání koluje řada pověr a mýtů. Jedním z nejrozšířenějších omylů je ten, že většina neslyšících umí odezírat. Otázka obsahovala místo spojení „většina neslyšících“ spojení „všichni neslyšící“ z toho z důvodu, aby bylo zjištěno, zda veřejnost vnímá ztrátu sluchu jako stoprocentní záruku schopnosti odezírat. Ukázalo se, že 180 respondentů (81,82 %) to tak nevnímá. Našlo se ale 40 respondentů (18,18 %), kteří to tak vnímají a potvrdilo se, že se tento omyl ve společnosti objevuje.

Graf č. 8: Dokážou všichni se ztrátou sluchu odezírat?

Otázka č. 14: Jste se svojí úrovní informovanosti o problematice sluchového postižení spokojeni?

U této otázky respondenti mohli vybírat ze tří možných odpovědí nebo dopsat nějakou vlastní. Celkem 202 respondentů (92,27 %) zvolilo jenu z nabízených odpovědí a 18 respondentů (8,18 %) napsalo vlastní odpověď. 74 respondentů (33,64 %) je se svojí úrovní informovanosti spokojeno a více informací nepotřebuje, 24 respondentů (10,91 %) spokojeno není, ale informace o problematice sluchového postižení je nezajímají a největší část – 104 respondentů (47,27 %) též spokojena není, ale dotazník je motivoval k tomu, aby se něco o této problematice dozvěděli. Zjištění, že celá řada lidí má zájem dozvědět se něco o osobách se sluchovým postižením, je velmi pozitivní. Podíl jednotlivých odpovědí je přehledně zobrazen v grafu níže.

Graf č. 9: Spokojenost s úrovní informovanosti

Dva respondenti zvolili jednu z nabízených odpovědí, a navíc využili prostor pro napsání vlastní odpovědi k doplňujícímu komentáři. Oba zvolili odpověď a) *Ano, více informací o této problematice nepotřebuji*. První respondent doplnil tento komentář: „*Asi bych však změnil odpověď na tuto otázku, pokud by mě, někoho v rodině nebo jinou blízkou osobu sluchové postižení postihlo.*“ Je dost pravděpodobné, že by stejný přístup měla celá řada respondentů, a to i v případě jiného postižení či onemocnění.

Další respondentka doplnila: „*Sama jsem neslyšící, tedy mohu hodnotit osobní zkušenost.*“ U této respondentky je tedy pochopitelné, že více informací o problematice sluchového postižení nepotřebuje a na všechny ostatní odpovědi odpověděla správně. Co se

týče odpovědi na následující otázku, tak i když sama má informací dostatek, ocenila by krátké informativní video. Nebylo záměrem, aby se dotazník dostal i k neslyšícím, k této respondentce se dostal náhodně. I její odpovědi jsou ale přínosné a nebyl shledán důvod pro nezařazení vyplněného dotazníku do výzkumného šetření.

Z 18 respondentů, kteří napsali vlastní odpověď, jich pět uvedlo, že se svojí úrovní informovanosti spokojeni jsou, ale uvítali by další informace. Dva respondenti napsali, že nad tím nepřemýšleli. Jedna respondentka uvedla podobnou odpověď jako jeden citovaný respondent výše: *„Ne, vzhledem k tomu, že ve svém okolí nikoho takového nemám, ale kdybych měla, chtěla bych se o této problematice dozvědět víc.“*

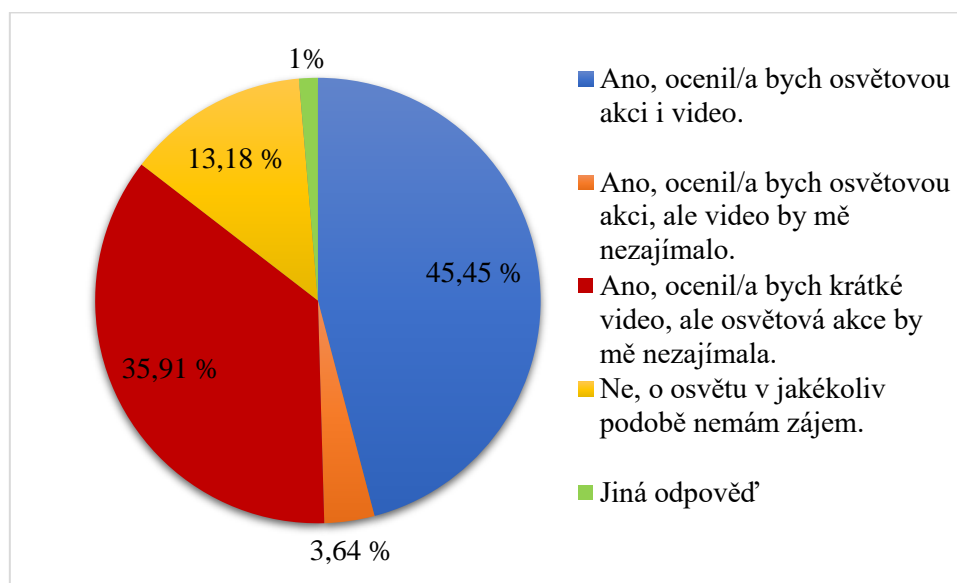
Další odpovědi byly následující a jsou doslovně citovány:

- *„Něco málo vím a v tuto chvíli neplánuji se touto problematikou více zajímat.“*
- *„Myslím, že nejsem dostatečně informovaná, ale zatím jsem neměla důvod vyhledávat více informací o této problematice.“*
- *„Nějaké informace mám, ale zcela spokojená nejsem.“*
- *„Momentálně nemám potřebu rozšiřovat svoje znalosti, tím ovšem nechci tvrdit, že mě tato problematika nezajímá.“*
- *„Není to tak, že bych nevěděla nic, ale ráda se něčemu novému v této oblasti přiučím.“*
- *„Zajímá mě život lidí s jakýmkoliv postižením a pomůcky, které jim život, komunikaci a vzdělávání usnadňují.“*
- *„V případě potřeby vím, kde informace hledat.“*
- *„Ne, stále se v této oblasti vzdělávám.“*
- *„Už jsem to ze školy skoro vše zapomněl...“*
- *„Samostudium“*

Uvedené odpovědi jsou poměrně jasné a není třeba je více komentovat.

Otázka č. 15: Ocenili byste osvětovou akci, která by se konala ve Vašem blízkém okolí nebo krátké video se základními informacemi o osobách se sluchovým postižením?

U této otázky respondenti mohli vybírat ze čtyř možných odpovědí nebo napsat nějakou vlastní. Celkem 216 respondentů (98,18 %) zvolilo jenu z nabízených odpovědí a čtyři respondenti (1,82 %) napsali odpověď vlastní. Nejvíce respondentů – 100 respondentů (45,45 %) by ocenilo osvětovou akci i video, 79 respondentů (35,91 %) by mělo zájem o krátké video, ale osvětová akce by je nezajímala, 8 respondentů (3,64 %) by mělo zájem pouze o osvětovou akci a 29 respondentů (13,18 %) nemá o osvětu zájem v jakékoliv podobě.

Graf č. 10: Zájem o osvětu

Dva respondenti, kteří zvolili odpověď *d) Ne, o osvětu v jakékoliv podobě nemám zájem*, využili prostor pro napsání vlastní odpovědi a přidali doplňující komentář, jak se tomu stalo u předchozí odpovědi. Respondent, který svoji odpověď okomentoval i u otázky č. 14, uvedl i zde téměř totožný doplňující komentář: „*Opět bych asi změnil na tuto otázku odpověď, pokud by mě, někoho v rodině, nebo jinou blízkou osobu sluchové postižení postihlo.*“ Druhý respondent stručně uvedl, že zatím osvětu nevyhledává.

Vlastní odpovědi, které se v dotaznících objevily, byly tyto:

- „*Zpola, není pravda, že nemám zájem. Jen to momentálně nepotřebuji.*“
- „*Nebráním se osvětě, která mi nebude vnucována.*“
- „*Vím, kde hledat informace.*“
- „*Nevím.*“

Druhá odpověď upozorňuje na fakt, že je skutečně důležité, aby osvěta nebyla vnucována. Vnucování čehokoliv není nikomu příjemné a takto podaná osvěta by mohla některé jedince od problematiky odradit nebo ji jim přímo zprotivit.

4.5 Shrnutí výsledků výzkumného šetření

Z výsledků výzkumného šetření vyplývá, že **informovanost veřejnosti je na celkem dobré úrovni**. Na osm z devíti otázek zaměřených na znalosti týkající se problematiky sluchového postižení odpověděla většina respondentů správně. Nemůžeme tento stav idealizovat, jelikož správnost odpovědí nebyla stoprocentní, ale úroveň informovanosti není až na tak špatné úrovni, jako by se mohl někdo domnívat. Ukázalo se, že **výrazně rozšířený je pouze předsudek, že znakový jazyk je mezinárodní a univerzální**. To se domnívá 149 respondentů (68 %). Většina respondentů dokázala napsat alespoň jednu možnou příčinu vzniku sluchové vady, kdy nejčastěji byl uváděn úraz či nehoda, nadměrný hluk a genetika. Nejvíce respondentů uvedlo jako příčinu vrozenou vadu, ale to nelze označit jako příčinu, jedná se o typ sluchové vady. Většina dotazovaných ví, že neslyšící nejsou němí, že osoby se sluchovým postižením mohou studovat vysokou školu a že ne všichni ovládají znakový jazyk. Dále si je většina také vědoma, že sluchadlo nedokáže všem osobám se sluchovým postižením zcela navrátit sluch a že ztráta sluchu nezaručuje schopnost odezírat. Příjemné zjištění je to, že 181 respondentů (83 %) považuje znakový jazyk za plnohodnotný a přirozený komunikační systém. Nejčastějším odůvodněním těch, kteří s tímto tvrzením nesouhlasí, bylo, že znakový jazyk ovládá pouze malá skupina lidí. Velmi pozitivním výsledkem je, že **nikdo z respondentů není toho názoru, že osoby se sluchovým postižením jsou automaticky méně inteligentní**. Na ostatní otázky odpověděla sice většina správně, ale u některých otázek nešlo o úplně zanedbatelný počet respondentů, kteří mají mylné informace. Např. je poměrně překvapující zjištění, že 49 respondentů (22 %) se domnívá, že všechny osoby se sluchovým postižením umějí komunikovat znakovým jazykem, jelikož se tato otázka jevila zprvu jako jednoduchá a bylo tedy očekáváno vyšší procento správných odpovědí.

Většina – 177 respondentů (80 %) se s osobou se sluchovým postižením již někdy setkala a ukázalo se, že tato osobní zkušenost by mohla mít vliv na informace, které mají. Podíl správných odpovědí se totiž přibližně kolem 80 % pohyboval. Není však jisté, že respondenti mají správné informace díky osobnímu kontaktu, na některé z nich mohou mít větší vliv média či jiné zdroje informací. I při osobním kontaktu si jedinec ne vždy vše vykládá tak, jak to ve skutečnosti opravdu je a jeho představy mohou být zkreslené. U dvou otázek byl podíl

správných odpovědí dokonce 95 % a správnou odpověď tedy uvedli i respondenti, kteří se s osobou se sluchovým postižením nikdy nesetkali.

Ukázalo se, že toto **výzkumné šetření bylo pro téměř polovinu respondentů (47 %) přínosné, jelikož je dotazník motivoval k tomu, aby se o problematice sluchového postižení dozvěděli více informací.** Tito respondenti nejsou se svojí úrovní informovanosti spokojeni, ale mají chuť to změnit. I přesto, že se nejedná o nadpoloviční většinu, je to dalším velmi pozitivním zjištěním. Dalších 24 dotazovaných (11 %) též není spokojeno, ale informace je nezajímají, což je poměrně malá část z výzkumného souboru respondentů. Poměrně nemalá skupina – 74 respondentů (34 %) je svojí úrovní informovanosti spokojena a více informací nepotřebuje. Našlo se ale také pět dalších respondentů, kteří sice spokojeni jsou, ale i tak by ocenili další informace.

I přesto, že u otázky týkající se spokojenosti s úrovní informovanosti 98 respondentů (45 %) odpovědělo, že je informace o problematice sluchového postižení nezajímají nebo je nepotřebují, tak **celkem 188 respondentů (85 %) má zájem o nějaký druh osvěty.** Největší skupina z nich – 100 respondentů (45 % z celkového počtu respondentů) má zájem dokonce o osvětovou akci v blízkém okolí i video, jen 8 osob (4 %) má zájem pouze o osvětovou akci a 79 respondentů (36 %) by ocenilo pouze krátké informativní video. Celkem by tedy **o video mělo zájem 179 respondentů (81 %).** Jeden respondent, uvedl, že se nebrání osvětě, která mu nebude vnucována a na to by se mělo při osvětě zajisté myslet.

4.6 Srovnání zjištěných výsledků

V následujícím textu bude provedeno stručné srovnání vybraných výsledků realizovaného výzkumného šetření se zjištěnými výsledky tří jiných výzkumů, jež se zaměřují na zkoumanou problematiku a byly zmíněny v teoretické části.

Agentura STEM (Středisko empirických výzkumů) v roce **2003** a **2006** provedla rozsáhlé sociologické průzkumy, ve kterých zjišťovala právě informovanost veřejnosti o problémech neslyšících lidí, dále vztah veřejnosti k problémům neslyšících lidí a vnímání jejich životních podmínek. Z průzkumů vyplynulo, že většina veřejnosti nemá dostatek informací o problematice sluchového postižení a zároveň se o život neslyšících nezajímá. Z výsledků z roku 2006 konkrétně vyplynulo, že z 1571 dotazovaných občanů starších 18 let z celé České republiky **pouze pětina projevila jistý zájem o neslyšící**, polovina veřejnosti odpovídala „moc se o život neslyšících nezajímám“ a tři čtvrtě veřejnosti se o život neslyšících

nezajímá vůbec. Při srovnání výsledků z roku 2006 s rokem 2003 se zájem občanů o neslyšící nezvýšil. Tento výzkum také přinesl zjištění, že jen 14 % veřejnosti se domnívá, že má o neslyšících dostatek informací (Pánek, 2007). Ve srovnání s tímto výzkumem lze tvrdit, že **zájem o neslyšící – problematiku sluchového postižení je v roce 2018 vyšší, jelikož 85 % respondentů má zájem o nějaký druh osvěty**. Podíl respondentů, kteří jsou spokojeni s úrovní informovanosti o dané problematice, je také větší – v mém výzkumu to bylo 34 % respondentů, tedy o 20 % více oproti výsledkům šetření agentury STEM.

Procházková (2011) též provedla výzkumné šetření, které bylo zaměřené mimo jiné i na zjištění informovanosti veřejnosti o sluchovém postižení. Do šetření se zapojilo 52 respondentů z Královéhradeckého kraje. Některé otázky z tohoto výzkumného šetření jsou shodné nebo podobně formulované jako ve výzkumu prezentovaném v této práci. Procházková např. zjistila, že 10 % respondentů se domnívá, že všechny osoby se sluchovým postižením umějí komunikovat znakovým jazykem. V mém šetření bylo zjištěno, že se tuto informaci domnívá 22 % respondentů, avšak není to zásadní rozdíl. Dále jde porovnat výsledky otázky zaměřené na přínos sluchadel. Procházková uvedla, že 44 % respondentů chápe sluchadla jako náhradu chybějícího smyslu, která umožní osobám se sluchovým postižením beze zbytku rozumět, a ne jako kompenzační pomůcku. Mé výzkumné šetření ukázalo přijatelnější výsledek a to ten, že pouze 17 % respondentů se domnívá, že všem osobám se sluchovým postižením pomáhá sluchadlo a zcela jim navrácí sluch. Téměř totožně byla formulována otázka, zda se respondenti domnívají, že osoby se sluchovým postižením mohou v současné době studovat vysokou školu a skoro stejný je i výsledek. Procházková uvedla, že 10 % respondentů se domnívá, že vysokou školu osoby se sluchovým postižením studovat nemohou a v mém výzkumu takto odpovědělo 11 % respondentů. Závěr výzkumného šetření byl takový, že **informovanost veřejnosti o problematice sluchového postižení je nedostačující**, kdy naprostá většina respondentů má pouze kusé informace získané ponejvíce z médií. Výzkum k této práci **nepřinesl takto negativní výsledky**, jelikož většina respondentů má informace ve většině oblastí správné.

Skákalová provedla v roce **2014** výzkumné šetření, ve kterém jedním z cílů bylo zjistit, jaké jsou zkušenosti odborníků, kteří se profesně pohybují v oblasti podpory osob se sluchovým postižením, s názory veřejnosti na tyto osoby. Šetření se zúčastnilo 43 respondentů a byli to např. sociální pracovníci, tlumočníci, pedagogové aj. Výsledky šetření nebyly interpretovány statisticky, ale data byla zpracována kvalitativně a jejich analýzou. Analýza odpovědí přinesla zjištění, že veřejnost má velmi málo informací o potřebách a reálných možnostech osob se

sluchovým postižením. Někteří odborníci uvedli, že laikové zaměňují a srovnávají zejména neslyšící s osobami s mentálním postižením, avšak výzkumné šetření k této práci ukázalo, že nikdo z respondentů se nedomnívá, že osoby se sluchovou vadou jsou automaticky méně inteligentní. Skákalová dále zjistila, že nedostatečná informovanost veřejnosti se projevuje i v oblasti komunikace, kdy někteří jedinci podceňují znakový jazyk a jeho funkci. To se potvrdilo i v mém výzkumu, ale většina respondentů (82 %) souhlasí s tím, že znakový jazyk je plnohodnotný a přirozený komunikační systém. Respondenti byli též dotazováni na to, zda ze strany veřejnosti vnímají zájem o osoby se sluchovým postižením. **Polovina zájem veřejnosti nevnímá** a druhá polovina zaznamenala zvýšení zájmu, a to především o znakový jazyk (např. růst zájmu o jeho výuku). Mé výzkumné šetření ukázalo, že o informace nemá zájem pouze 11 % respondentů a 34 % respondentů je nepotřebuje. **Zájem o nějaký druh osvěty je ale vysoký**, jak již bylo zmíněno výše.

Lze shrnout, že realizovaný výzkum k této práci přinesl pozitivnější výsledky oproti uvedeným výzkumům v minulých letech. Je možné tvrdit, že **úroveň informovanosti veřejnosti je na poměrně dobré úrovni nebo se alespoň zlepšila a zájem o informace o problematice sluchového postižení je vyšší.**

4.7 Doporučení pro praxi

Výzkumné šetření ukázalo, že i když úroveň informovanosti veřejnosti o problematice sluchového postižení je na poměrně dobré úrovni, tak i přesto má veřejnost zájem o osvětu v podobě osvětové akce nebo krátkého videa. V teoretické části byly zmíněny různé akce, jako např. oslavy Mezinárodního dne neslyšících, které pořádá ASNEP, z. s. a jsou určené pro slyšící i neslyšící a mají osvětový charakter. Určitě má smysl, aby byly tyto akce pořádány i nadále a ideální by bylo, kdyby vznikaly i další nové projekty a ve více (především větších) městech České republiky. Na pravidelně pořádané akce by bylo vhodné ještě více upozorňovat než doposud, aby se informace dostala k co největšímu množství lidí. V dnešní době jsou velmi populární a oblíbené sociální sítě a bylo by vhodné, aby pozvánky na různé akce byly šířeny i tam. Řada organizací své profily konkrétně na sociální síti Facebook již má a pravděpodobně budou přibývat další, které se postupně přidají.

V souvislosti s popularitou sociálních sítí na začátku výzkumu vznikl nápad, že by mohlo být vytvořeno krátké osvětové video, které by se právě na těchto sítích šířilo nebo i jinak prostřednictvím internetu. Výzkumným šetřením bylo zjištěno, že by o něj byl skutečný zájem, a tak by bylo vhodné tento nápad zrealizovat. Výzkum též ukázal, že po internetu se dotazníky

dostanou k poměrně velkému počtu lidí z různých částí České republiky. Ve videu by měla ideálně účinkovat skupina mladých lidí – slyšících i neslyšících a mohli by to být např. studenti oboru Speciální pedagogika či studenti oboru Čeština v komunikaci neslyšících z Univerzity Karlovy nebo dobrovolníci z nějakých jiných organizací zaměřených na podporu osob se sluchovým postižením.

Na začátku videa by mohl být pár – např. neslyšícího muže a slyšící ženy. Neslyšící by pozdravil a ve znakovém jazyce by pronesl: „*V tomhle videu tě chceme seznámit s pár zajímavými informacemi o lidech se sluchovým postižením, které možná nevíš a jsou zajímavé.*“ Žena by navázala již mluveným jazykem: „*Nerozuměli jste? To nevadí. XXX vám sdělil to, že v tomhle videu...*“ a přetlumočila by zbytek věty. Ve videu by mohl vystupovat buď jen jeden pár nebo by se při sdělování jednotlivých informací páry střídaly. Následně by byl projev ve znakovém jazyce tlumočen simultánně, se zpožděním by to bylo pouze v úvodu pro upoutání pozornosti. Sdělování informací zároveň i ve znakovém jazyce by bylo vhodné z toho důvodu, aby veřejnosti viděla, že je jím možné vyjádřit vše. Ve videu by měly zaznít především základní informace, jejichž znalost byla zjišťována ve výzkumném šetření, tedy např.:

- Skupina osob se sluchovým postižením je velmi rozmanitá. Někdo neslyší vůbec, někdo je nedoslýchavý, někdo neslyší od narození, někdo ohluchl až v průběhu života... Každý člověk je jedinečný, má jiné potřeby a zájmy.
- Někomu může pomáhat sluchadlo tak, že díky němu dokáže rozumět mluvenému jazyku, někdo díky němu slyší alespoň zvuky, ale mluvenému jazyku nerozumí a někomu nemusí pomoci vůbec. Sluchadlo není stoprocentní náhrada sluchu, která by umožnila všem lidem se sluchovým postižením zcela rozumět, je to pouze kompenzační pomůcka a pro každého má jiný přínos.
- Těm osobám se sluchovým postižením, jejichž sluchová vada je velmi závažná a ze sluchadel nemají žádný přínos či je tento přínos nedostatečný pro porozumění mluvené řeči, může pomoci kochleární implantát. Pro každého má ale kochleární implantát jiný přínos. Někteří s implantátem rozumí řeči i bez odezírání, jiní dokonce telefonují a poslouchají hudbu a u někoho implantace k požadovanému výsledku nevede. Z tohoto důvodu jsou způsoby komunikace uživatelů kochleárního implantátu rozličné. Někteří komunikují orálně bez odezírání a téměř bez problémů, jiní odezírání využívají nebo se můžeme setkat s těmi, kteří i s kochleární implantátem komunikují ve znakovém jazyce.

- Není pravda, že každý, kdo má nějakou ztrátu sluchu, tak dokáže odezírat. Sluchová ztráta ho pouze může donutit k tomu, aby se o to snažil. Odezírání je schopnost, kterou je možné tréninkem pouze zlepšovat, nikoliv naučit. Je to velmi pracný, a přitom málo spolehlivý způsob vnímání mluvené řeči. Neexistuje tedy závislost schopnosti odezírat na velikosti sluchové ztráty.
- Ne všichni komunikují znakovým jazykem. Někdo dokáže komunikovat mluveným jazykem, takže znakový jazyk ovládat nepotřebuje. Je na každém, zda ho bude používat, nikdo nemá povinnost se ho naučit.
- Znakový jazyk je plnohodnotný a přirozený jako každý jiný jazyk. Je to dokonce uvedené v zákoně č. 384/2008 Sb., o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob. Má vlastní slovník a gramatiku. Pro všechna slova znaky sice neexistují, ale v takovém případě poslouží prstová abeceda. Většinou jde ale o cizí slova a odborné termíny. Není to ale tak, že by pro žádné cizí slovo a odborný termín neexistoval znak. Pro nově vzniklá slova vznikají i nové znaky, znakový jazyk se neustále vyvíjí. Např. existuje znak i pro slovo Facebook apod. Ve znakovém jazyce lze vyjádřit i abstraktní pojmy, emoce, city...
- Znakový jazyk není mezinárodní. V každé zemi existuje tzv. národní znakový jazyk – český znakový jazyk, anglický znakový jazyk, německý znakový jazyk... Při velkých mezinárodních nebo oficiálních akcích se používá znaková obdoba esperanta – mezinárodní znakový systém. Když se potkají dva neslyšící cizinci, domluví se pravděpodobně i bez mezinárodního znakového systému. Např. evropské znakové jazyky se od sebe neliší natolik, aby se dva neslyšící mezi sebou nedomluvili alespoň na základních věcech. Není to ale tak, že by existoval pouze jeden znakový jazyk, který by byl univerzální. Neodlišují se jen národní znakové jazyky, ale odlišné znaky se používají také např. na Moravě a v Čechách.
- I když neslyšící nemluví, tak to neznamená, že jsou němí. Hlasivky mají v pořádku a hlas tedy produkovat mohou. Když je ale někdo neslyšící od narození, tak se bez zpětné sluchové vazby naučí mluvit těžko. Z tohoto důvodu není vhodné používat označení hluchoněmí, které je pro některé neslyšící hanlivé – když budete používat pojem neslyšící, uděláte mnohem lépe.
- Mezi sluchovou vadou a inteligencí není žádná souvislost. I neslyšící mohou studovat vysokou školu. Existují specifické obory Čeština v komunikaci neslyšících nebo

Výchovná dramatika neslyšících, ale díky studijní podpoře je možné studovat i jiné klasické vysokoškolské obory.

Jedná se pouze o příklady informací, které by ve videu měly zaznít a popsaná podoba videa je jen zevrubný návrh a jedna z možností, jak by mohlo video vypadat. Pokud by se našli nadšenci pro tento nápad, jistě by byla vznášena řada zajímavých nápadů, jak docílit toho, aby bylo video pro veřejnost co nejpoutavější a nejpřínosnější. Sehnat někoho, kdo by měl vhodnou techniku pro natočení videa by neměl být příliš velký problém, jelikož i některými mobilními telefony nebo fotoaparáty lze natočit kvalitní videa. Bylo by ale možné též oslovit studenty oborů jako jsou filmová a televizní tvorba, multimediální tvorba apod. Díky tomu by natočení videa nemuselo být nákladné a realizace nápadu by měla být reálná.

Závěr

V této diplomové práci byla snaha shrnout vše důležité vztahující se k problematice informovanosti široké veřejnosti o problematice sluchového postižení. Cílem teoretické části bylo představit základní informace z problematiky sluchového postižení, popsat, jaké postoje a předsudky k lidem se sluchovým postižením existují, co je příčinou jejich vzniku a jak se vztahy společnosti k těmto osobám měnily. Důležitým cílem bylo také představit možnosti získávání informací o dané problematice, kterých je poměrně velké množství. Tento cíl byl naplněn.

Pro výzkumné šetření, jehož výsledky jsou řešeny v praktické části práce, byly použity dotazníky především s uzavřenými otázkami. Jednalo se o kvantitativní výzkum, do kterého se zapojilo celkem 220 respondentů ve věku 15 až 81 let téměř z celé České republiky. Dotazníky měly elektronickou podobu a byly šířeny po sociální síti Facebook. Hlavním výzkumným cílem bylo zjistit, jak je informována veřejnost o problematice sluchového postižení. Dílčími cíli bylo zjištění, zda jsou respondenti se svojí úrovní informovanosti o problematice sluchového postižení spokojeni, zda je dotazník motivoval k tomu, aby o této problematice získali více informací a zda by ocenili osvětovou akci ve svém blízkém okolí nebo krátké video se základními informacemi o osobách se sluchovým postižením. Všech cílů výzkumného šetření bylo dosaženo.

Výzkumné šetření ukázalo, že informovanost veřejnosti je na celkem dobré úrovni, jelikož na osm z devíti otázek zaměřených na znalosti týkající se problematiky sluchového postižení odpověděla většina respondentů správně. Výrazně rozšířený je pouze předsudek, že znakový jazyk je mezinárodní a univerzální. Pozitivní je také fakt, že většina dotazovaných má zájem o nějaký druh osvěty a velký zájem by byl právě o krátké informativní video. Po srovnání výsledků s jinými výzkumy, které byly realizovány v minulých letech – výzkumy agentury STEM z roku 2003 a 2006, výzkum Procházkové (2011) a Skákalové (2014), lze tvrdit, že úroveň informovanosti veřejnosti o problematice sluchového postižení se zlepšila a zájem o informace je vyšší.

Na základě analýzy výsledků výzkumného šetření by bylo vhodné vytvořit krátké osvětové video, které by bylo určeno pro širokou veřejnost a bylo by vhodné ho veřejně šířit po sociálních sítích, kde by se mohlo dostat k velké části veřejnosti. Jedna možná podoba videa byla v této práci představena, avšak jedná se o zevrubný návrh, který by byl zdokonalen.

Seznam literatury a dalších zdrojů

ALLPORT, Gordon W. 2004. *O povaze předsudků*. 1.vydání. Praha: Prostor. 576 s. ISBN 80-7260-125-3.

BLAŽKOVÁ, Zuzana. 2014. *Rozdílnost informovanosti žáků ZŠ o problematice sluchového postižení*. Brno: Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity v Brně. 43 s. Bakalářská práce.

BERNARD, Michal a Pavel DOUCHA. 2008. *Právní ochrana před hlukem*. 1. vydání. Praha: Linde. 199 s. ISBN978-80-7201-736-2.

EVANS, Lionel. 2001. *Totální komunikace (Struktura a strategie)*. 1. vydání. Hradec Králové: Pedagogické centrum. 89 s. ISBN 80-238-7915.

Federace rodičů a přátel sluchově postižených. 2005. *Ve světě sluchového postižení: Informační a vzdělávací publikace (nejen) pro zdravotnický personál o životě a potřebách neslyšících, nedoslýchavých a ohluchlých lidí a lidí s kochleárním implantátem*. 1. vydání. Praha: FRPSP. 104 s. ISBN 80-86792-27-7.

GAVORA, Peter. 2000. *Úvod do pedagogického výzkumu*. 1. vydání. Brno: Paido. 207 s. ISBN 80-85931-79-6.

HADJ-MOUSSOVÁ, Zuzana. 2003. *Sociální psychologie*. 1. vydání. Praha: Univerzita Karlova – Pedagogická fakulta. 66 s. ISBN 80-7290-118-4.

HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. 2009. *Psychologický slovník*. 2. vydání. Praha: Portál. 776 s. ISBN 978-80-7367-569-1.

HAYES, Nicky. 2000. *Základy sociální psychologie*. 2. vydání. Praha: Portál. 165 s. ISBN 80-7178-415-X.

HORÁKOVÁ, Radka. 2012. *Sluchové postižení: úvod do surdopedie*. 1. vydání. Praha: Portál. 160 s. ISBN 978-80-262-0084-0.

HORÁKOVÁ, Radka. 2011. *Surdopedie: Texty k distančnímu vzdělávání*. 1. vydání. Brno: Paido. 126 s. ISBN 978-80-7315-225-3.

HOUDKOVÁ, Zuzana. 2005. *Sluchové postižení u dětí – komplexní péče*. 1. vydání. Praha: TRITON. 117 s. ISBN 80-7254-623-6.

- HRUBÝ, Jaroslav. 1997. *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu. 1. díl.* 1. vydání. Praha: FRPSP. 300 s. ISBN 80-7216-006-0.
- HRUBÝ, Jaroslav. 1998. *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu. 2. díl.* 1. vydání. Praha: FRPSP. 321 s. ISBN 80-7216-075-3.
- HRUBÝ, Jaroslav. 1999. *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu. 1. díl. 2. vydání.* Praha: FRPSP. 395 s. ISBN 80-7216-096-6.
- HRUBÝ, Jaroslav. 2010. *Úvod do výchovy a vzdělávání sluchově postižených: 1. část.* 1. vydání. Praha: Tiché učení. 154 s. ISBN 978-80-904786-1-9.
- JANDOUREK, Jan. 2007. *Sociologický slovník.* 2. vydání. Praha: Portál. 288 s. ISBN 978-80-7367-269-0.
- KOHOUTEK, Rudolf a kol. 1998. *Základy sociální psychologie.* 1. vydání. Brno: Akademické nakladatelství CERM, s. r. o. 181 s. ISBN 80-7204-064-2.
- KOSINOVÁ, Barbora. 2008. *Neslyšící jako jazyková a kulturní menšina – kultura neslyšících.* 2. vydání. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, o. s. ISBN 978-80-87153-94-9.
- KRAHULCOVÁ, Beáta. 2014. *Komunikační systémy sluchově postižených.* 1. vydání. Praha: BEAKRA. 375 s. ISBN 978-80-903863-2-7.
- KUČEROVÁ, Anna. 2008. *Zásady a techniky zlepšení podmínek vnímání mluvené řeči v rámci komunikace s osobami se sluchovým postižením.* In: *Specifika komunikace osob se zdravotním postižením.* 1. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého. s. 5–11. ISBN 978-80-2441935-0.
- LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. 1998. *Vývojová psychologie.* Praha: Grada Publishing. 343 s. ISBN 80-7315-038-7.
- LEJSKA, Mojmír. 2003. *Poruchy verbální komunikace a foniatrie.* 1. vydání. Brno: Paido. 156 s. ISBN 80-7315-038-7.
- LEONHARDT, Annette. 2001. *Úvod do pedagogiky sluchovo postižených.* 1. vydání. Bratislava: Sapiientia. 248 s. ISBN 80-967180-8-8.
- MACUROVÁ, Alena. 2001. *Poznáváme český znakový jazyk I. Speciální pedagogika,* s. 69–75, č. 2, 11. ISSN 1211-2720.

- MERTIN, V., GILLNEROVÁ, I. a kol. 2003. *Psychologie pro učitelky mateřské školy*. 1. vydání. Praha: Portál. 232 s. ISBN 80-7178-799-X.
- MICHALÍK, Jan a kol. 2011. *Zdravotní postižení a pomáhající profese*. 1. vydání. Praha: Portál. 512 s. ISBN 978-80-7367-859-3.
- MONTGOMERY, G. 1990. Hluchota a osobnost, vývoj bourá mýty. In: JENDRULEK, O. *Psychologie a neslyšící: O duševním zdraví a hluchotě*. 9.–11. XI 1988, Rotterdam, Holandsko. Přeložil J. HRUBÝ. Praha: GONG. Svazek č. 13, s. 16–18.
- MUKNŠNÁBLOVÁ, Martina. 2014. *Péče o dítě s postižením sluchu*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing. 128 s. ISBN 978-80-247-5034-7.
- NAKONEČNÝ, Milan. 2009. *Sociální psychologie*. 2. vydání. Praha: Academia. 498 s. ISBN 978-80-200-1679-9.
- NOVÁK, Alexej. 1994. *Foniatricke a pedaudiologie. Poruchy komunikačního procesu způsobené sluchovými vadami*. Praha: Unitisk. 131 s.
- POTMĚŠIL, Miloň. 1999. *Úvodní stati k výchově a vzdělávání sluchově postižených*. 1. vydání. Praha: Fortuna. 68 s. ISBN 80-7168-744-8.
- POŽÁR, Ladislav. 2007. *Základy psychologie lidí s postihnutím*. 1. vydání. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis. 184 s. ISBN 978-80-8082-147-0.
- PROCHÁZKOVÁ, Věra a Petr VYSUČEK. 2007. *Jak komunikovat s neslyšícím klientem*. 1. vydání. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí. 27 s. ISBN 978-80-86991-18-4.
- PROCHÁZKOVÁ, Romana. 2011. *Úroveň povědomí veřejnosti v Královéhradeckém kraji o sluchovém handicapu a problémech souvisejících*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové. 93 s. Bakalářská práce.
- PRŮCHA, Jan. 2001. *Multikulturní výchova – teorie, praxe, výzkum*. 1. vydání. Praha: ISV. 211 s. ISBN 80-85866-72-2.
- PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. 2009. *Pedagogický slovník*. 6. vydání. Praha: Portál. 400 s. ISBN 978-80-7367-647-6.
- RŮŽIČKOVÁ, Kamila, SKÁKALOVÁ, Tereza a kol. 2014. *Seznamte se, prosím – Metodický průvodce k organizaci podpory studentů se specifickými potřebami*. 1. vydání. Hradec Králové: Gaudeamus. 139 s. ISBN 978-80-7435-381-9.

SCHEETZ, N., A. 2001. *Orientation to Deafness*. 2. edition. Pearson: Allyn & Bacon. 342 p. ISBN 0-205-32801-6.

SKÁKALOVÁ, Tereza. 2014. *Dítě se sluchovým postižením*. 1. vydání. Hradec Králové: Gaudeamus. 81 s. ISBN 978-80-7435-502-8.

SKÁKALOVÁ, Tereza. 2016. *Sluchová vada a její sociální dopady v dospělém věku*. 1. vydání. Hradec Králové: Gaudeamus. 287 s. ISBN 978-80-7435-628-5.

SKÁKALOVÁ, Tereza. 2017. *Uvedení do problematiky sluchového postižení*. 2. vydání. Hradec Králové: Gaudeamus. 97 s. ISBN 978-80-7435-675-9.

SKUTIL, Martin a kol. 2011. *Základy pedagogicko-psychologického výzkumu pro studenty učitelství*. 1. vydání. Praha: Portál. 256 s. ISBN 978-80-7367-778-7.

SLOWÍK, Josef. 2007. *Speciální pedagogika*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing. 160 s. ISBN 978-80-247-1733-3.

SOURALOVÁ, Eva. 2003. Speciální pedagogika osob s postižením sluchu. In RENOTIÉROVÁ, M. LUDÍKOVÁ, L. *Speciální pedagogika*. 1. vydání. Olomouc: Nakladatelství Univerzity Palackého. 290 s. ISBN 80-244-1007-9.

SOURALOVÁ, Eva. 2005. *Surdopedie I. Studijní opora pro kombinované studium*. Olomouc: SCV PdF UP a Vydavatelství UP. ISBN 80-244-1007-9.

STRNADOVÁ, Věra. 1998a. *Hádej, co říkám aneb Odezírání je nejisté umění*. Praha: Ministerstvo zdravotnictví ČR. 158 s. ISSN 0323-0732.

STRNADOVÁ, Věra. 1998b. *Hluchota a jazyková komunikace: Současné problémy české komunity neslyšících*. 1. vydání. Praha: UK. 279 s. ISBN 80-85899-45-0.

STRNADOVÁ, Věra. 2008. *Specifické neverbální projevy neslyšících lidí*. 1. vydání. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka. 69 s. ISBN 978-80-87153-52-9.

TITZL, Boris. 2000. *Postižený člověk ve společnosti*. 1. vydání. Praha: Univerzita Karlova. 248 s. ISBN 80-86039-90-0.

UHERÍK, Anton. 1990. *Hluchota, řeč, poznanie*. 1. vydání. Martin: Osveta. 186 s. ISBN 80-217-0153-6.

VÁGNEROVÁ, Marie. 2008. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 4. vydání. Praha: Portál. 870 s. ISBN 978-80-7367-414-4.

VYSUČEK, Petr. 2008. *Prstová abeceda v českém znakovém jazyce – praktická cvičení*. 1. vydání. Praha: ČKTZJ. ISBN 978-80-87153-39-0.

Zákony:

Zákon č. 384/2008 Sb., o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob

Zákon č. 329/2011 Sb., o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením a o změně souvisejících zákonů

Články v časopisech:

BROŽÍK, Josef. 2003. *Co o Pupendu nevíte aneb Jak vznikaly titulky*. Gong 32, č. 5, ISSN 0323-0732, s. 10.

HRUBÝ, Jaroslav. 2009. *Tak kolik těch sluchově postižených u nás vlastně je?* Speciální pedagogika 19, č. 4, ISSN 1211–2720, s. 269–290.

HUDÁKOVÁ, Andrea. 2009. *Letem tichým světem*. Tvar, č. 15, ISSN 0862-657 X, s. 6–8.

TOMEK, Lukáš. 2008. *Velká recenze slovníků českého znakového jazyka*. Gong 37, č. 9–10, ISSN 0323-0732, s. 11–15.

Elektronické zdroje:

ASNEP, Asociace neslyšících, nedoslýchavých a jejich přátel, z. s. 2004–2018a. *Mezinárodní den neslyšících*. [online]. [cit. 2018-01-13]. Dostupné z WWW: <http://www.asnep.cz/mezinarodni-den-neslysicich/>

ASNEP, Asociace neslyšících, nedoslýchavých a jejich přátel, z. s. 2004–2018b. *O nás*. [online]. [cit. 2018-03-01]. Dostupné z WWW: <http://www.asnep.cz/o-asociaci-asnep/>

Auris Audio. 2015. [online]. [cit. 2018-03-15]. Dostupné z: <http://www.auris-audio.cz/>.

Awi Film. 2012. [online]. [cit. 2018-01-05]. Dostupné z WWW: <http://www.awifilm.com/>

BIAP, Bureau International for Audiophonologie. 1996. *Audiometric Classification of Hearing Impairments*. [online]. [cit. 2017-10-24]. Dostupné z WWW:

<https://www.biap.org/en/recommandations/recommendations/tc-02-classification/213-rec-02-1-en-audiometric-classification-of-hearing-impairments/file>

Centrum pro dětský sluch Tamtam, o. p. s.: 2015a. *Informační a vzdělávací služby – Časopis*. [online]. [cit. 2018-01-04]. Dostupné z WWW: <http://www.detskysluch.cz/sluzby/informacni-a-vzdelavaci-sluzby#tab-4>

Centrum pro dětský sluch Tamtam, o. p. s.: 2015b. *Informační a vzdělávací služby – Vzdělávání*. [online]. [cit. 2018-01-14]. Dostupné z WWW: <http://www.detskysluch.cz/sluzby/informacni-a-vzdelavaci-sluzby#tab-2>

Centrum pro dětský sluch Tamtam, o. p. s.: 2017. *Narozeninový mejdan Kašpárka v rohlíku*. [online]. [cit. 2018-01-12]. Dostupné z WWW: <http://www.detskysluch.cz/narozeninovy-mejdan-kasparka-rohliku>

CZSP, Centrum zprostředkování simultánního přepisu. 2011. *Z historie simultánního přepisu*. [online]. [cit. 2017-10-24]. Dostupné z WWW: <http://www.czsp.cun.cz/index.php?clanek=10>

ČERVINKOVÁ-HOUŠKOVÁ, Kateřina. 2004. *Svět neslyšících, část II*. [online]. [cit. 2018-01-30]. Dostupné z WWW: <http://ruce.cz/clanky/1/2-svet-neslysicich>

ČKTZJ, Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, z. s. 2010–2018a. *Aktivity*. [online]. [cit. 2018-01-14]. Dostupné z WWW: <http://www.cktzj.com/aktivity>

ČKTZJ, Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, z. s. 2010–2018b. *Otázky a odpovědi*. [online]. [cit. 2018-01-14]. Dostupné z WWW: <http://www.cktzj.com/ptate-se>

ČKTZJ, Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, z. s. 2010–2018c. *Tlumocená divadelní představení*. [online]. [cit. 2018-01-11]. Dostupné z WWW: <http://www.cktzj.com/tlumocena-divadelni-predstaveni>

ČKTZJ, Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, z. s. 2010–2018d. *Tlumocené hudební události*. [online]. [cit. 2018-01-11]. Dostupné z WWW: <http://www.cktzj.com/tlumocene-hudebni-udalosti>

- ČKTZJ, Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, z. s. 2010–2018e. *Znakový jazyk a komunikace s neslyšícími*. [online]. [cit. 2018-03-20]. Dostupné z WWW: <http://www.cktj.com/znakovy-jazyk-a-komunikace-s-neslysicimi>
- ČSFD, Česko-slovenská filmová databáze. 2001–2018. [online]. [cit. 2018-01-05]. Dostupné z WWW: <https://www.csfd.cz/>
- ČUN, Česká unie neslyšících, z. ú. 2018a. *Časopis UNIE*. [online]. [cit. 2018-01-04]. Dostupné z WWW: <http://www.cun.cz/casopis-unie/>
- ČUN, Česká unie neslyšících, z. ú. 2018b. *Mluvící ruce*. [online]. [cit. 2018-01-11]. Dostupné z WWW: <http://www.cun.cz/mluvici-ruce/>
- Deafland – filmový festival. 2018. *Informace*. [online]. [cit. 2018-01-25]. Dostupné z WWW: https://www.facebook.com/pg/deaflandff/about/?ref=page_internal
- Deník.cz. 2015. *Česká televize natočila historicky první pohádku ve znakovém jazyce*. [online]. [cit. 2018-01-04]. Dostupné z WWW: <https://www.denik.cz/film/ceska-televize-natocila-historicky-prvni-pohadku-ve-znakovem-jazyce-20151221.html>
- DICTIO, Vícejazyčný výkladový slovník online. 2014–2017. *Cíle a funkce slovníku*. [online]. [cit. 2018-01-20]. Dostupné z WWW: <http://www.dictio.info/cz?action=page&page=about>
- DINGOVÁ, Naďa. 2007. *Desatero pro komunikaci s neslyšícím člověkem za přítomnosti tlumočnicka*. [online]. [cit. 2018-01-31]. Dostupné z WWW: <http://ruce.cz/clanky/251-desatero-pro-komunikaci-s-neslysicim-clovekem-za-pritomnosti-tlumocnika>
- DINGOVÁ, N. DÁMCOVÁ, M., HUDÁKOVÁ, A. 2007. *Deset lidových moudrostí o neslyšících a reakce na ně*. *Slyšitelné ticho*, 6. díl. [online]. [cit. 2018-02-16]. Dostupné z WWW: <http://ruce.cz/clanky/240-deset-lidovych-moudrosti-o-neslysicich-a-reakce-na-ne>
- DINGOVÁ, N. DÁMCOVÁ, M., VYSUČEK, P. 2008. *Dalších 10 předsudků o neslyšících*. *Slyšitelné ticho*, 17. díl. [online]. [cit. 2018-02-16]. Dostupné z WWW: <http://ruce.cz/clanky/493-dalsich-10-predsudku-o-neslysicich>
- Divadlo Neslyším. 2018. [online]. [cit. 2018-01-05]. Dostupné z WWW: <http://www.neslysim.cz/cze/home/>

FN Motol, Fakultní nemocnice v Motole. 2016. *Historie*. [online]. [cit. 2018-01-30]. Dostupné z WWW: <http://www.fnmotol.cz/kliniky-a-oddeleni/cast-pro-deti/klinika-usni-nosni-a-krcni-uk-2-1f-a-fn-motol/historie/>

Gong, Časopis sluchově postižených. *O nás*. [online]. [cit. 2018-01-04]. Dostupné z WWW: <http://www.gong.cz/neco-o-me>

HLAVÁČOVÁ, Jitka. 2007. *Neslyšící mezi námi*. [online]. [cit. 2018-01-30]. Dostupné z WWW: <http://www.lorm.cz/download/HMN/obsahCD/brozura/brozura.html>

HORÁKOVÁ, Kateřina. 2014. *Tinnitus – specifická medicínská problematika*. [online]. [cit. 2018-01-30]. Dostupné z WWW: <http://www.gong.cz/tinnitus-specificka-medicinska-problematika/2014/07/10>

CHLADOVÁ, Veronika. 2010a. *Herec musí na sobě pracovat a o něco se snažit*. [online]. [cit. 2018-01-11]. Dostupné z WWW: <http://www.gong.cz/herc-musi-na-sobe-pracovat-a-o-neco-se-snazit/2010/09/06>

CHLADOVÁ, Veronika. 2010b. *Sraz dvou světů*. [online]. [cit. 2018-01-11]. Dostupné z WWW: <http://ruce.cz/clanky/764-sraz-dvou-svetu>

iDNES.cz. 2011. *Skupina Traband natočila DVD s písničkami pro neslyšící*. [online]. [cit. 2018-01-13]. Dostupné z WWW: https://kultura.zpravy.idnes.cz/skupina-traband-natocila-dvd-s-pisnickami-pro-neslysici-podivejte-se-1jq-/hudba.aspx?c=A110513_103016_hudba_ob

iREPORT.cz. 2011. *Traband vydávají „neslychané“ album a DVD pro neslyšící*. [online]. [cit. 2018-01-13]. Dostupné z WWW: <http://www.ireport.cz/clanky/news/10765-traband-vydavaji-neslychane-album-a-dvd-pro-neslysici>

itinnitus. 2003–2005. [online]. [cit. 2018-01-30]. Dostupné z WWW: <http://www.itinnitus.cz/>

JUNGMANNOVÁ, Jana. 2008. *Vidoucí ale neviděná – rozhovor s Andreou Kalců*. [online]. [cit. 2018-01-11]. Dostupné z WWW: <http://ruce.cz/clanky/276-vidouci-ale-nevidena>

KND, Kino neslyšícího diváka. 2008. *Titulky pro sluchově postižené na MFF KV*. [online]. [cit. 2018-01-05]. Dostupné z WWW: <http://knd.seenaspossible.net/Festivaly>

- KOMÁRKOVÁ, Barbora a kol. 2005. *Jazyk neslyšících: Co víme, co nevíme a co bychom měli vědět o českém znakovém jazyce*. [online]. [cit. 2018-03-20]. Dostupné z WWW: <http://ruce.cz/clanky/588.pdf>
- KRATOCHVÍLOVÁ, Kristina. 2006. *Zavři uši, otevři oči*. [online]. [cit. 2018-03-01]. Dostupné z WWW: <http://ruce.cz/clanky/459-zavri-usi-otevri-oci>.
- KUBERTOVÁ, Libuše. 2010. *Desatero pro komunikaci se sluchově postiženými*. [online]. [cit. 2018-01-31]. Dostupné z WWW: <http://www.nrzp.cz/poradenstvi-sluzby/desatero-pro-komunikaci-s-ozp/357-desatero-pro-komunikaci-se-sluchove-postizenymi-kubertova.html>
- MÁZEROVÁ, Romana. 1999. *Kultura komunity neslyšících v České republice (Nástin historie komunity neslyšících do roku 1938)*. [online]. [cit. 2018-02-16]. Dostupné z WWW: <http://docplayer.cz/685805-Kultura-komunity-neslysicich-v-ceske-republice-nastin-historie-komunity-neslysicich-do-roku-1938-romana-mazerova.html>
- MIME FEST. *O festivalu MIME FEST*. 2018. [online]. [cit. 2018-01-11]. Dostupné z WWW: <http://mimefest.cz/o-festivalu/>
- Miss Deaf, s. r. o. 2017. [online]. [cit. 2018-01-13]. Dostupné z WWW: <http://www.missdeafworld2011-2020.com/index/index/lang/cz>
- MLČOCH, Zbyněk. 2008. *Menierova nemoc, Menierův syndrom – příznaky, projevy, léčba, diagnostika, vyšetření*. [online]. [cit. 2018-03-15]. Dostupné z WWW: <http://www.zbynekmlcoch.cz/informace/medicina/nemoci-lecba/menierova-nemoc-menieruv-syndrom-priznaky-projevy-lecba-diagnostika-vysetreni>
- MOREIRA, Veronika. 2018. *Perforace ušního bubínku*. [online]. [cit. 2018-03-15]. Dostupné z WWW: <https://nemoci-a-lecba.zdrave.cz/perforace-usniho-bubinku/#comments>
- MOTEJZÍKOVÁ, Jitka. 2002. *Znakování pro každý den – recenze*. [online]. [cit. 2018-01-14]. Dostupné z WWW: <http://ruce.cz/clanky/481-znakovani-pro-kazdy-den>
- Neslhc.com, 2018. *Tlumočnictví českého znakového jazyka*. [online]. [cit. 2018-03-01]. Dostupné z WWW: <http://neslhc.com/vyssi-odborna-skola/program-tlumocnictvi-czj/>.
- NIPOS, Národní informační a poradenské středisko pro kulturu. 2012. *Otevřeno Kolín*. [online]. [cit. 2018-01-11]. Dostupné z WWW: <http://www.nipos-mk.cz/?p=19134>

- ORBI PONTES. 2018. *TKOSP 2017*. [online]. [cit. 2018-01-13]. Dostupné z WWW: <http://www.orbipontes.cz/projekty/tkosp/tkosp-2017-2/>
- OROŠOVÁ, Hana. 2015. *Pohádky provází hravé tlumočení do znakového jazyka*. [online]. [cit. 2018-01-04]. Dostupné z WWW: <http://www.ceskatelevize.cz/vse-o-ct/press/tiskove-zpravy/?id=7560>
- PÁNEK, Petr. 2007. *II. konference „Neslyšící očima veřejnosti aneb veřejnost očima neslyšících“*. [online]. [cit. 2018-02-16]. Dostupné z WWW: <http://ruce.cz/clanky/174-ii-konference-neslysic-ocima-verejnosti-aneb-verejnost-ocima-neslysicich>
- PETŘÍKOVÁ, Jana. 2001. *Postoj majoritní společnosti ke sluchově postiženým a jeho odraz v terminologii*. In: *Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské univerzity*. [online]. [cit. 2018-02-16]. Dostupné z WWW: <http://docplayer.cz/1888905-Postoj-majoritni-spolecnosti-ke-sluchove-postizenym-a-jeho-odraz-v-terminologii.html>
- Prague Nonverbal. 2016. *O festivalu*. [online]. [cit. 2018-01-11]. Dostupné z WWW: <http://www.praguenonverbal.cz/cs/o-festivalu>
- Praha.eu, portál hlavního města Prahy. 2009. *Akce Jiný svět? zahájena*. [online]. [cit. 2018-01-13]. Dostupné z WWW: http://praha.eu/jnp/cz/o_meste/mestske_casti/praha_13/akce_jiny_svet_zahajena.html
- SCHROMOVÁ, Magda. 2009. *Adresář služeb pro osoby se sluchovým postižením v Moravskoslezském kraji*. [online]. [cit. 2018-01-04]. Dostupné z WWW: https://is.muni.cz/th/220628/pedf_m/Adresar_sluzeb_MS_kraj.pdf
- SNN v ČR, Svaz neslyšících a nedoslýchavých osob v ČR. 2012. *Desatero komunikace s osobami se sluchovým postižením*. [online]. [cit. 2018-01-31]. Dostupné z WWW: <http://www.snn-cr.cz/Hlavni-zasady-pro-komunikaci-se-sluchove-postizenymi>
- SPRP, Společnost pro ranou péči, z. s. 2018. *Týden rané péče 2017*. [online]. [cit. 2018-01-13]. Dostupné z WWW: <https://www.ranapece.cz/tyden-rane-pece-2017/>
- STRNADOVÁ, Věra. 2007. *Desatero komunikace s osobami se sluchovým postižením*. [online]. [cit. 2018-01-31]. Dostupné z WWW: <http://ruce.cz/clanky/252-desatero-komunikace-s-osobami-se-sluchovym-postizenim>

- STRNADOVÁ, Věra. 2011. *10 obvyklých omylů o ohluchlých osobách*. [online]. [cit. 2018-02-16]. Dostupné z WWW: <http://ruce.cz/clanky/908-10-obvyklych-omylu-o-ohluchlych-osobach>
- STRŘÍTESKÁ, Maja. 2008. *Časná diagnostika vad sluchu u novorozenců a kojenců*. [online]. [cit. 2018-03-15]. Dostupné z: <https://www.lekari-online.cz/orl-otorinolaryngologie/zakroky/casna-diagnostika-vad-sluchu-u-novorozencu-a-kojencu>
- Tichá kavárna. 2015. *Projekt Tichá kavárna*. [online]. [cit. 2018-01-13]. Dostupné z WWW: <http://www.tichakavarna.cz/o-kavarne/>
- Tiché zprávy. 2016. *Zveme Vás na konferenci Zažijte svět neslyšících*. [online]. [cit. 2018-01-14]. Dostupné z WWW: <http://www.tichezpravy.cz/zveme-vas-na-konferenci-zazijte-svet-neslysicich/>
- Tichý svět, o. p. s. 2018a. *Přednášky o neslyšících pro zdravotníky*. [online]. [cit. 2018-01-14]. Dostupné z WWW: <http://www.tichyvet.cz/prednasky-o-neslysicich-pro-zdravotniky>
- Tichý svět, o. p. s. 2018b. *Tichý svět 2017*. [online]. [cit. 2018-01-13]. Dostupné z WWW: <http://www.tichyvet.cz/tichy-svet-2017>
- Tichý svět, o. p. s. 2016. *Neřvi, ale znakuj!* [online]. [cit. 2018-01-20]. Dostupné z WWW: <http://www.tichyvet.cz/nervi-ale-znakuj>
- TKN. 2013. *Deaflympiáda 2013. Česká televize*. [online]. [cit. 2018-01-13]. Dostupné z WWW: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/1096066178-televizni-klub-neslysicich/213562221800016/#CTPlayer-1>
- TKN. 2012. *Mezinárodní festival pantomimy neslyšících. Česká televize*. [online]. [cit. 2018-01-11]. Dostupné z WWW: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/1096066178-televizni-klub-neslysicich/211562221800021/#CTPlayer-1>
- Trojrozměr, o. s., Brněnské centrum znakového jazyka. 2011. *Projekty*. [online]. [cit. 2018-01-14]. Dostupné z WWW: <http://www.trojrozmer.cz/?kategorie=projekty>
- Ústav jazyků a komunikace neslyšících. 2015a. *Informace o studiu*. [online]. [cit. 2018-01-14]. Dostupné z WWW: <http://ujkn.ff.cuni.cz/cs/uchazec/bakalarske-studium/informace-o-studiu/>
- Ústav jazyků a komunikace neslyšících. 2015b. *Přednášky pro veřejnost*. [online]. [cit. 2018-01-14]. Dostupné z WWW: <https://ujkn.ff.cuni.cz/cs/aktivity/prednasky-pro-verejnost/>

VALVODA, Jaroslav. 2006. *K rehabilitaci sluchových vad sluchadly*. [online]. [cit. 2018-03-20]. Dostupné z WWW: <https://zdravi.euro.cz/denni-zpravy/profesni-aktuality/k-rehabilitaci-sluchovych-vad-sluchadly-286943>

VYSUČEK, Petr. 2008. *Nové zprávy v českém znakovém jazyce*. [online]. [cit. 2018-01-04]. Dostupné z WWW: <http://ruce.cz/clanky/470-nove-zpravy-v-ceskem-znakovem-jazyce>

WHO. 2017. *Deafness and hearing loss*. [online]. [cit. 2017-11-20]. Dostupné z WWW: <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs300/en/>

Wikiskripta. 2017. *Toxicita kyslíku*. [online]. [cit. 2018-03-15]. Dostupné z WWW: https://www.wikiskripta.eu/w/Toxicita_kysl%C3%ADku

Zavři uši, o. s. 2010. *Step by step*. [online]. [cit. 2018-01-13]. Dostupné z WWW: <https://zavriusi.webnode.cz/products/step-by-step/>

Seznam tabulek

Tabulka č. 1: Dělení sluchových vad podle BIAP	11
Tabulka č. 2: Novákovo hodnocení stupně sluchové vady (Novák, 1994, s. 57)	12
Tabulka č. 3: Vliv převodní a percepční poruchy slyšení řeči podle Šándorové	16
Tabulka č. 4: Věk respondentů.....	80
Tabulka č. 5: Místo bydliště respondentů	80
Tabulka č. 6: Příčiny sluchových vad	82
Tabulka č. 7: Odůvodnění, proč není znakový jazyk podle respondentů přirozený a plnohodnotný.....	89

Seznam grafů

Graf č. 1: Setkání s člověkem se sluchovým postižením	81
Graf č. 2: Jsou neslyšící němí?	85
Graf č. 3: Mohou osoby se SP studovat vysokou školu?	86
Graf č. 4: Pomáhá všem nedoslýchavým sluchadlo a zcela jim navrácí sluch?.....	87
Graf č. 5: Komunikují všechny osoby se SP znakovým jazykem?	88
Graf č. 6: Je znakový jazyk jazykem přirozeným a plnohodnotným?	89
Graf č. 7: Je znakový jazyk mezinárodní a univerzální?.....	92
Graf č. 8: Dokážou všichni se ztrátou sluchu odezírat?	93
Graf č. 9: Spokojenost s úrovní informovanosti	94
Graf č. 10: Zájem o osvětu	96

Příloha – Vzor dotazníku

Dobrý den,

jsem studentkou navazujícího magisterského oboru Speciální pedagogika na Univerzitě Karlově a prosím Vás o vyplnění tohoto dotazníku, jehož prostřednictvím provádím výzkum ke své diplomové práci na téma „Informovanost veřejnosti o problematice sluchového postižení“. Dotazník je anonymní. Na konci dotazníku je prostor pro Vaše případné připomínky a jiné komentáře.

Moc Vám děkuji! Bc. Nikola Jurčiková

1) Vaše pohlaví:

- a) Muž
- b) Žena

2) Věk: _____

3) Místo bydliště (obec): _____

4) Setkal/a jste již někdy s člověkem se sluchovým postižením? Odpověď zakroužkujte.

ANO x NE

5) Pokuste se napsat alespoň jednu příčinu vzniku sluchové vady.

6) Domníváte se, že neslyšící jsou němí (nedokážou produkovat hlas)?

ANO x NE

7) Domníváte se, že osoby se sluchovou vadou jsou automaticky méně inteligentní?

ANO x NE

8) Domníváte se, že osoby se sluchovým postižením mohou v současné době studovat vysokou školu?

ANO x NE

9) Je pravda, že všem nedoslýchavým pomáhá sluchadlo a zcela jim navrácí chybějící sluch?

ANO x NE

10) Domníváte se, že všechny osoby se sluchovým postižením umějí komunikovat znakovým jazykem?

ANO x NE

11) Souhlasíte s tvrzením, že znakový jazyk je přirozený a plnohodnotný komunikační systém? Pokud ne, napište důvod.

ANO x NE

Odůvodnění: _____

12) Domníváte se, že je znakový jazyk mezinárodní a univerzální?

ANO x NE

13) Domníváte se, že všichni se ztrátou sluchu umí odezírat (odhadovat vyslovovaná slova ze rtů)?

ANO x NE

14) Jste se svojí úrovní informovanosti o problematice sluchového postižení spokojeni?

- a) Ano, více informací o této problematice nepotřebuji.
- b) Ne, ale informace o této problematice mě nezajímají.
- c) Ne, ale dotazník mě motivoval k tomu, abych se něco o této problematice dozvěděl/a.
- d) Jiná odpověď:

15) Ocenili byste osvětovou akci, která by se konala ve Vašem blízkém okolí nebo krátké video se základními informacemi o osobách se sluchovým postižením?

- a) Ano, ocenil/a bych osvětovou akci i video.
- b) Ano, ocenil/a bych osvětovou akci, ale video by mě nezajímalo.
- c) Ano, ocenil/a bych krátké video, ale osvětová akce by mě nezajímala.
- d) Ne, o osvětu v jakékoliv podobě nemám zájem.
- e) Jiná odpověď:

Prostor pro Vaše připomínky a komentáře. Pokud máte nějaké otázky k problematice sluchového postižení, můžete mě kontaktovat na e-mailu nikola.jurcikova@seznam.cz.
